

Ν. ΚΟΣΜΑ - Α. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ
ΤΗΣ

ΕΜΜΑΔΟΣ

ΓΣΔ
Δημοτικό

ΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.

ΛΟΥ ΓΟΝΙΑΣ - ΤΗΛΕΦ. 24.271 - ΑΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΙΚΟΥ ΚΟΣΜΑ—ΑΠ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
Δημοδιδασκάλων

Η ΠΑΤΡΙΔΑ ΜΑΣ

στη

Γ Ε Ω Γ Ρ Α Φ Ι Α
Γ' ΚΑΙ Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ



17377

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.
ΑΘΗΝΑΙ — ΟΔΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ & ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ πρὸς

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει την υπογραφήν ενός εκ των συγγραφέων.

Κωνσταντίνος

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ ΜΕ ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Όριζοντας

Ἡ καμπύλη γραμμὴ πού μᾶς φαίνεται ὅτι ὁ οὐρανὸς ἀκουμπᾷ στὴ γῆ λέγεται ὀριζοντας.



Προσανατολισμός

Πῶς βρίσκουμε τὰ σημεῖα τοῦ ὀριζοντα

Γιὰ νὰ βροῦμε τὰ σημεῖα τοῦ ὀριζοντα ἔχομε πολλοὺς τρόπους.

- 1) Μὲ τὴ στάση μας. Στρέφουμε ἀνατολικά τὸ πρωῒ ὅταν βγαίνει ὁ ἥλιος.
- 2) Μὲ τὸ ἱερό τῶν ἐκκλησιῶν.
- 3) Μὲ τὰ μοσκλα (λειψῆνες) πού φυτρώνουν στοὺς κορμούς τῶν δένδρων. Δείχνουν πάντοτε τὸ Νότο.
- 4) Μὲ τὸ πολικὸ ἀστέρι τῆ νύχτα.
- 5) Μὲ τὴν πυξίδα. Ἡ βελόνα της δείχνει πάντοτε τὸ Βορρᾶ.
- 6) Μὲ τοὺς σταυροὺς τῶν νεκροταφείων. Κοιτάζουν πάντοτε πρὸς τὴν Ἀνατολή.

2. Τὸ χωριὸν — Τὸ σχολεῖο — Ἡ τάξη

Στὴν ἀμμοδόχο νὰ κάμετε τὸ Χωριὸν σας. Σπίτια, δρόμους, πλατεῖες, γέφυρες, πάρκα, ὅ,τι ἔχει.

Ἐξῆς ἀπὸ τὴν ἀμμοδόχο νὰ τὸ σχεδιάσετε καὶ στὸ τετράδιο τῆς χαρτογραφίας.

Μετὰ τὸ χωριὸν νὰ κάμετε τὸ Σχολεῖο σας. Καὶ τὴν Τάξιν.

3. Οἱ ἐποχῆς



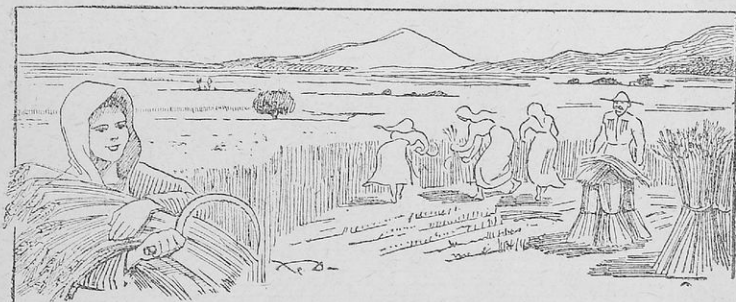
Ποιὰ ἐποχὴ βλέπετε στὴν εἰκόνα; Πῶς εἶναι ὁ καιρὸς καὶ οἱ μέρες αὐτῆς τῆς ἐποχῆς; Μὲ τί ἀσχολοῦνται οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ σας αὐτὴ τὴν ἐποχὴ; Τὴν εἰκόνα ἔχει τὸ χωριὸν σας αὐτὴ τὴν ἐποχὴ;



Ποιὰ ἐποχὴ βλέπετε στὴν εἰκόνα; Πῶς εἶναι ὁ καιρὸς καὶ οἱ μέρες αὐτῆς τῆς ἐποχῆς; Μὲ τί ἀσχολοῦνται οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ σας αὐτὴ τὴν ἐποχὴ; Τὴν εἰκόνα ἔχει τὸ χωριὸν σας αὐτὴ τὴν ἐποχὴ;



Ποιά εποχή βλέπετε στην εικόνα; Πώς είναι ο καιρός και οι μέρες αυτής της εποχής; Μὲ τι ασχολούνται οἱ κάτοικοι τοῦ χωριῦ σας αὐτὴ τὴν εποχή; Τὴν εικόνα ἔχει τὸ χωριό σας αὐτὴ τὴν εποχή;

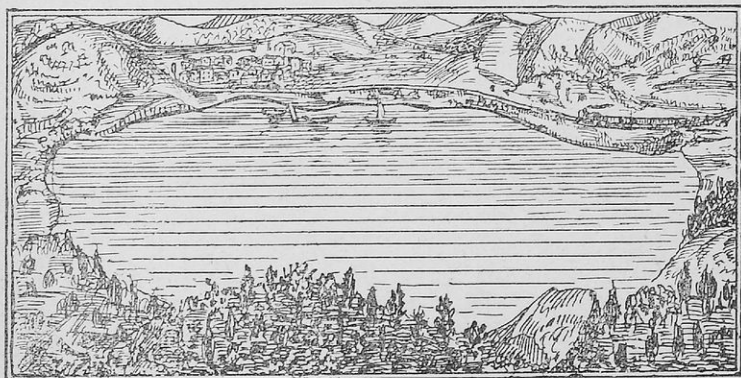


Ποιά εποχή βλέπετε στην εικόνα; Πώς είναι ο καιρός και οι μέρες αυτής της εποχής; Μὲ τι ασχολούνται οἱ κάτοικοι τοῦ χωριῦ σας αὐτὴ τὴν εποχή; Τὴν εικόνα ἔχει τὸ χωριό σας αὐτὴ τὴν εποχή;

4. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς
Α'. Τὶ βλέπομε πάνω στὴν ξηρὰ

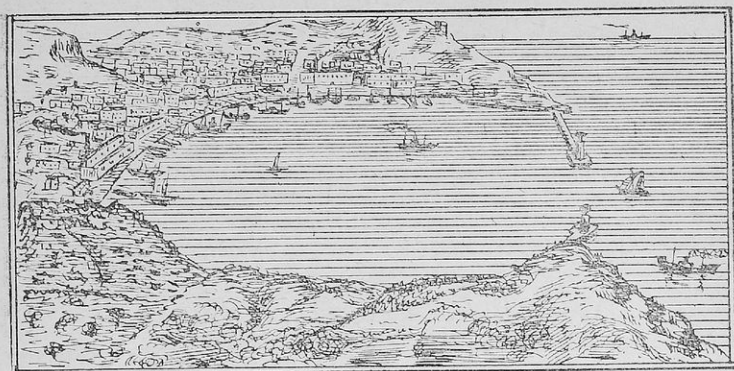


Σ' αὐτὸ τὸ χῶρο κάμετε μιὰ μικρὴ περιγραφή τῆς εἰκόνας ποὺ βλέπετε.

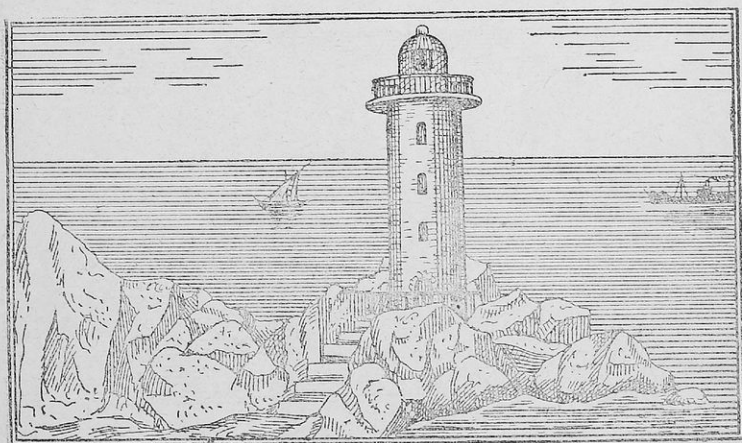


Σ' αὐτὸ τὸ χῶρο κάμετε μιὰ μικρὴ περιγραφή τῆς εἰκόνας ποὺ βλέπετε.

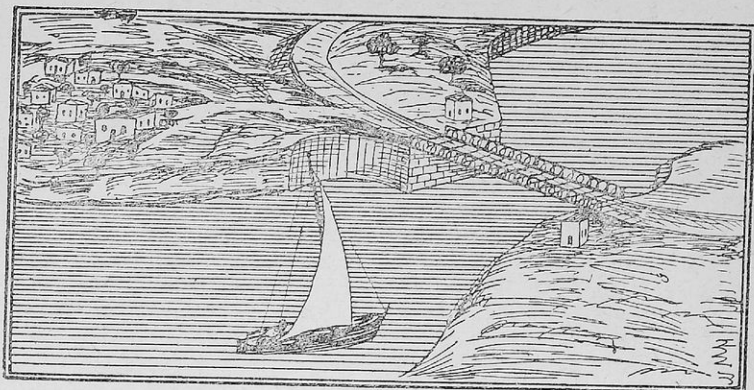
Β'. Τι βλέπουμε στη θάλασσα



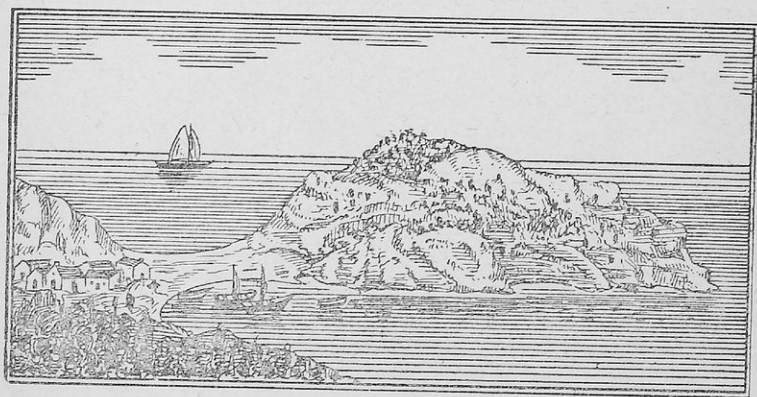
Σ' αυτό το χώρο κάμετε μιὰ μικρή περιγραφή τῆς εἰκόνας πού βλέπετε.



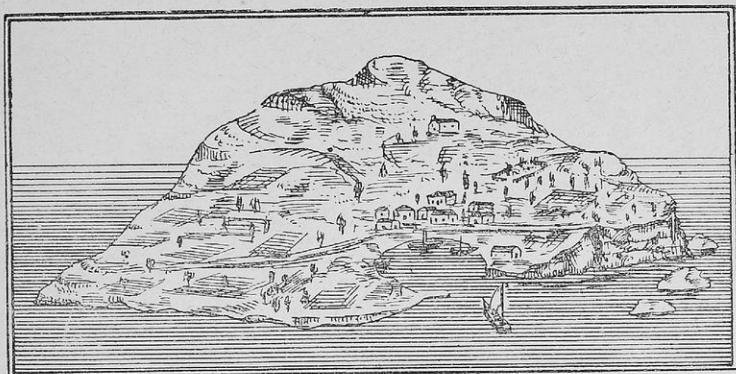
Σ' αυτό το χώρο κάμετε μιὰ μικρή περιγραφή τῆς εἰκόνας πού βλέπετε.



Σ' αυτό τὸ χῶρο κάμετε μιὰ μικρὴ περιγραφὴ τῆς εἰκόνας ποὺ βλέπετε.

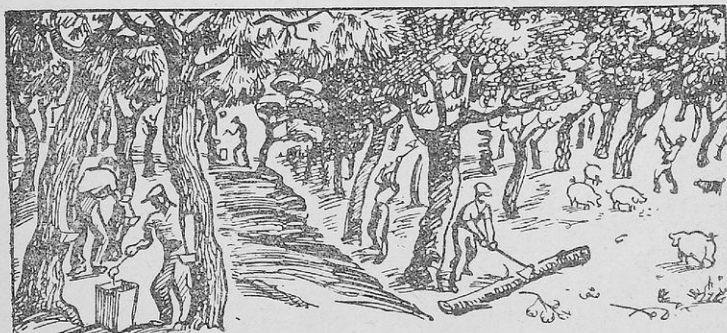


Σ' αυτό τὸ χῶρο κάμετε μιὰ μικρὴ περιγραφὴ τῆς εἰκόνας ποὺ βλέπετε.



Σ' αυτό τὸ χῶρο κάμετε μιὰ μικρὴ περιγραφὴ τῆς εἰκόνας ποὺ βλέπετε.

5. Ἀσχολίες τῶν ἀνθρώπων



Σ' αυτό τὸ χῶρο κάμετε μιὰ μικρὴ περιγραφὴ τῆς εἰκόνας ποὺ βλέπετε.



Σ' αυτό τὸ χῶρο κάμετε μιὰ μικρὴ περιγραφή τῆς εἰκόνας πού βλέπετε.

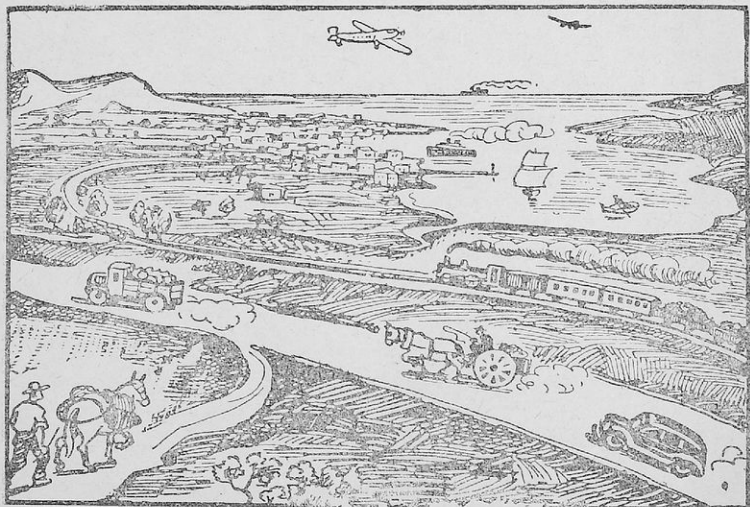


Σ' αυτό τὸ χῶρο κάμετε μιὰ μικρὴ περιγραφή τῆς εἰκόνας πού βλέπετε.



Ἐμπορικά καταστήματα

6. Τὰ μέσα συγκοινωνίας



Σ' αὐτὸ τὸ χῶρο κάμετε μιὰ μικρὴ περιγραφή τῆς εἰκόνας ποὺ βλέπετε.

7. Ο χάρτης

Προτού προχωρήσετε στο μάθημα της Γεωγραφίας να μάθετε καλά το χάρτη. Πώς γίνεται και πώς διαβάζεται.

Αυτά θα σάς τὰ μάθη καλά ο δάσκαλός σας.

Πώς χωρεί ή Έλλάδα σέ ένα κομμάτι χαρτί; Νά κάτι πού πρέπει νά τὸ μάθουμε.

Σέ μιὰ ἀπὸ τίς 4 γωνίες τοῦ χάρτη γράφει αὐτά:

ΚΛΙΜΑΞ		ΚΛΙΜΑΞ
1 : 500.000	ἢ	1 : 1.000.000

Τί θὰ πῆ αὐτό; Αὐτὸ μᾶς λέει πόσες φορές ὁ χάρτης παρουσιάζει μικρότερη τὴ χώρα.

Ἄν λέη, 1 : 500.000, σημαίνει ὅτι ἡ Έλλάδα σ' αὐτὸν εἶναι 500.000 φορές μικρότερη ἀπὸ ὅ,τι εἶναι στὴν πραγματικότητα. Τὰ 500.000 μέτρα τῆς χώρας παριστάνονται στὸ χάρτη μὲ 1 μέτρο. Ἄν λέη, 1 : 1.000.000 σημαίνει ὅτι ἡ χώρα σ' αὐτὸν εἶναι 1.000.000 φορές μικρότερη ἀπ' ὅ,τι εἶναι στὸ φυσικὸ τῆς μέγεθος. Τὰ 1.000.000 μέτρα τῆς χώρας παριστάνονται στὸ χάρτη μὲ 1 μέτρο.

Πὼς βρίσκουμε τίς ἀποστάσεις σὲ μέτρα ἢ σὲ χιλιόμετρα μεταξὺ 2 τόπων;

Αὐτό, παιδιά, πρέπει νά τὸ μάθετε γιατί θὰ σᾶς χρειαστῆ.

Ἔχομε ἕνα χάρτη μὲ κλίμακα 1 : 500.000. Ἡ χώρα σ' αὐτὸν τὸ χάρτη εἶναι 500.000 φορές μικρότερη ἀπὸ τὸ πραγματικὸ τῆς μέγεθος. Θέλομε τώρα νά βροῦμε πόσο ἀπέχουν δυὸ πόλεις μεταξύ τους.

Μὲ τὸ ὑποδεκάμετρο μετροῦμε πόσους πόντους ἀπέχει ἡ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Κάθε πόντος σ' αὐτὴν τὴν κλίμακα εἶναι ἴσος πρὸς 5.000 μέτρα. Ἄς ποῦμε ὅτι βρήκομε 8 πόντους. Πολλαπλασιάζομε τὸ 8 μὲ τὸ 5.000 καὶ βρίσκομε ὅτι οἱ δυὸ πόλεις ἀπέχουν 40.000 μέτρα ἢ 40 χιλιόμετρα.

Μόνοι σας νά βρῆτε τίς ἀποστάσεις πολλῶν πόλεων.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΜΑΣ

Ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα . . .

τιμιώτερο . . . ἢ Πατρίδα μας.

Ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ποὺ ἀγαποῦσαν καὶ λάτρευαν μὲ πάθος τὴν Ἑλλάδα. Τὴν λάτρευαν στ' ἀλήθεια καὶ φρόντιζαν νὰ εἶναι πάντα ἐλεύθερη καὶ δοξασμένη. Καὶ τέτοια μᾶς τὴν παρέδωσαν. Ἐλεύθερη καὶ γεμάτη δόξα καὶ φῶς. Χρέος μᾶς νὰ τὴν παραδώσουμε καὶ μεῖς πρὸ δοξασμένη καὶ πρὸ φωτισμένη.

1. Φυσικὴ ἐξέταση

Τοποθεσία: Ἡ Ἑλλάδα βρίσκεται στὸ νότιο μέρος τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.

Ἡ ἴδια εἶναι χερσόνησος ποὺ ἀπὸ τρία μέρη, ἀνατολικά, νότια καὶ δυτικά βρέχεται ἀπὸ θάλασσα καὶ μόνο ἀπὸ τὰ βόρεια συνορεύει μὲ τὰ γειτονικά μας κράτη. (Κοιτάξτε τὸ χάρτη).

Διαίρεση: Ἡ Ἑλλάδα χωρίζεται σὲ διαμερίσματα: 1) *Πελοπόννησος*, 2) *Στερεὰ Ἑλλάδα*, 3) *Θεσσαλία*, 4) *Ἡπειρος*, 5) *Μακεδονία*, 6) *Θράκη*, 7) *Ἐπτάνησα* (νησιά τοῦ Ἴονιου πελάγους), 8) *Νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους*, 9) *Κρήτη* καὶ 10) *Δωδεκάνησα*.

Ἡ Ἑλλάδα χωρίζεται σὲ δυὸ φυσικά κομμάτια. Τὸ ἓνα, τὸ πρὸ μεγάλο εἶναι ἡ ξηρά, ἡ *Ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα*. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἑξῆς διαμερίσματα: *Πελοπόννησο*, *Στερεὰ Ἑλλάδα*, *Θεσσαλία*, *Ἡπειρο*, *Μακεδονία* καὶ *Θράκη*.

Τὸ ἄλλο κομμάτι ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ νησιά καὶ λέγεται *Νησιώτικη Ἑλλάδα*, εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς: *Ἐπτάνησα*, *Κρήτη*, *Νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους* καὶ *Δωδεκάνησα*.

Ἔκταση: Ἡ Ἑλλάδα ἔχει ἔκταση 133.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα.

Σύνορα: Ἡ Ἑλλάδα εἶναι μιὰ μεγάλη χερσόνησος, ποὺ ἀπὸ τρία μέρη βρέχεται ἀπὸ θάλασσα καὶ μόνον ἀπὸ ἓνα συνορεύει μὲ ξηρά. Ἀνατολικά βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Νότια ἀπὸ τὴ Μεσόγειο θάλασσα. Δυτικά ἀπὸ τὸ Ἴόνιον πέλαγος. Καὶ βόρεια συνορεύει μὲ τὴν Ἀλβανία, Σερβία (Γιουγκοσλαβία) καὶ Βουλγαρία.

Παρατήρηση στο χάρτη τῆς Εὐρώπης: Βλέπομε πὼς ἡ Ἑλλάδα εἶναι ἡ φυσικὴ ἔξοδος τῆς Νοτιο-Ἀνατολικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου. Εἶναι ἡ γέφυρα μεταξὺ Εὐρώπης—Ἀσίας καὶ Εὐρώπης—Ἀφρικῆς. Πάνω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα θὰ περάσῃ ὁ Οὐγγρος, ὁ Αὐστριακὸς ἢ ὁ Σέρβος γιὰ νὰ πάῃ στὴν Ἀσία ἢ στὴν Ἀφρική. Καὶ ἀντίστροφα. Τὰ ἑλληνικὰ πέλαγα καὶ οἱ θάλασσοι πάλι εἶναι τὰ σταυροδρόμια, ὅπου διασταυρῶνεται τὰ πλοῖα ποὺ πᾶνε πρὸς τὴν Ἀσία, Ἀφρική, Εὐρώπη, Εὐξείνιο Πόντο, Ἀδριατικὴ. Ἡ θέσις αὐτῆ, ἡ ἀξιόλογη, ἔδωσε στὴν Ἑλλάδα μεγάλο πλοῦτο καὶ πολιτισμό. Μὰ καὶ συμφορὲς πολλές. Γιατὶ πολλοὶ λαοὶ ζήλεσαν τὴν θέσιν καὶ ἤρθαν νὰ τὴν κατακτήσουν. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ἦταν νὰ συντριφθοῦν. Κι' ἔτσι, ὅπως θὰ μάθουμε, ἡ ἱστορία μας εἶναι μεγάλη καὶ τρισένδοξη.

Παράλια: Ἀνώμαλα πολὺ. Δαντελωτά. Ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ βαθειὰ στὴ στεριά κι' ἔτσι σχηματίζονται γραφικοὶ κόλποι, χερσόνησοι, ἀκρωτήρια, πορθμοὶ καὶ κάτασπρα νησάκια.

1) **Κόλποι:** Στὸ Αἰγαῖον πέλαγος τοῦ *Πόρτο - Λάγο*, ὁ *Στυμμονικός*, τοῦ *Ἁγίου Ὄρους*, ὁ *Τορωναῖος*, ὁ *Θερμαϊκός*, ὁ *Παγασητικός*, ὁ *Μαλιακός*, ὁ *Εὐβοϊκός*, ὁ *Σαρωνικός*. Στὴ Μεσόγειο θάλασσα, ὁ *Ἀργολικός*, ὁ *Δακωνικός*, ὁ *Μεσσηνιακός*. Στὸ Ἴόνιον πέλαγος, ὁ *Κυπαρισσιανός*, ὁ *Πατραϊκός*, ὁ *Κορινθιακός*, ὁ *Ἀμβρακικός*. Στὴν Κρήτη, τῶν *Χανίων*, τῆς *Σούδας*, *Ρεθύμιου*, *Ἡρακλείου*, *Μεραμπέλου*, *Κισσάμου* καὶ *Μεσαράς*.

2) **Χερσόνησοι:** Δύο εἶναι οἱ μεγαλύτερες. Τῆς *Χαλκιδικῆς* στὴ Μακεδονία, ἡ ὅποια χωρίζεται πάλι σὲ τρεῖς ἄλλες μικρότερες (*Ἁγίου Ὄρους*, *Σιθωνίας* καὶ *Κασσάνδρας*). Καὶ τῆς *Ἀττικῆς* στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

3) **Ἀκρωτήρια:** Τὰ κυριώτερα εἶναι: Στὴ Μακεδονία, *Νυμφαῖο*, *Δρέπανο*, *Καναστραῖο*, *Καζαμπουργοῦ*. Στὴ Θεσσαλία, *Τρίκερι*. Στὴν Εὐβοία, *Ἀρτεμισιο*, *Καφηρέας* (Κάβο ντόρος). Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, *Σούνιο*. Στὴν Πελοπόννησο, *Συλλαιο*, *Μαλέας*, *Ταίναρο*, *Ἀκρίτας*, *Ἀραξος*, *Ρίον*. Στὴν Ἠπειρο, *Ἀκτιον*. Στὴν Κέρκυρα, *Λευκίμη*. Στὴν Κρήτη, *Γραμβοῦσα*, *Σπάθα*, *Δίδινο*.

Πορθμοὶ: Τοῦ *Εὐρίπου* στὴ Χαλκίδα, τῆς *Κορίνθου*, καὶ τὸ αὐλάκι τῆς *Λευκάδας*.

Διώρυγες: Τῆς *Λευκάδας* καὶ τῆς *Κορίνθου*. Ὁ Ἴσθμὸς τῆς Κορίνθου ἔχει μῆκος 6.300 μ., πλάτος 25 μ. καὶ βάθος κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ 8 μ.

Νησιά: Στὸ Ἴόνιον πέλαγος, τὰ *Ἐπτάνησα* (Κέρκυρα, Λευκάδα, Ἰθάκη, Κεφαλληνία, Ζάκυνθος, Παξοί, Κύθηρα). Ἡ μεγαλόνησος *Κρήτη* στὴ Μεσόγειο θάλασσα. Στὸ Αἰγαῖον πέλαγος, οἱ *Κυκλάδες* (*Ἄνδρος*, *Τήνος*, *Μύκονος*, *Δῆλος*, *Σύρος*, *Κέα*, *Κύθνος*, *Σέριφος*, *Σίφνος*, *Πάρος*, *Νάξος*, *Μῆλος*, *Ἀμοργός*, *Κίμωλος*, *Φολέγανδρος* κ. ἄ.). Οἱ *Βόρειες Σποράδες* (*Σκίαθος*, *Σκόπελος*, *Σκύρος*, *Ἀλόνησος* κ. ἄ.). Τοῦ *Ἀνατολικοῦ Αἰγαίου*, (*Λέσβος*, *Χίος*, *Ψαρά*, *Σάμος*, *Ἰκαρία* κ. ἄ.). Τοῦ *Βόρειου Αἰγαίου* (*Σαμοθράκη*, *Λήμνος*, *Ἅγιος Εὐστράτιος*). Καὶ τὰ *Δωδεκάνησα* (*Ρόδος*,

Κάρπαθος, Κάσος, Σύμη, Τήλος, Νίσυρος, Κῶς, Κάλυμνος, Λέρος, Πάτμος).

***Εδαφος**: 'Η Ελλάδα εἶναι ὀρεινὴ χώρα. Κοιτάξτε τὸ χάρτη.

1) **Βουνά**: Μιὰ μεγάλη ὄροσειρὰ ἡ Πίνδος, ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὴν Ἠπειρο καὶ στὴ Μακεδονία, γαμίζει μὲ τὰ παρακλάδια τῆς ὅλη τὴν Ἑλλάδα βουνά. Τὰ σπουδαιότερα εἶναι:

Στὴν Πελοπόννησο: Ἡ *Κυλλήνη* (Ζήρεια), τὰ *Ἀροάνεια* (Χελμός), τὸ *Παναχαϊκὸ*, ὁ *Ἐρύμανθος*, ὁ *Ταῦγετος*, ὁ *Πάρονωνος*, τὸ *Ἀραχναῖο*, τὸ *Δίδυμο*, τὸ *Μαίναλο*, τὸ *Ἀρτεμῖσιο*.

Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα: Ὁ *Ῥητιός*, ἡ *Πεντέλη*, ἡ *Πάρνηθα*, ὁ *Κιθαιρώνος*, ὁ *Παργασός*, ἡ *Γκιώνα*, ὁ *Καλλίδρομος*, ἡ *Ὀΐτη*, τὰ *Ἄγραφα*, ὁ *Τυμφρηστός*, τὸ *Παναγιωτικὸ*, τὰ *Ἀκαρνανικὰ* καὶ τὰ *Βαρδούσια*.

Στὴ Θεσσαλία: Ὁ *Ὀλυμπος*, τὰ *Καμβούγια*, τὰ *Χάσια*, ἡ *Ὀθρυς*, ἡ *Ὄσσα* (Κίσσαβος).

Στὴν Ἠπειρο: Γὰ *Τζουμέρνα*, τὸ *Περισιέρι*, ἡ *Τύμφη*, ὁ *Σμόλικας*, τὸ *Μιτσικέλι*, ὁ *Τόμαρος* (Ὀλύτσικα).

Στὴ Μακεδονία: Ἡ *Πίνδος*, τὸ *Βόϊον*, ὁ *Γράμμος*, τὸ *Βαρνούς*, τὸ *Βίτσι*, τὸ *Βέρμιο*, τὰ *Πιέρια*, τὸ *Πάϊκο*, ἡ *Κερκίνη* (Μπέλες), τὰ *Κρούσια*, τὰ *Κερδύλια*, ὁ *Χολομών*, τὸ *Μενίκιο*, τὸ *Φαλακρό*, τὸ *Παγγαῖο*.

Στὴ Θράκη: Ἡ ὄροσειρὰ τῆς *Ροδόπης*.

Στὴν Κρήτη: Τὰ *Δευκὰ Ὄρη*, ἡ *Ἰδη* καὶ ἡ *Δίκτη*. Τὸ ψηλότερο βουνό τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὁ *Ὀλυμπος* μὲ 2.918 μ. ὕψος.

2) **Ὀροπέδια**: Στὴν Πελοπόννησο, τῆς *Ἀρκαδίας*. Στὴν Ἠπειρο, τῶν *Ἰωνανίων*. Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία, τῆς *Καστοριάς*, τῆς *Κοζάνης*, τῆς *Πιλολεμαῖδος* καὶ τῆς *Φλώρινας*. Στὴν Κρήτη, τοῦ *Λασηθίου*.

3) **Πεδιάδες**: Στὴν Πελοπόννησο: Ἡ *Κορινθιακὴ*, τῆς *Πάτρας*, τῆς *Ἀχαΐας*, ἡ *Ἠλείας*, *Κυπαρισίας*, ἡ *Μεσσηνιακὴ*, *Λακωνικὴ* καὶ *Ἀργολικὴ*.

Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα: Τῆς *Ἀττικῆς*, τῆς *Δαμίας*, τῆς *Ἀμφισσας*, τοῦ *Μεσολογγίου* καὶ τοῦ *Ἀργιείου*.

Στὴ Θεσσαλία: Ἡ μεγάλη *Θεσσαλικὴ* πεδιάδα.

Στὴν Ἠπειρο: Τῆς *Ἄρτος* καὶ τῆς *Πρέβεζας*.

Στὴ Μακεδονία: Τῆς *Θεσσαλονίκης*, τῶν *Σερραῶν*, τῆς *Δράμας* καὶ τῆς *Καβάλας*.

Στὴ Θράκη: Ἡ *Θρακικὴ* πεδιάδα.

Στὴν Κρήτη: Τῆς *Μεσαράς*, *Χανίων*, *Ρεθύμνου*, *Ἡρακλείου*.

Νερά: Ἡ Ἑλλάδα ἔχει κανονικὲς βροχές. Μόνο ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς ἔχει πολλές. Καὶ τοῦτο γιὰ τὴ φτάνουν οἱ ἄνεμοι ποὺ πνεύουν ἀπὸ τὴ δυτικὴ Μεσόγειο. Οἱ ἄνεμοι αὐτοὶ ἔχουν πολλές βροχές.

1) **Ποτάμια**: Τὰ ποτάμια τῆς πατρίδας μας δὲν εἶναι πολὺ μεγάλα. Καὶ ὁ λόγος εἶναι, γιὰ τὸ δὲν διατρέχουν μεγάλη ἀπόσταση. Ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὴς πηγὲς ὡς τὴς ἐκβολὲς τους, στὴ θάλασσα εἶναι μικρὴ. Ἔτσι δὲν προφταίνουν στὸ δρόμο τους νὰ δεχτοῦν πολλοὺς παραποτάμους καὶ χειμάρρους.

Τὰ σπουδαιότερα ποτάμια τῆς Ἑλλάδος εἶναι :

Στὴν Πελοπόννησο: Ὁ *Ἐυρώτας*, ὁ *Ἀλφειός*, ὁ *Πάμισος*.

Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα: Ὁ Ἀχελῷος, (Ἀσπροπόταμος), ὁ Σπερχεῖος.

Στὴ Θεσσαλία: Ὁ Πηνειός.

Στὴν Ἠπειρο: Ὁ Ἄραχθος, ὁ Λοῦρος, ὁ Καλαμᾶς.

Στὴν Μακεδονία: Ὁ Ἀλιάκμονας, ὁ Ἀξιός, ὁ Σιτυμόνας, ὁ Νέστος.

Στὴ Θράκη: Ὁ Ἐβρος.

Τὰ μεγαλύτερα ὅμως ποτάμια εἶναι ὁ Ἐβρος, ὁ Νέστος, ὁ Στρυμόνας καὶ ὁ Ἀξιός, γιατί ἔχουν τὶς πηγές τους πολὺ μακριά, μέσα στὴ Σερβία καὶ Βουλγαρία. Ἔτσι στὸ δρόμο τους δέχονται πολλὰ νερά.

2) Λίμνες: Ἡ πατρίδα μας ἔχει ἀρκετὲς λίμνες.

Στὴν Πελοπόννησο εἶναι: Ἡ Στυμφαλίδα καὶ ἡ Φερεός.

Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα: Τοῦ Μαγαθώνα, ἡ Ὑλίκη, ἡ Τριχωνίδα καὶ ἡ Ἀμβρακία.

Στὴ Θεσσαλία: Ἡ Βοιβηίδα (Κάρλα) καὶ ἡ Νεζερός.

Στὴν Ἠπειρο: Ἡ Παμβώιδα.

Στὴ Μακεδονία: Τῆς Καστοριάς, τῆς Πρέσπας, τοῦ Ὀστρόβου, τοῦ Δαγκαδά, τῆς Βόλβης, τῆς Δοϊράνης καὶ ἡ Κερκινίδα.

Στὴ Θράκη: Ἡ Βιστωνίδα.

Κλίμα: Τὸ κλίμα ἑνὸς τόπου ἐξαρτᾶται: 1) Ἀπὸ τὸ πόσο ἀπέχει ἀπὸ τὴ θάλασσα, καὶ 2) ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ τόπου.

Τὴν πατρίδα μας τὴ λούζει ἡ θάλασσα ἀπὸ τρεῖς πλευρές. Τὰ παράλια τῆς εἶναι κεντημένα μὲ γραφικοὺς κόλπους, ἀκρωτήρια, ὄρμους, χερσονήσους. Τὰ βουνὰ τῆς πατρίδας μας δὲν εἶναι πολὺ ψηλὰ γιὰ νὰ ἐμποδίζουν τοὺς ἀνέμους νὰ φυσοῦν ἐλεύθερα πάνω ἀπὸ τὴ χώρα. Ἔτσι οἱ θαλασσινοὶ ἀνεμοὶ, ποῦ εἶναι ζεστοὶ καὶ ὑγροί, γυροφέρνουν ἐλεύθερα πάνω ἀπὸ βουνὰ καὶ πεδιάδες. Ἀλλὰ καὶ οἱ βόρειοι ἀνεμοὶ ποῦ εἶναι ψυχροὶ καὶ ξηροὶ γυροφέρνουν καὶ αὐτοὶ ἐλεύθερα. Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα ἔχει πολλὰ κλίματα. Τὰ παράλια ἔχουν μεσογειακὸ κλίμα, μαλακὸ. Τὰ μεσόγεια ὅμως, ποῦ εἶναι καὶ ψηλότερα ἀπὸ τὰ παράλια, ἔχουν ἠπειρωτικὸ κλίμα. (Κρύο τὸ χειμῶνα, ζέστη τὸ καλοκαίρι). Γενικὰ ὅμως τὸ κλίμα τῆς πατρίδας μας εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ. Οὔτε πολὺ κρύο, οὔτε πολὺ ζέστη. Τὸ κλίμα μας φημίζεται. Ὁ οὐρανὸς μας εἶναι πάντοτε ξάστερος καὶ γαλανός. Πολλοὶ ποιηταὶ δικοὶ μας καὶ ξένοι ἔχουν γράψει ποιήματα γιὰ τὸν ἑλληνικὸ οὐρανό.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νὰ κάμετε καὶ σεῖς τὴν πατρίδα μας: 1) Στὴν ἀμμοδόχο, 2) Μὲ πηλὸ ἢ μὲ πλαστικὴν ἢ στὴν αὐτὴ μὲ τὸ σκαλιστήρι καὶ 3) Στὸ τετράδιό τῆς χαρτογραφίας. Βάλετε τὰ σύνορα, τὰ παράλια, τὰ βουνὰ, τὶς πεδιάδες, τὰ ποτάμια, τὶς λίμνες. Αὐτὰ ὅλα νὰ τὰ μάθετε καὶ ἀπ' ἔξω. Σὲ ἕνα τετράδιό ἢ σὲ χαρτόνι νὰ τὰ γράψετε καὶ σὲ στήλες χωριστὰς.

Στὸ Λεύκωμά σας νὰ βάλετε φωτογραφίες ἀπὸ διάφορα τοπία τῆς πατρίδας μας.

Διαβάστε καὶ στὰ Λεξικά γιὰ τὰ βουνὰ, τὰ ποτάμια, τὶς λίμνες κλπ.

Ὅδηγίες γιὰ ἕλες τὶς παραπάνω ἐργασίες θὰ σᾶς δώσῃ ὁ δάσκαλός σας.

2. Οικονομική εξέταση

Φ υ τ ά

Ἡ βλάστηση ἑνὸς τόπου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ κλίμα του. Ἡ πατρίδα μας εἶπame ὅτι ἔχει διάφορα κλίματα. Ἐπομένως ἔχει καὶ ποικιλία βλαστήσεως. Δημητριακά, καπνός, βαμβάκι, ρύζι, ἑλιές, ὀπωροφόρα (μηλιές, ἀχλαδιές, συκιές, ἀμυγδαλιές, ροδακινιές, κερασιές, μουριές, καρυδιές, κ. ἄ.), ἑσπεριδοειδῆ (πορτοκαλλιές, λεμονιές), θυμάρια, λυγαριές, σκίνα, πεῦκα, βελανιδιές, ἔλατα, ὀξυές καὶ ἄλλα.

Ζ ῶ α

Τὰ ζῶα ποὺ ζοῦν σὲ ἕναν τόπο, ὅπως καὶ τὰ φυτά, ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ κλίμα τοῦ τόπου. Στὴν πατρίδα μας δὲν ζοῦν μεγάλα ἄγρια ζῶα. Οὔτε σαρκοφάγα, οὔτε φυτοφάγα. Καὶ τοῦτο γιατί δὲν ἔχουν τί νὰ φᾶνε. Τὰ ἄγρια φυτοφάγα ζῶα εἶναι τὰ ἐξῆς: Τὸ *ἀγριογούρουνο*, τὸ *ἀγριογίδο*, τὸ *ζαρνάδι* καὶ τὸ *ἐλάφι*.

Τὰ δὲ ἄγρια σαρκοφάγα εἶναι: Ὁ *λύκος*, τὸ *τσακάλι*, τὸ *κουνάβι*, ἡ *ἀλεπού* καὶ πολὺ λίγες *ἀρκοῦδες*.

Ἀπὸ τὰ πτηνὰ ζοῦν: Ὁ *ἀετός*, οἱ *γύπες*, τὰ *γεράκια*.

Ἀπὸ τὰ ἐρπετὰ δηλητηριώδη, μόνο ἡ *ὄχι*.

Π ρ ο ῖ ό ν τ α

1. Γεωργικά: Δημητριακά, ὄσπρια, λαχανικά, καπνός, βαμβάκι, ρύζι.

Δενδροκομικά: Μῆλα, ἀχλάδια, κεράσια, βερύκοκκα, ἀμύγδαλα, ροδάκινα, οὔκα, πορτοκάλια, λεμόνια, ἑλιές, λάδι.

Ἀμπελοργικά: Σταφύλια, σταφίδα, κρασιά, οὔζα.

Μελισσοκομικά: Μέλι, κερὶ.

Σηροτροφικά: Μετάξι.

2. Κτηνοτροφικά: Γάλα, τυρί, βούτυρο, γιασούρτι, μυζήθρα, μαλλιά, κρέατα, δέρματα.

3. Δασικά: Ξυλεῖα, κάρβουνα, ρετσίνα.

4. Ὄρυκτά: Σίδηρος, μολύβι, χαλκός, τσίγκος, σιδηροπυρίτης, χρώμιο, πορσελάνη, μαγγάνιο, νικέλιο, λιγνίτης, μάρμαρο, λευκόλιθος.

Ἱαματικὲς πηγές: Ὑπάρχουν πολλές. Οἱ σπουδαιότερες εἶναι: Μέθανα, Κυλλήνη, Λουτράκι, Αἰδηψός, Σμόκοβο, Σουρωτή, Λαγκαδά, Νιγρίτα.

5. Ἀλιεῖα: Στὴ θάλασσα ψαρεύονται τὰ ἐξῆς ψάρια: Τσιπούρες, κέφαλοι, μπαρμποῦνια, σαρδέλλες, παλαμίδες. Ἐκεῖ γίνεται καὶ ἡ ἀλιεῖα τῶν σφουγγαριῶν. Στὶς λίμνες: Κυπρίνος, χέλια κ.ἄ.

Βιομηχανία: Ἄρκετὰ ἀνεπτυγμένη. Τὰ βιομηχανικά κέντρα τῆς Ἑλλάδας εἶναι: Ὁ Πειραιάς, ἡ Ἀθήνα, ἡ Πάτρα, ὁ Βόλος, ἡ Βέρροια, ἡ Νάουσα, ἡ Ἐδεσσα, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Καβάλα. Τὰ ἐργοστάσιά μας

βγάζουν: ύφάσματα, τσιγάρα, φάρμακα, τσιμέντα, γυαλικά, λιπάσματα, ζυμαρικά, τρόφιμα, οίνοπνεύματα, σαπούνια, μηχανές κ.ά.

Ναυτιλία: 'Ο έμπορικός στόλος της 'Ελλάδας είναι μεγάλος, 'Ερχόμαστε έβδομοι στη σειρά. Τά έλληνικά καράβια σχίζουσι όλους τους ώκεανούς και τις θάλασσες.

Έμπόριο: 'Εξαγωγικό και εισαγωγικό. 'Εξάγομε στο έξωτερικό όσα προϊόντα μας περισσεύουν. Αύτά είναι: Σταφίδα, καπνός, λάδι, ρύζι, κρασί, σϋκα, φρούτα, έσπεριδοειδή, λιπάσματα, τσιμέντα κλπ. Τά προϊόντα αύτά τά λέμε και 'Εθνικά.

Εισάγομε όσα δέν παράγομε και όσα δέν μας έπαρκοϋν. Σιτηρά, πετρελαιοειδή, ζάχαρη, καφέ, μηχανές, μπαχαρικά, αυτοκίνητα, όπλα κλπ. Εισάγομε πολύ περισσότερα άπ' όσα εξάγομε. 'Εάν όμως δουλέψουμε περισσότερο και έπιστημονικώτερα, πολλά προϊόντα, πού φέρνομε άπ' έξω, θά τά παράγομε μόνοι μας. "Ετσι δέν θά δίνουμε τά χρήματά μας στους ξένους.

Τουρισμός: 'Η πατρίδα μας είναι γεμάτη άρχαιότητες. "Ολυμπία, "Ακρόπολη, "Αθήνα, Δελφοί, Δωδώνη, Μειέωρα, Θεσσαλονίκη, "Άγιον Όρος. "Εχει πολλές όμορφές. Δαντελλωτά άκρογιάλια, πράσινα νησιά (Κέρκυρα, Ζάκυνθος, Λευκάδα), "Άσπρα νησιά (Κυκλάδες, Αιγαίου), Παρνασσός, Πήλιο, Τέμπη, "Ολυμπος, Βέρμιο, Θάσος, Δωδεκάνησος, Κρήτη, κλπ. "Όλα αύτά, άρχαιότητες και καλλονές τά έπισκεύονται κάθε χρόνο χιλιάδες ξένοι.

"Ετσι μπαίνει άρκετό χρήμα στον τόπο μας. Και θά μπαίνει πιο περισσότερο, άρκει νά αναπτύξουμε τον τουρισμό μας.

'Ασχολίες κατοίκων: Οί "Ελληνες άσχολοϋνται με τή γεωργία, δενδροκομία, άμπελοργία, κτηνοτροφία, άλιεία, ναυτιλία, έμπόριο, βιομηχανία, με τά γράμματα, τις έπιστήμες, τις τέχνες και με τό ταξίδι.

Είναι πολύ έξυπνοι, έργατικοί και φιλότιμοι. 'Αγαποϋν τήν 'Ελλάδα με πάθος και θυσιάζονται.

Συγκοινωνία: Στην πατρίδα μας ή συγκοινωνία γίνεται με αυτοκίνητα, σιδηροδρόμους, πλοία και άεροπλάνα. Οί μεγάλες σιδηροδρομικές γραμμές είναι:

1) Σιδηρόδρομοι 'Ελληνικού Κράτους (Σ. Ε. Κ.), 2) Σιδηρόδρομος Πελοποννήσου (Σ.Π.Α.Π.), 3) Θεσσαλικοί Σιδηρόδρομοι, 4) Βορειοδυτικής 'Ελλάδος, 5) ό 'Ηλεκτρικός Σιδηρόδρομος 'Αθηνών—Πειραιώς και μερικοί τοπικοί.

Τά μεγαλύτερα λιμάνια της 'Ελλάδας για τήν άτμοπλοϊκή συγκοινωνία είναι: 'Ο Πειραιάς, ή Θεσσαλονίκη, ή Καβάλα, ό Βόλος, ή Πάτρα, ή Καλαμάτα, τό 'Ηράκλειο και ή Μυτιλήνη.

'Αεροπορική συγκοινωνία έχουν οι πόλεις: 'Αθήνα—Θεσσαλονίκη, Αθήνα—'Ιωάνινα, 'Αθήνα—Λάρισα, 'Αθήνα—'Αργίριο, 'Αθήνα—'Ηράκλειο, 'Αθήνα—Ρόδος, 'Αθήνα—Καβάλα, 'Αθήνα—Κέρκυρα.

"Όπου δέν υπάρχουν δρόμοι ή συγκοινωνία γίνεται με τά ζώα.

Έργασίες — Ασκήσεις

Νά κάμετε και σεις τόν χάρτη τών προϊόντων.

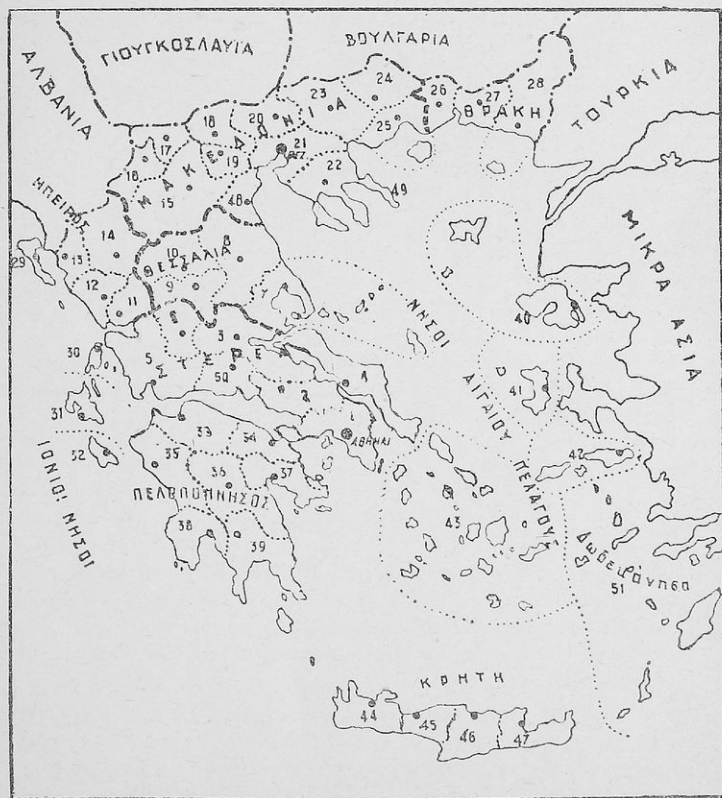
Στό Λεύκωμά σας νά βάλετε φωτογραφίες προϊόντων.

Διαβάστε και στά Λεξικά γιά τά διάφορα προϊόντα τής πατρίδας μας.

Στό παντοπωλείο τής τάξης σας, νά βάλετε σέ κουτιά ή σέ σακκουλάκια, πού θά ράβουν οι συμμαθήτριές σας λίγα από τά προϊόντα. Σταφίδα, λάδι, κρασί, καπνό, βαμβάκι, ρύζι κλπ. Έτσι νά λύσετε και διάφορα προβλήματα.

3. Πολιτική εξέταση

Πληθυσμός: 'Η πατρίδα μας έχει πάνω από 7.500.000 κατοίκους. Είναί όλοι Έλληνες. Μόνον στη Θράκη είναι λίγοι Τούρκοι. 'Ο πληθυσ-



'Η νέα Διοικητική διαίρεση τής Έλλάδος

σμός χωρίζεται σὲ ἀγροτικὸν καὶ ἀστικόν. Ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς εἶναι τὰ 60% καὶ ὁ ἀστικὸς τὰ 40%. Τί θὰ πῆ αὐτό; Στους 100 κατοίκους οἱ 60 εἶναι ἀγρότες καὶ οἱ 40 ἀστοί. Δηλαδή κάτοικοι τῶν πόλεων.

Γλῶσσα: Ἡ Ἑλληνική.

Θρησκεία: Ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι Χριστιανοὶ Ὁρθόδοξοι.

Ἐκπαίδευση: Στὴν πατρίδα μας τρία εἶδη σχολείων ὑπάρχουν, τὰ *Δημοικὰ*, τὰ *Γυμνάσια* καὶ οἱ *Ἀνώτατες Σχολές* καὶ τὰ *Πανεπιστήμια*. Αὐτὰ εἶναι δύο μόνο. Ἐνα στὴν Ἀθήνα καὶ ἓνα ἄλλο στὴ Θεσσαλονίκη. Στὰ Δημοτικὰ σχολεῖα πηγαίνουν ὑποχρεωτικὰ ὅλα τὰ Ἕλληνόπουλα. Στὰ Γυμνάσια καὶ στὰ Πανεπιστήμια μόνο ὅσα θέλουν.

Πολιτικὴ διαίρεση: Ἡ Ἑλλάδα χωρίζεται σὲ 11 μεγάλα διαμερίσματα: 1) *Πελοπόννησος*, 2) *Στερεὰ Ἑλλάδα*, 3) *Θεσσαλία*, 4) *Ἡπειρος*, 5) *Μακεδονία*, 6) *Θράκη*, 7) *Ἐπὶάνησα*, 8) *Κυκλάδες*, 9) *Νησιὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους*, 10) *Κρήτη* καὶ 11) *Δωδεκάνησα*.

Νομοί, Ἐπαρχίες, Δήμοι, Κοινότητες. Κάθε διαμέρισμα χωρίζεται σὲ *νομούς*. Ὁ νομὸς διοικεῖται ἀπὸ τὸ νομάρχην. Κάθε νομὸς χωρίζεται σὲ *ἐπαρχίες*. Οἱ ἐπαρχίες σὲ *δήμους* καὶ *Κοινότητες*. Ὁ Δήμος διοικεῖται ἀπὸ τὸ *Δήμαρχο*, ἡ Κοινότης ἀπὸ τὸν *Πρόεδρο*.

Διοικητικὴ διαίρεση: Ἡ Ἑλλάδα ποὺ ἐλευθερώθηκε ὕστερα ἀπὸ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους (1912—1913) χωρίζεται σὲ 5 Γενικὲς Διοικήσεις, ποὺ τίς διοικοῦν οἱ ὑπουργοί—Γενικοὶ Διοικητές. Οἱ Γενικὲς Διοικήσεις εἶναι: 1) Μακεδονίας, 2) Θράκης, 3) Ἡπείρου, 4) Κρήτης καὶ 5) Δωδεκανήσου.

Πολίτευμα: Ἡ πατρίδα μας ἔχει βασιλευομένη Δημοκρατία. Ἀνώτατος ἄρχων εἶναι ὁ βασιλεὺς.

Τὴ χώρα τὴν κυβερνᾷ ἡ Κυβέρνηση, ποὺ ἔδρευει στὴν Ἀθήνα, μὲ τοὺς *ὑπουργούς της*. Ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς λέγεται *Πρωθυπουργός*. Τοὺς νόμους τοὺς ψηφίζει ἡ *Βουλὴ*, ποὺ ἔχει 250 βουλευτές. Τοὺς βουλευτὲς τοὺς ἐκλέγει ὁ λαός. Οἱ ὑπουργοὶ ὀρίζονται ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς.

Καὶ τώρα θὰ ἐξετάσωμε ἓνα - ἓνα τὰ διαμερίσματα.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νὰ σχεδιάσετε τὸν πολιτικὸν χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Νὰ μάθετε ἀπ' ἔξω τοὺς νομούς, τίς πρωτεύουσες κ.λ.π.

Νὰ κάμπετε καὶ διάφορα γεωγραφικὰ ταξίδια.

Νὰ διαβάσετε καὶ στὰ Λεξικά γιὰ τίς διάφορες πόλεις, τοπία κ.λ.π.

Νὰ γράψετε ἐκθέσεις.

Η ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

1. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

1. Φυσική εξέταση

Τοποθεσία. Ἡ Πελοπόννησος βρίσκεται στὸ νότιο μέρος τῆς Ἑλλάδος καὶ μοιάζει μὲ φύλλο συκιάς. Ἦταν μιὰ μεγάλη χερσόνησος, ποὺ ἀπὸ τότε ποὺ κόπηκε ὁ Ἴσθμὸς ἔγινε νησί.

Στὴν Πελοπόννησο ὑπάρχουν καὶ τὰ νησιά Σπέτσες καὶ Ὑδρα.

Ἔκταση. Ἐχει ἔκταση 21.507 τ. χλμ.

Σύνορα. Νὰ τὰ βρῆτε μόνοι σας στὸ χάρτη.

Παράλια. Ἀνώμαλα. Σχίζονται πολὺ βαθειὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα. Τόσο ποὺ ἡ χώρα μοιάζει μὲ τὸ φύλλο τῆς συκιάς. Ἔτσι σχηματίζονται κόλποι, χερσόνησοι, ἀκρωτήρια, νησιά.

1) Κόλποι. Ὁ *Κορινθιακός*, ὁ *Παιραϊκός*, ὁ *Κυπαρισσιακός*, ὁ *Μεσσηνιακός*, ὁ *Λακωνικός*, ὁ *Ἀργολικός* καὶ ὁ *Σαρωνικός*.

2) Χερσόνησοι. Ἡ *Μεσσηνιακὴ*, ἡ *Λακωνικὴ*, τῆς *Δακεδαίμονος* καὶ ἡ *Ἀργολικὴ*.

3) Ἀκρωτήρια. Τὸ *Ρίο*, τὸ *Δρέπανο*, ὁ *Ἄραξος*, *Χελωνάτα*, *Κατάκωλο*, *Ἀκρίτας*, *Ταίναρο*, *Μαλέας* (Κάβου - Μαλιὰ) μὲ τίς μεγάλες φουρτοῦνες, *Συόλαιο*.

Νησιά. *Σπέτσες*, *Ὑδρα*, *Πόρος*, *Ἐλαφώνησος*, *Οἰνούσες*.

Ἴσθμοί. Τῆς Κορίνθου μὲ τὴν περίφημη διώρυγα. Ἡ διώρυγα ἔγινε τὸ 1893. Ἐχει μᾶκρος 6300 μέτρα, πλάτος 25 μ. καὶ βάθος 8 μ.

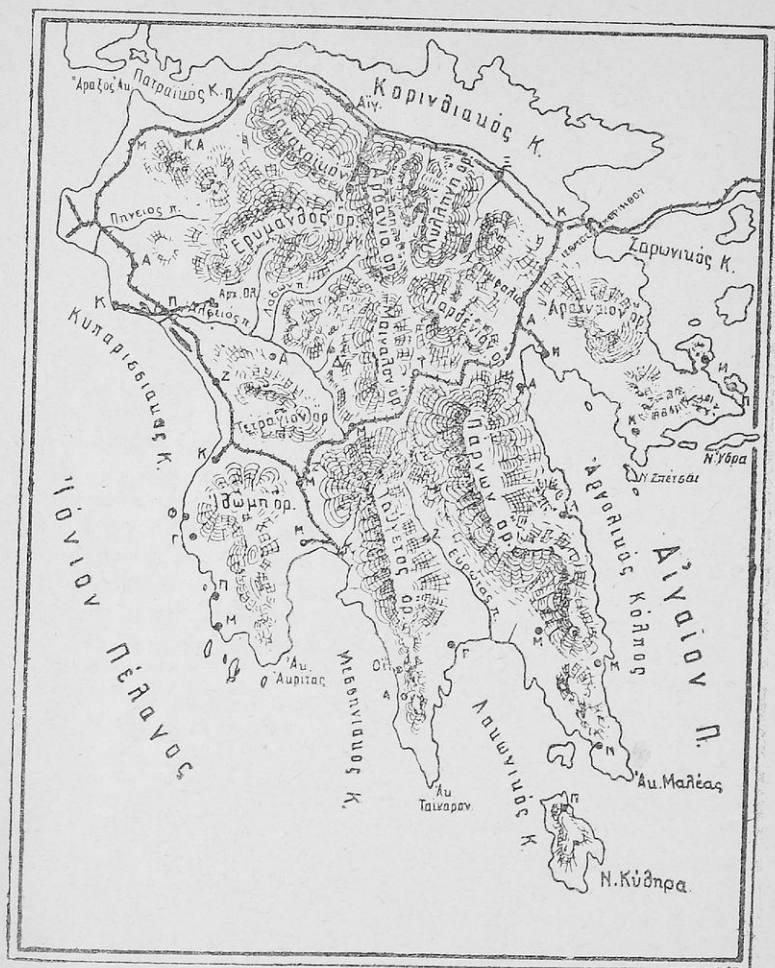
Ἐδαφος. Τὸ περισσότερο μέρος τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὄρεινὸ. Μόνον τὸ παραλιακὸ εἶναι πεδινό. Στὸ κέντρο τῆς εἶναι τὸ ὄροπέδιο τῆς *Ἀρκαδίας* σὲ ὑψόμετρο 600—700 μ. πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα.

1) Βουνά. Στὸ βόρειο μέρος: ἡ *Κυλλήνη* (Ζήρεια) μὲ ὕψος 2.375 μ. Κατάφυτο ἀπὸ ἔλατα, ὄξυές, βελανιδιές καὶ ἄλλα δένδρα. Τὰ *Ἀρσάνεια* (Χελμός) 2.345 μ. ὕψος. Κατάφυτο κι' αὐτὸ ἀπὸ ἔλατα, ὄξυές καὶ βελανιδιές. Ὁ Χελμός ἔχει καὶ πολλὰ βοσκοτόπια. Τὸ *Παναχαϊκὸ* μὲ 1.927 μ. ὕψος. Δασωμένο βουνὸ ἀπὸ ὄξυές, βελανιδιές, ἔλατα καὶ μὲ λιβάδια πολλὰ.

Στὸ δυτικὸ μέρος: *Ἐρύμανθος* μὲ 2.224 μ. ὕψος. Κατάφυτο ἀπὸ βελανιδιές, ἔλατα κι' ὄξυές. Ἐδῶ στὸν Ἐρύμανθο ὁ Ἡρακλῆς ἐσκότωσε

τόν «Έρυμάνθιο κάπρο». **Φολή**, χαμηλό βουνό γεμάτο βελανιδιές. **Λύ-
καιο** και **Νόμια**, χαμηλά βουνά κι αυτά.

Στή Μεσσηνιακή χερσόνησο είναι τὸ βουνὸ **Ἰθώμη**, χαμηλό, γεμά-
το ἑλιές και πεύκα.



Γεωφυσικός χάρτης τῆς Πελοποννήσου

Στή Λακωνική χερσόνησο εἶναι τὸ βουνὸ **Ταῦγετος**, τὸ ψηλότερο
βουνὸ τῆς Πελοποννήσου, με 2.409 μ. ὕψος. Ὁ Ταῦγετος εἶναι κατάφυ-

τος από έλατα. Έδω βρίσκεται και ή χαράδρα **Καιάδας**, πού οί Σπαρτιάτες, στην άρχαία έποχή πετοοσαν τά άσθενικά παιδιά.

Στή χερσονήσο τής Λακεδαίμονος είναι τó βουνό **Πάργονας** με ύψος 1.935 μ., κατάφυτο από έλιές και πευκα. Έδω έχει και λατομεΐα πού βγάζουν μάρμαρα.

Στήν Άργολική χερσονήσο είναι τά βουνά **Άραγαίο**, 1.199 μ. ύψος και **Δίδυμο** 1.113 μ. Και τά δυό είναι γεμάτα από έλιές και πευκα.

Στό κέντρο τής Πελοποννήσου και γύρω από τó όροπέδιο τής Άρκαδίας είναι τά βουνά: **Μαίναλο** με ύψος 1.980 μ., γεμάτο έλατα και βοσκοτόπια. Έδω βγαίνουν και τά μαύρα μάρμαρα. **Άρειμίσιο** με ύψος 1.150 μ., γεμάτο λιβάδια κι αυτό. **Παρθένιο** με ύψος 1.150 μ. Οί άνατολικοί πρόποδες του Παρθενίου είναι κατάφυτες από έλιές.

2) **Όροπέδια**: Τής **Άρκαδίας**. Χωρίζεται σέ δυό μικρότερα, στο όροπέδιο τής **Μηλιάς**, πλούσιο σέ άμπέλια και σιτηρά και στο όροπέδιο τής **Τεγέας**, γεμάτο περιβόλια. Άλλο όροπέδιο, τής **Μεγαλόπολης**, άνάμεσα στα βουνά Μαίναλο, Λύκαιο και Νόμια. Τό όροπέδιο αυτό βγάξει σιτηρά και λαχανικά.

3) **Πεδιάδες**: Όλο τó παραλιακό μέρος τής Πελοποννήσου είναι πεδινό. Οί κυριώτερες πεδιάδες είναι: Η **Κορινθιοκή** (Βόχα), πλούσια σέ σταφίδες μαύρες και σέ φρούτα. Η πεδιάδα τής Πλάτρας. Κι αυτή βγάξει άφθονες σταφίδες και φρούτα. Η πεδιάδα τής **Άχαΐας**. Γνωστή για τά έξαιρετικά κρασιά της και τις μαυροδάφνες. Η πεδιάδα τής **Ήλειας** με πολλά περιβόλια και μαύρες σταφίδες. Η πεδιάδα τής **Κυπαρισσίας**, γεμάτη έλιές και άμπέλια. Η **Μεσσηνιακή** πεδιάδα, ή εύφορώτερη. Βγάξει σταφίδες, σύκα, έλιές, έσπεριδοειδή, ρύζι, μουριές, άκόμη χουρμάδες και μπανάνες. Η **Λακωνική**. Κατάφυτη από έλιές, έσπεριδοειδή και συκιές. Η **Άργολική**. Βγάξει πολλά σιτηρά, λαχανικά και καπνά. Φημισμένα είναι τά «Άργίτικα πεπόνια». Γενικά οί πεδιάδες πού είπαμε είναι πολύ εύφορες, γιατί όλες ποτίζονται και λιπαίνονται από τά διάφορα ποτάμια πού τις διασχίζουν.

Νερά: Τά δυτικά παράλια και κυρίως του Πατραϊκού κόλπου έχουν πολλές βροχές.

1) **Ποταμοί**: Ό **Πηνειός**. Πηγάζει από τόν Έρύμανθο, ποτίζει και λιπαίνει την πεδιάδα τής Ήλειας και χύνεται στο Ίόνιον πέλαγος.

Ό **Άλφειός**, τó μεγαλύτερο ποτάμι τής Πελοποννήσου. Πηγάζει από τó Μαίναλον και τó όροπέδιο τής Μεγαλόπολης και χύνεται στο Ίόνιον πέλαγος. Ό Άλφειός είναι γεμάτος νόστιμα ψάρια. Σπουδαίος παραπόταμος του Άλφειού είναι ό **Δάδωνας**, πού πηγάζει από τή λίμνη Φενεό. Στο Λάδωνα έγινε μεγάλο ήλεκτρικό έργοστάσιο πού ήλεκτροφωτίζει όλη τήν Πελοπόννησο. Στην Μεσσηνία είναι ό Πάμισος. Πηγάζει από τά νότια και χύνεται στο Μεσσηνιακό κόλπο. Στή Λακωνία είναι ό **Εδρώτας**, ιστορικό ποτάμι. Πηγάζει από τó όροπέδιο τής Άρκαδίας και χύνεται στο Λακωνικό κόλπο. Στην Άργολική πεδιάδα είναι ό **Ίναχος**.

2) Λίμνες: Μόνον δυό. Ἡ *Στυμφαλίδα*, στήν ὁποία ὁ Ἡρακλῆς ἐσκότωσε τίς «Στυμφαλίδες ὄρνιθες» καί ἡ *Φενεός*.

Κλίμα: *Μεσογειακό* στά παράλια—γλυκός χειμῶνας καί δροσερό καλοκαίρι—καί *εὐκρατο* στό ἐσωτερικό.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νά κάμετε καί σεῖς τήν Πελοπόννησο: 1) στήν ἀμμοδόχο, 2) μέ πηλό ἢ μέ πλασσιλλίνη ἢ στήν αὐλή μέ τό σκαλιστήρι, καί 3) στό τετράδιο τῆς χαρτογραφίας.

Βάλετε τὰ σύνορα, τὰ παράλια, τὰ βουνά, τίς πεδιάδες, τὰ ποτάμια, τίς λίμνες.

Σέ ἓνα τετράδιο ἢ χαρτόνι γράψετε τα σέ στήλες χωριστά. Αὐτά ἔλα νά τὰ μάθετε ἀπ' ἔξω.

Στό Λεύκιμά σας νά βάλετε φωτογραφίες ἀπό διάφορα τοπία τῆς Πελοποννήσου.

Διαβάστε καί τὰ Λεξικά γιά τὰ βουνά, τὰ ποτάμια, τίς λίμνες κλπ.

Ὅδηγίες γιά ἄλλες τίς παραπάνω ἐργασίες θά σᾶς δώσῃ ὁ δάσκαλός σας.

2. Οἰκονομική ἐξέταση

Προϊόντα: Ἡ Πελοπόννησος βγάζει πολλά καί ἐκλεκτά προϊόντα.

1) Γεωργικά προϊόντα: Σιτηρά, ὄσπρια, καπνός καί ρύζι στήν Καλαμάτα καί στήν Μεσσηνία.

Λαχανικά: Ἄφθονα στό Ἄργος. Ὀνομαστά εἶναι τὰ «Ἀργίτικα πεπόνια» καί ἡ ντομάτα τοῦ Ναυπλίου. Πολλές πατάτες βγάζει ἡ Ἀρκαδία.

Δενδροκομία: Πολύ ἀνεπτυγμένη. Ἐξαιρετικά καί πασίγνωστα, τό λάδι καί οἱ ἐλιές τῆς Καλαμάτας καί τῆς Μάνης. Τά σῦκα τῆς Καλαμάτας καί τὰ πορτοκάλια. Ἐπίσης μήλα, ἀχλάδια καί ἀμύγδαλα ἀρκετά.

Ἀμπελοργία: Ἡ Πελοπόννησος εἶναι ἡ πρώτη χώρα τῆς Ἑλλάδος στή σταφίδα, στά σταφύλια, στά κρασιά καί σέ ἄλλα τὰ οἰνοπνεύματα. Φημισμένη ἡ «Μαύρη Κορινθιακή σταφίδα». Ἡ σταφίδα, ὁ καπνός καί τό λάδι εἶναι τὰ μόνα ἐθνικά μας προϊόντα. Σ' αὐτά στηρίζεται ἡ ἐθνική μας οἰκονομία. Αὐτά τὰ προϊόντα δίνομε στό ἐξωτερικό καί παίρνομε ὅ,τι δέν ἔχομε.

Σηροτροφία: Ἀνεπτυγμένη πολύ. Κυρίως στήν Καλαμάτα. Ὀνομαστά τὰ «Καλαματιανὰ μαντήλια».

2) Κτηνοτροφικά: Στά ὄρεινά ἔχουν μεγάλη κτηνοτροφία.

3) Δασικά: Ὅλα τὰ βουνά τῆς Πελοποννήσου εἶναι δασωμένα. Ἔτσι βγαίνει ἀρκετή ξυλεία, κάρβουνα καί ρετσίνοι.

4) Ὄρυκτά: Μαύρα μάρμαρα καί λίγος λιγνίτης.

5) Ἱαματικές πηγές: Στά Μέθανα, στήν Κυλλήνη, Καϊάφα καί Καβάσιλα.

6) Ἀλιεία: Ἀρκετά ἀνεπτυγμένη σέ ἄλλα τὰ παράλια.

Βιομηχανία: Ἐχει καλή. Ἐργοστάσια χαρτοποιίας στήν Πάτρα.

καί στό Αἴγιο. Ἐργοστάσια οἰνοπνευμάτων καί κρασιῶν στήν Πάτρα καί σέ ἄλλες πόλεις. Ἐργοστάσια κονσερβοποιίας λαχανικῶν στό Ἄργος καί στό Ναύπλιο. Ἐργοστάσια πού συσκευάζουν τή σταφίδα στό Αἴγιο, καί στήν Καλαμάτα γιά τά σῦκα.

Ἐμπόριο: Ἐχει μέ τὸ ἐξωτερικὸ καί μέ τίς ἄλλες πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἐξάγει τὰ προϊόντα πού παράγει, σταφίδα, σῦκα, ἐλιές, λάδι καί εἰσάγει ὅ,τι δὲν ἔχει.

Ἀσχολίες κατοίκων: Οἱ Πελοποννήσιοι εἶναι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, καλοὶ δενδροκόμοι καί ἀμπελουργοί, ἐπαγγελματίες, ἔμποροι, ναυτικοί, ὑπάλληλοι, ἐπιστήμονες. Εἶναι ἐξυπνοὶ ἄνθρωποι, ἐργατικοὶ καί ἀγνοὶ πατριῶτες. Τῶν ὄρεινῶν μερῶν οἱ κάτοικοι ταξιδεύουν.

Συγκοινωνία: Ἐχει μεγάλο συγκοινωνιακὸ δίκτυο.

1) **Σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία:** Ὅλες οἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου συνδέονται σιδηροδρομικῶς. Περνάει ἡ γραμμὴ τῶν Σ.Π.Α.Π. Μόνον ἡ Λακωνία μένει ἔτσι. Διακοφτὸ—Καλάβρυτα πηγαίνει ὁ ὁδοντωτὸς σιδηρόδρομος.

2) **Αὐτοκινητιστικὴ συγκοινωνία:** Ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη. Μόνον στὰ ὄρεινά τῆς Ἀρκαδίας καί τῆς Λακωνίας δὲν πάει ἀκόμη αὐτοκίνητο.

3) **Ἀτμοπλοικὴ συγκοινωνία:** Ὅλα τὰ λιμάνια τῆς συνδέονται. Τὰ σπουδαιότερα εἶναι τῆς Πάτρας καί τῆς Καλαμάτας.

4) **Ἀεροπορικὴ συγκοινωνία:** Ἐχει μέ τὴν Ἀθήνα. Τὰ ἀεροδρόμια εἶναι στήν Πάτρα (Ἄραξο), Τρίπολη, Καλαμάτα.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νὰ κάμετε καί σεῖς τὸ χάρτη προϊόντων τῆς Πελοποννήσου.

Στὸ Δεῦκωμά σας βάλτε φωτογραφίες προϊόντων.

Διαβάστε καί στὰ Λεξικά γιά τὰ προϊόντα τῆς Πελοποννήσου (σταφίδα, σῦκα, κρασί).

Στὸ παντοπωλεῖο τῆς τάξης σας νὰ βάλτε σὲ κουτιὰ ἢ σὲ σακκουλάκια προϊόντα τῆς Πελοποννήσου. Κάμετε καί διάφορα προβλήματα μέ τίς τιμές του.

3. Πολιτικὴ ἐξέταση

Ἡ Πελοπόννησος χωρίζεται σὲ 7 νομούς: 1) Νομὸς Ἀργολίδας, 2) Κορινθίας, 3) Ἀχαΐας, 4) Ἡλείας, 5) Μεσσηνίας, 6) Λακωνίας καί 7) Ἀρκαδίας. Πληθυσμὸ ἔχει 1.300.000 κατ.

1. ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ

Πιάνει ὅλη τὴν Ἀργολικὴ χερσόνησος. Ἐχει 80.000 κατ. Πρωτεύουσα τὸ *Ναύπλιο* μέ 8.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 4 ἐπαρχίες.

α) **Ἐπαρχία Ναυπλίου.** Πρωτεύουσα τὸ *Ναύπλιο*, κοντὰ στὸν Ἀργολικὸ κόλπο. Τὸ *Ναύπλιο* ἦταν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 1826 ἕως τὸ 1834. Στὸ λιμάνι εἶναι ἓνα νησάκι μέ 3 φρούρια ἢ Ἀκρο-

ναυπλία, τὸ Παλαμῆδι καὶ τὸ Μπουρτζι. Κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Τιρυνθα*, *Νέα Ἐπίδαυρος*, ὅπου οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδας τὸ 1822 ἐκήρυξαν τὴν Ἐλευθερίαν.

β) Ἐπαρχία Ἄργους. Πρωτεύουσα τὸ Ἄργος μὲ 14.000 κατ. Ἐδῶ ἦταν ἡ Ἀρχαία πόλη *Μυκῆνες*, πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τοῦ Ἀγαμέμνονα. Σήμερα σώζεται ἡ *πύλη τῶν λεόντων*.

γ) Ἐπαρχία Σπετσῶν καὶ Ἐρμιονίδας. Πρωτεύουσα οἱ *Σπέτσες*. (3.500 κάτ.). Ἐχει βγάλει σπουδαίους ναυτικούς πού στῆν Ἐπανάσταση μὲ τὰ καράβια τους προσέφεραν ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες καὶ ἀπέτελεσαν τὸν ἑλληνικὸ στόλο. Ἡ *Ἐρμιονίδα* πιάνει τὴ νοτιοανατολικὴ πλευρὰ τῆς Ἀργολικῆς χερσονήσου. Ἄξια λόγου κωμόπολι εἶναι τὸ *Κρανίδι* (4.000 κάτοικοι).

δ) Ἐπαρχία Ὑδρας. Πρωτεύουσα ἡ Ὑδρα (4.000 κάτ.). Ὅπως οἱ Σπέτσες, τὸ ἴδιο καὶ ἡ Ὑδρα ἔχει βγάλει σπουδαίους ναυτικούς, θαλασσόλυκους πού ἦταν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Τούρκων στῆν Ἐπανάσταση. Ὁ Μισαούλης, ὁ Σαχτούρης καὶ ὁ Κουντουριώτης ἦταν Ὑδραῖοι.

2. ΝΟΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

Πιάνει τὸ βορειοανατολικὸ μέρος τῆς Πελοποννήσου. Ἐχει πληθυσμὸ 110.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Κόρινθος* μὲ 13.000 κατ. Ἐχει μιὰ ὁμώνυμη ἐπαρχία. Ἡ σημερινὴ πόλη εἶναι νεόχτιστη. Χίστηκε τὸ 1928. Ἡ παλιὰ πόλη καταστράφηκε δυὸ φορές ἀπὸ τοὺς σεισμούς. Κοντὰ στῆν Κόρινθο, ἀπάνω σὲ γυμνὸ λόφο εἶναι ἡ *Ἀκροκόρινθος*, παλαιὰ ἀκρόπολις τῆς ἀρχαίας Κορίνθου.

Κωμοπόλεις καὶ χωριά: Ἡ *Νεμέα*, ὅπου τὰ παλιὰ χρόνια γίνονταν οἱ ἀγῶνες, τὰ Νέμεα. Κοντὰ στῆ Νεμέα εἶναι τὰ στενὰ *Δερβενάκια*, ὅπου ὁ Κολοκοτρῶνης κατέστρεψε στὰ 1822 τὸν Δράμαλη, πού κατέβηκε νὰ πνίξη τὴν Ἐπανάσταση στὸ αἷμα καὶ στῆ φωτιά. *Συλόναστρο*, παραθεριστικὸ κέντρο στὸν Κορινθιακὸ κόλπο. *Δερβέτι*, *Κιάτι* καὶ τὰ *Ἰσθμια*, στῆν εἴσοδο τοῦ Ἰσθμοῦ ἀπὸ τὸ Σαρωνικὸ κόλπο. Ἐδῶ τὰ παλιὰ χρόνια γίνονταν οἱ ἀγῶνες, τὰ Ἰσθμια.

3. ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ

Πιάνει τὸ βορειοδυτικὸ μέρος τῆς Πελοποννήσου. Ἐχει 225.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Πάτρα* μὲ 80.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 3 ἐπαρχίες.

α) Ἐπαρχία Πατρῶν. Πρωτεύουσα ἡ *Πάτρα*. Φημίζεται γιὰ τοὺς ἴσιους καὶ πλατεῖς δρόμους τῆς καὶ γιὰ τὸ λιμάνι τῆς. Ἐχει μεγάλη ἐμπορικὴ κίνηση. Ἀπὸ δῶ φορτώνονται οἱ σταφίδες καὶ τὰ σταφύλια γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ. Ἄξια λόγου κωμόπολι εἶναι ἡ *Κάτω - Ἀχαΐα* (3.000 κάτοικοι).

β) Ἐπαρχία Αἰγιαλείας. Πρωτεύουσα τὸ *Ἄγιο* (16.000 κάτ.). Εἶναι στῆν παραλία τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Σταφίδα γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ φορτώνεται καὶ ἀπὸ τὸ Ἄγιο.

γ) **Έπαρχία Καλαβρύτων.** Πρωτεύουσα τὰ *Καλάβρυτα* (3.000 κάτ.). Είναι στους πρόποδες του Χελμού. Στην κατοχή οι Γερμανοί τὰ κατέστρεψαν τελείως. Έκαψαν όλα τὰ σπίτια καὶ τοὺς κατοίκους. Κοντὰ στὰ Καλάβρυτα εἶναι τὰ μοναστήρια *Μέγα Σπήλαιο* καὶ ἡ *Άγία Λαύρα*, ὅπου ὁ δεσπότης Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς στίς 25 Μαρτίου 1821 ὕψωσε τὴ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ σημαία αὐτὴ φυλάγεται σήμερα στὸ μοναστήρι. Τὰ Καλάβρυτα συνδέονται μὲ τὸ Διακοφτὸ μὲ ὀδοντωτὸ σιδηρόδρομο.

4. ΝΟΜΟΣ ΗΛΕΙΑΣ

Έχει πληθυσμὸ 185.000 κατ. Πρωτεύουσα ὁ *Πύργος* μὲ 20.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 2 ἑπαρχίες.

α) **Έπαρχία Ἠλείας.** Πρωτεύουσα ὁ *Πύργος*, κοντὰ στὸν Ἄλφειο ποταμὸ. Λιμάνι ἔχει τὸ *Κατάκωλο*. Κωμοπόλεις καὶ χωριά: Ἄμαλιάδα, Μανωλάδα, Λεχαινά, Γαστούνη, Ἄνδραβίδα, Καβάσιλα, Κυλλήνη, Κριεκούκι.

β) **Έπαρχία Ὀλυμπίας.** Πρωτεύουσα ἡ *Ἄνδρίτσεινα* (2.500 κάτ.). Νοτιοανατολικά του Πύργου, στὸν Ἄλφειο εἶναι ἡ ἀρχαία *Ὀλυμπία*. Ἐδῶ ἦταν ὁ ναὸς τοῦ Δία ποὺ γίνονταν οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Οἱ ἀνασκαφὲς ποὺ ἔγιναν ἔφεραν στὸ φῶς τὸ ἀρχαῖο στάδιο, ἀγάλματα καὶ ἄλλα εἰρήπια τοῦ ναοῦ. Ἐδῶ βρέθηκε καὶ τὸ περίφημο ἀγαλμα τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλη. Κωμοπόλεις καὶ χωριά: Κρέσταινα, Καΐαφα, Ζαχάρω, Ἄγουλινίτσα.

5. ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Πιάνει τὸ νοτιοδυτικὸ μέρος τῆς Πελοποννήσου. Έχει πληθυσμὸ 240.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Καλαμάτα* μὲ 35 000 κατ. Έχει 4 ἑπαρχίες.

α) **Έπαρχία Καλαμών.** Πρωτεύουσα ἡ *Καλαμάτα*, μέσα σὲ κήπους ἀπὸ πορτοκαλλιές, λεμονιές, συκιές καὶ μουριές. Έχει ἐμπορικὴ κίνηση. Ἀπὸ δῶ φορτώνονται τὰ σῦκα, οἱ ἐλιές, τὸ λάδι καὶ τ' ἄλλα προϊόντα. Κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Θουρία*, *Ἄλσάναγα*.

β) **Έπαρχία Μεσσήνης.** Πρωτεύουσα ἡ *Μεσσήνη* (7.500 κάτ.) στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Πάμισου ποταμοῦ. Ἄξια λόγου κωμόπολη τὸ *Μελιγαλᾶ*.

γ) **Έπαρχία Πυλίας.** Πρωτεύουσα ἡ *Πύλος* (Ναυαρίνο ἢ Νιόκαστρο), (4.000 κάτ.). Στὸν κόλπο τοῦ Ναυαρίνου τὸ 1826 οἱ στόλοι τῆς Ρωσίας, Γαλλίας καὶ Ἄγγλιας κατέστρεψαν τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸ στόλο. Κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Μεθώνη*, *Κορώνη* καὶ *Μανιάκι*, ὅπου σκοτώθηκε ὁ Παπαφλέσας στὰ 1825 πολεμώντας τοὺς Τουρκοαιγυπτίους.

δ) **Έπαρχία Τριφυλλίας.** Πρωτεύουσα ἡ *Κυπαρισσία* (6.000 κάτ.), στὴν παραλία τοῦ Κυπαρισσιακοῦ κόλπου. Κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Φιλιατρά* (9.000 κάτ.), *Γαργαλιάνοι* (9.000 κάτ.), *Διγυόδιστα* κ. ἄ.

6. ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Πιάνει τὸ νότιο μέρος τῆς Πελοποννήσου. Έχει 145.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Σπάρτη* μὲ 10.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 4 ἑπαρχίες.

α) **Έπαρχία Σπάρτης**. Πρωτεύουσα ή **Σπάρτη**. Κοντά στον Εύρωτα, μέσα σέ κήπους από πορτοκαλλιές και λεμονιές. (Τι ξέρετε γι' αυτήν;) Δυτικά τής Σπάρτης και στους πρόποδες τοῦ Ταυγέτου εἶναι ὁ **Μυστραῶς** μέ τις βυζαντινές ἐκκλησιές του.

β) **Έπαρχία Γυθείου**. Πρωτεύουσα τὸ **Γύθειο** (10.000 κάτ.). Εἶναι τὸ ἐπίγειο τής Σπάρτης.

γ) **Έπαρχία Οἰτύλου ἢ Μάνης**. Πρωτεύουσα ή **Ἀρεόπολη** (2.000 κάτ.).

δ) **Έπαρχία Ἐπιδαύρου Λιμηράς**. Πρωτεύουσα οἱ **Μολαοὶ** (3.500 κάτ.). Ἄξιο λόγου χωριό ή **Μονεμβασιά**, ἀπάνω σέ νησί, μέ ἐνετικό κάστρο και βυζαντινή ἐκκλησία.

7. ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

Πιάνει τὸ κεντρικό μέρος τής Πελοποννήσου. Ἐχει 170.000 κατ. Πρωτεύουσα ή **Τρίπολη** μέ 15.000 κατ. Χωρίζεται σέ 4 ἐπαρχίες.

α) **Έπαρχία Μαντινείας**. Πρωτεύουσα ή **Τρίπολη**, στους πρόποδες τοῦ Μαινάλου. Μᾶς εἶναι γνωστή ἀπό τὸ τραγούδι, «Σαράντα παλληκάρια». Κωμοπόλεις και χωριά: **Δεβίδι**, **Τεγέα** και **Βαλιέτσι**, ὅπου οἱ Ἕλληνες πρωτόνικησαν τοὺς Τούρκους στήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

β) **Έπαρχία Μεγαλοπόλεως**. Πρωτεύουσα ή **Μεγαλόπολη** (3.000 κάτ.). Κωμοπόλεις και χωριά: **Δεοντάρι**, **Ἰσαρι** κ. ἄ.

γ) **Έπαρχία Γορτυνίας**. Πρωτεύουσα ή **Δημησιάνα** (3.000 κάτ.). Εἶναι ή πατρίδα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', πού κρέμασαν οἱ Τούρκοι. Κωμοπόλεις και χωριά: **Καρύταινα**, **Λαγκάδια**, **Τρόπαια**, **Βυτίνα**, (παραθεριστικό κέντρο) κ. ἄ.

δ) **Έπαρχία Κυνουρίας**. Πρωτεύουσα τὸ **Λεωνίδιο** (3.000 κάτ.). Κωμοπόλεις και χωριά: **Ἄστρος**, **Ἅγιος Πέτρος**, **Δολιανά**, ὅπου οἱ Ἕλληνες νίκησαν τοὺς Τούρκους στά 1821.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νά κάμετε τὸν πολιτικό χάρτη τής Πελοποννήσου. Νά μάθετε ἀπ' ἔξω τοὺς νομούς, πρωτεύουσες κλπ.

Νά κάμετε και διάφορα γεωγραφικά ταξίδια.

Νά διαβάσετε και στά Λεξικά γιά τις διάφορες πόλεις, ιστορικούς τόπους κ.λ.π.

Νά γράψετε και ἐκθέσεις.

2. ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑ

Α'. ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

1. Φυσική ἐξέταση

Τοποθεσία: Ἡ Στερεά Ἑλλάδα βρίσκεται στά βόρεια τις Πελοποννήσου και στά νότια τής Θεσσαλίας και Ἠπείρου. Τά πολύ παλιά χρόνια ἦταν ἐνωμένη μέ τήν Εὐβοία. Αὐτό τὸ καταλαβαίνουμε ἀπό τή διεύ-

θυνη που έχουν τὰ βουνά της Εύβοίας. Ἀργότερα όμως ὕστερα ἀπὸ σεισμοὺς καὶ καθιζήσεις μιὰ λωρίδα γῆς σκεπάστηκε ἀπὸ θάλασσα καὶ ἔτσι σχηματίστηκε ὁ Εὐβοϊκὸς κόλπος.

Ἔκταση: Ἔχει 20.800 τ. χλμ.

Σύνορα: Νὰ τὰ βρῆτε μόνοι σας στὸ χάρτη.

Παράλια: Ἀνώμαλα, δαντελλωτά. Ἔτσι σχηματίζονται διάφοροι κόλποι, χερσόνησοι καὶ ἀκρωτήρια.

1) Κόλποι: Ὁ Ἀμβρακικὸς, τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Κορινθιακὸς μὲ τοὺς μικρότερους Ἴτέας καὶ Ἀντικύρων, ὁ Σαρωνικὸς, ὁ Εὐβοϊκὸς καὶ ὁ Μαλιακὸς.

2) Χερσόνησοι: Τῆς Ἀττικῆς.

3) Ἀκρωτήρια: Τὸ Ἄκτιο, τὸ Ἀντίρριο τὸ Σούνιο, μὲ τὶς 12 κολῶνες ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο ναὸ τοῦ θεοῦ Ποσειδῶνα, ὁ Καφηρέας καὶ τὸ Ἀρτεμῖσιο.

Στὸν Εὐβοϊκὸ κόλπο εἶναι καὶ ὁ πορθμὸς τοῦ Εὐρίππου. Ἐδῶ ἔχομε καὶ τὸ φαινόμενο τῆς Παλιρροίας. Δηλαδή τὰ νερά ἔξι ὥρες τὴν ἡμέρα φουσκάνουν καὶ τρέχουν πρὸς τὰ βόρεια καὶ τρέχουν πρὸς τὰ νότια.

Νησιά: Ἡ Σαλαμίνα, ἡ Αἴγινα καὶ ὁ Πόρος στὸ Σαρωνικὸ κόλπο. Ἐπίσης στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα ὑπάγονται καὶ τὰ Κύθηρα στὰ νότια τῆς Πελοποννήσου.

Ἔδαφος: Ὅπως βλέπετε στὸ χάρτη τὸ περισσότερο μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας εἶναι ὄρεινὸ. Ἡ Πίνδος κατεβαίνει μέχρι ἐδῶ. Ἐδῶ όμως ἀλλάζει διεύθυνση καὶ πάει ἀνατολικά.

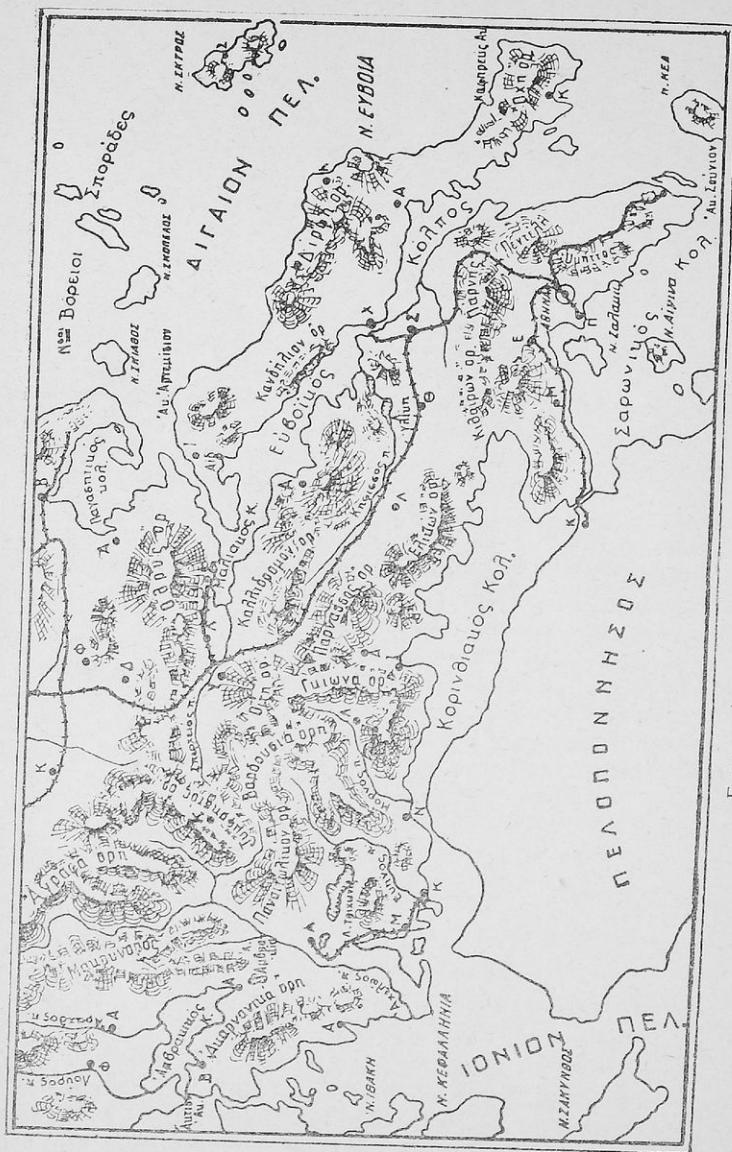
1) Βουνά τῆς Στ. Ἑλλάδας: Ὑμηττός, γεμάτος θυμάρια, γι' αὐτὸ καὶ ἡ μελισσοκομία ἐδῶ εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη. Τὸ «Μέλι τοῦ Ὑμητοῦ» εἶναι φημισμένο. Αἰγάλεω, ἀπ' ὅπου ὁ Ξέρξης στὰ 480 π.Χ. παρακολούθησε τὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας. Πεντέλη, δασωμένο βουνὸ γεμάτο σανατόρια καὶ λατομεῖα, ποὺ βγάζουν ὠραῖα ἄσπρα μάρμαρα. «Πεντελικὸ μάρμαρο», λένε Πάρνηθα, Κιθαιρώνας, κατάφυτος ἀπὸ πεῦκα, ἔλατα καὶ ὄξυες. Γεράνια, Ἐλικῶνας, Παρνασσός, φημισμένο βουνὸ γιὰ τὰ δάση καὶ τὰ λιβάδια του. Στους πρόποδες του βρίσκονται τὰ ἔρειπια τοῦ ἀρχαίου μαντείου τῶν Δελφῶν. Γκιώνα, Καλλίδρομος, Οἶτη μὲ μεταλλεῖα ἀπὸ σίδηρο. Ἀγραφα, φημισμένα γιὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 21 ἦταν τὰ λημέρια τῶν παλληκαριῶν. Ἐνα δημοτικὸ τραγούδι τὸ λέει:

«Ἐσεῖς Τζουμέρα κι Ἀγραφα παλληκαριῶν λημέρια».

Μακρονόρος, Τυμφορεσιὸς ἢ Βελοῦχι, πολὺ ὁμορφο βουνό.

«Βελοῦχι μου πανέμορφο καὶ ὄξυα ζωγραφισμένη,
λιώστε τὰ χιόνια γρήγορα νὰ χορταριάση ὁ τόπος»

λέει ἓνα δημοτικὸ τραγούδι. Πανατωλικό, Ἀκαρνανικὰ καὶ Βαρδούσια. Τὸ ψηλότερο εἶναι ἡ Γκιώνα, 2.510 μ. Ὅλα τὰ βουνά τῆς Στ. Ἑλλάδας εἶναι κατάφυτα ἀπὸ βελανιδιές, πεῦκα, ἔλατα καὶ ὄξυες. Εἶναι καταπράσινα καὶ μὲ πολλὲς πηγές. Εἶναι πράγματι πανέμορφα. Τὰ κοπάδια ἀπὸ γίδια καὶ πρόβατα εἶναι ἄφθονα. Ποτὲ δὲν ἐρημώνουν τὰ μέρη.



Γεωφυσικός χάρτης της Στερεάς Ελλάδος

2) Πεδιάδες: Τῆς *Ἀττικῆς*, πού χωρίζεται σέ τρεῖς μικρότερες- α) τῶν *Μεσογείων* καί *Μαραθῶνα*, γεμάτη ἀμπέλια καί ἐλιές, β) τῆς *Ἐλευσίνας* μὲ περιβόλια, πτηνοτροφεία καί ἀγελαδοτροφεία καί γ) τῶν *Μεγάρων*. Τῆς *Βοιωτίας* πού χωρίζεται καί αὐτὴ σέ δύο μικρότερες α) τῆς *Θήβας* καί β) τῆς *Λειβαδιάς*. Στὴν πεδιάδα τῆς Βοιωτίας καλλιεργοῦνται τὰ σιτηρὰ, τὰ λαχανικὰ καί πῖο πολὺ τὰ βαμβάκια. Ἐδῶ ἦταν ἡ λίμνη Κωπαΐδα πού ἀποξηράνθηκε καί ἔδωσε στὴν καλλιέργεια 250.000 στρέμματα. Τῆς *Λαμίας* καί τῆς *Ἀταλάντης*, τῆς *Ἀμφισσας* κατάφυτη ἀπὸ ἐλιές. Τοῦ *Μεσολογγίου* καί τοῦ *Ἀργινίου*.

Νερά: 1) Ποταμοί: Ὁ *Ἰλισὸς* καί ὁ *Κηφισὸς*, ξεροπόταμοι, πού περνοῦν μέσα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καί χύνονται στὸ Φάληρο. Ὁ *Ἄσωπὸς* πηγάζει ἀπὸ τὸν Κιθαιρώνα καί χύνεται στὸν Εὐβοϊκὸ κόλπο. Ὁ *Κηφισὸς* τῆς Βοιωτίας, ὁ *Σπερχειὸς* στὴν πεδιάδα τῆς Λαμίας. Πηγάζει ἀπὸ τὸν Τυμφρηστὸ καί χύνεται στὸ Μαλιακὸ κόλπο. Δοξασμένο ποτάμι, γιατί ἐδῶ διαλύθηκαν οἱ Βούλγαροι πού βάδιζαν νὰ κατακτήσουν τὴν Ἑλλάδα καί οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιο Διάκο, ὁ *Μόρνος* (Δάφνος) πού πηγάζει ἀπὸ τὴν Γκιώνα καί χύνεται στὸν Κορινθιακὸ κόλπο, ὁ *Εὐήνος* ἔξω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι καί ὁ *Ἀχελῷος* ἢ *Ἀσπροπόταμος*, τὸ μεγαλύτερο ποτάμι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας. Πηγάζει πάνω ἀπὸ τὴν Πίνδο, τὰ Τζουμέρκα καί τὰ Ἄγγραφα καί χύνεται στὸν κόλπο τοῦ Μεσολογγίου.

2) Λίμνες: Ἡ *Υλίκη*, ἡ *Παραλίμνη*, ἡ *Τριχωνίδα* μεταξὺ Μεσολογγίου καί Ἀργινίου, ἡ *Ἀμβρακία* καί ἡ τεχνητὴ λίμνη τοῦ *Μαραθῶνα*, ἀπ' τὴν ὁποία ὑδρεύεται ἡ Ἀθήνα καί ὁ Πειραιάς.

Κλίμα: Στὰ παράλια καί πρὸ παντὸς στὴν Ἀττικὴ εἶναι γλυκὸ καί πολὺ ὑγιεινὸ. Ὁ οὐρανὸς τῆς Ἀττικῆς εἶναι πάντοτε ξάστερος καί γαλανός. Λίγες φορὲς συννεφιάζει. Στὰ παράλια τοῦ Μεσολογγίου εἶναι ὑγρὸ. Στὸ ἐσωτερικὸ τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατο. Τὰ βουνὰ ἔχουν ψυχρὸ χειμῶνα καί δροσερὸ καλοκαίρι.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νὰ κάμετε καί σεῖς τὸ γεωφυσικὸ χάρτη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας.

Στὸ τετράδιό ἢ σὲ χαρτόνι γράψετε σὲ στήλες τὰ παράλια, ἀκρωτήρια κόλπους, νησιά, τὰ βουνὰ, τίς πεδιάδες, τὰ ποτάμια, τίς λίμνες κλπ.

Στὸ Λεύκωμα σας νὰ βάλετε φωτογραφίες ἀπὸ διάφορα τοπία.

Διαβάστε καί στὰ Λεξικά γιὰ τὰ βουνὰ, τὰ ποτάμια, τίς λίμνες κλπ.

2. Οἰκονομικὴ ἐξέταση

Προϊόντα: 1) Γεωργικά: Σιτηρὰ καί ὄσπρια στὰ πεδινὰ μέρη. Βαμβάκι στὴν πεδιάδα τῆς Λειβαδιάς. Καπνὸς στὶς πεδιάδες Ἀργινίου, Λαμίας καί Ἀταλάντης. Ὁ καπνὸς τοῦ Ἀργινίου εἶναι φημισμένος. Ρύζι στὶς πεδιάδες Λαμίας καί Μεσολογγίου. Λαχανικὰ στὴν Ἀττικὴ καί Βοιωτία. Μέλι στὸν Ὑμηττὸ τῆς Ἀττικῆς καί ἐλιές ἐξαιρετικὲς στὴν πεδιάδα τῆς Ἀμφισσας. Στὴν πεδιάδα τῶν Μεσογείων καλλιεργοῦν πολλὰ ἀμπέλια, πού βγαίνει τὸ ἐκλεκτὸ κρασί τῶν Μεσογείων, ἡ ρετσίνα.

2) **Κτηνοτροφικά**: Στά όρεινά τής Στερεάς 'Ελλάδας είναι πολύ άνεπτυγμένη ή κτηνοτροφία. Χιλιάδες πρόβατα και γίδια βόσκουν πάνω στα βουνά. 'Ο Παρνασσός φημίζεται για τó τυρί του. Τά "Αγραφα τó 'ίδιο. Μάλιστα ύπάρχει και ειδική ποικιλία τυριού που λέγεται «τυρί 'Αγράφων».

3) **Δασικά**: Βγάζει αρκετά. 'Όπου δέν ύπάρχουν δημόσιοι όδρόμοι χρησιμοποιούνται τά ποτάμια για τή μεταφορά τής ξυλείας κάτω στα πεδινά και στα παραθαλάσσια.

4) **'Αλιεία**. Στά παράλια τής Στερεάς 'Ελλάδας γίνεται και αρκετή άλιεία. Ψαρεύουν αρκετά ψάρια. Τό Μεσολόγγι φημίζεται για τά Ιχθυοτροφεία του. 'Εκει φτιάνουν και τó περίφημο «αύγοτάραχο του Μεσολογγίου». Καλή άλιεία γίνεται και στις λίμνες.

Στό Μεσολόγγι και στήν 'Ανάβυσσο, κοντά στο Λαύρειο, έχουν άλυκές και βγάζουν πολύ άλατι.

5) **'Ορυκτά**: 'Η Στερεά 'Ελλάδα βγάζει και όρυκτά. Μεταλλεία σιδήρου, χαλκού, μολύβδου και ψευδαργύρου στο Λαύρειο. 'Επίσης στα μεταλλεία τής Λοκρίδος (Τσοόκα—Λάρυμνα) βγαίνει σίδηρο. Στό Δίστομο έχει μεταλλεία βωξίτου από τόν όποιον βγαίνει τó άλουμνιο, στήν Καλογρέζα λιγνίτης κ. ά.

Βιομηχανία: 'Οι περισσότερες βιομηχανίες τής 'Ελλάδας είναι συγκεντρωμένες στον Πειραιά και στήν 'Αθήνα. 'Εδώ ύπάρχουν τά έργοστάσια που βγάζουν τά ύφάσματα, τά λιπάσματα, τά γυαλικά, τά χρώματα, τά χαρτικά, τά φαρμακευτικά, έργοστάσια που κατεργάζονται τά δέρματα, τά καπνεργοστάσια. Καπνεργοστάσια έχει και στο 'Αργίριο και στή Λαμία.

'Εμπόριο. Τό περισσότερο έμπόριο τής 'Ελλάδας, εισαγωγικό και έξαγωγικό, γίνεται από τόν Πειραιά, τó μεγαλύτερο λιμάνι τής πατρίδας μας. 'Εδώ συγκεντρώνονται τά περισσότερα γεωργικά, βιομηχανικά και κτηνοτροφικά προϊόντα που στέλονται κατόπιν στις έπαρχίες ή στο έξωτερικό. 'Εδώ φέρνομε από τó έξωτερικό τά μηχανήματα, τά τρόφιμα και ό,τι άλλο μας λείπει.

'Ασχολίες κατοίκων. 'Οι Στερεολλαδίτες είναι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, ύλοτόμοι, έμποροι, ναυτικοί, έπαγγελματίες, εργάτες, ύπάλληλοι έπιστήμονες. Είναι άνθρωποι εργατικοί, ήσυχoi και φρόνιμοι. Είναι γενναίοι άνδρες και τολμηροί. Στήν πατρίδα έχουν προσφέρει πολλές ύπηρεσίες.

'Η Δυτική Στερεά 'Ελλάδα λέγεται και Ρούμελη. Και οι κάτοικοι Ρουμελιώτες.

Συγκοινωνία. 'Η Δυτική Στ. 'Ελλάδα δέν έχει άνεπτυγμένη συγκοινωνία. 'Ενώ αντίθετα ή 'Ανατολική έχει μεγάλο συγκοινωνιακό δίκτυο.

1) **Σιδηροδρομική συγκοινωνία**. 'Από τόν Πειραιά ξεκινούν όλες οι σιδηροδρομικές γραμμές για τήν άλλη 'Ελλάδα.

α) Σ.Ε.Κ. = Πειραιάς—'Αθήνα—Μενίδι—Σχηματάρι (έδώ μιá μικρή γραμμή πάει για τή Χαλκίδα)—'Θήβα—Λειβαδιά—Δαύλεια—Λαμία—Δο-

μοκός—Θεσσαλία—Μακεδονία—Ευρώπη. "Άλλη μιὰ γραμμὴ πάει, Ἀθήνα—Μεσόγεια—Λαύριο.

β) Σ.Π.Α.Π. = Πειραιάς — Ἀθήνα — Ἐλευσίνα — Μέγαρα—Κόρινθος κ.λ.π.

Ἡ Ἀθήνα μὲ τὸν Πειραιᾶ συνδέεται καὶ μὲ τὸν ὑπόγειο ἠλεκτρικὸ σιδηρόδρομο.

Στὴ Δυτικὴ Στ. Ἑλλάδα ὑπάρχει καὶ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Κρουονέρι — Μεσολόγγι — Ἀγρίνιο.

2) **Αὐτοκινητιστικὴ συγκοινωνία.** Ἡ Ἀνατολικὴ Στ. Ἑλλάδα ἔχει πολλοὺς αὐτοκινητιστικοὺς δρόμους καὶ μάλιστα ἀσφαλτοστρωμένους. Ἔτσι ἔχει ἀνεπτυγμένη αὐτοκινητιστικὴ συγκοινωνία. Ἡ Δυτικὴ ὅμως ὕστερεῖ. Εἶναι μέρη ποῦ δὲν γιώρισαν τὸν κρότο τοῦ αὐτοκινήτου. Πρέπει ὅμως κι αὐτὰ τὰ μέρη νὰ συνδεθοῦν γρήγορα.

3) **Ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία.** Εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη. Ἄλλωστε ὁ Πειραιάς εἶναι τὸ μεγαλύτερο λιμάνι τῆς Βαλκανικῆς. Ἐχει μεγάλα ἔργα ποῦ διευκολύνουν τὴν φόρτωση καὶ τὴν ἐκφόρτωση τῶν ἐμπορευμάτων. Ἀπὸ δῶ ξεκινοῦν τὰ πλοῖα γιὰ τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἄλλα λιμάνια στὴ Στ. Ἑλλάδα ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ εἶναι τὸ Λαύρειο, ἡ Στυλίδα, ἡ Ἰτέα, τὸ Μεσολόγγι καὶ ὁ Ἄστακός.

4) **Ἀεροπορικὴ συγκοινωνία.** Ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη. Ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιο τοῦ Ἑλληνικοῦ φεύγουν τὰ ἀεροπλάνα γιὰ τὶς ἄλλες πόλεις τῆς Ἑλλάδας, Τρίπολη, Ἀγρίνιο, Γιάννενα, Λάρισα, Κοζάνη, Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Κρήτη, Δωδεκάνησο καὶ γιὰ τὰ ἄλλα κράτη τῆς Ευρώπης.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Κάμετε καὶ οἰς τὸ χάρτη προϊόντων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας.

Στὸ Λεύκωμά σας νὰ βάλετε φωτογραφίες προϊόντων.

Διαβάστε καὶ στὰ Δεξιά γιὰ τὰ προϊόντα.

Στὸ παντοπωλεῖο τῆς τάξης συγκεντρώστε σὲ κουτιά ἢ σὲ σακκουλάκια προϊόντα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας.

Κάμετε καὶ διάφορα προβλήματα μὲ τὶς τιμές τους.

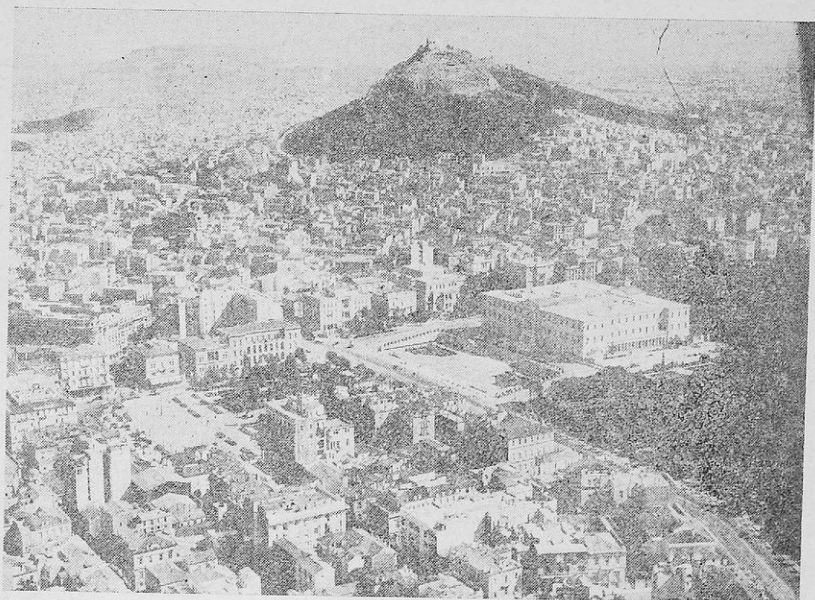
3. Πολιτικὴ ἐξέταση

Ἡ Στ. Ἑλλάδα χωρίζεται σὲ 6 νομοὺς: 1) Ἀττικῆς, 2) Βοιωτίας, 3) Φθιώτιδας, 4) Φωκίδας, 5) Εὐβοιανίας, 6) Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Ὁ πληθυσμὸς τῆς εἶναι 1.650.000.

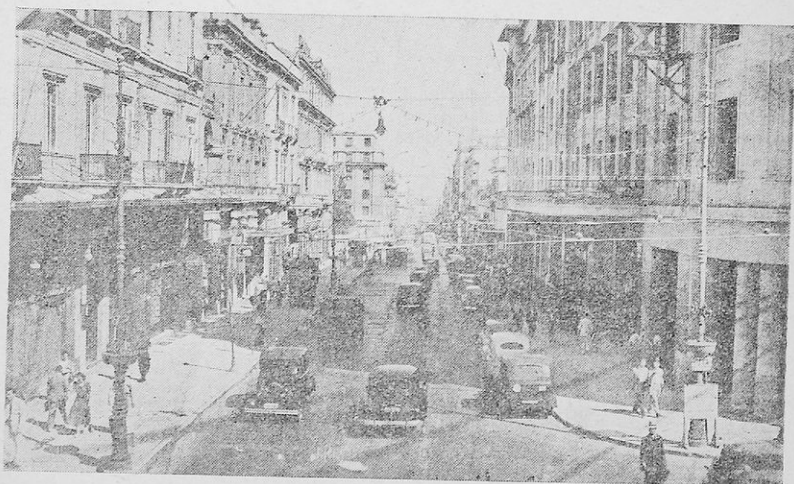
1. ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Ὁ νομὸς τῆς Ἀττικῆς περιλαμβάνει τὴ χερσόνησο τῆς Ἀττικῆς. Ἐχει πληθυσμὸ 1.300.000 κατοίκους. Χωρίζεται σὲ 5 ἐπαρχίες.

α) Ἐπαρχία Ἀττικῆς. Πρωτεύουσα ἡ Ἀθήνα (1.000.000 κάτ.). Εἶναι



“Ένα μέρος της Ἀθήνας με τὸ Λυκαβητὸ καὶ τὰ Ἀνάκτορα.

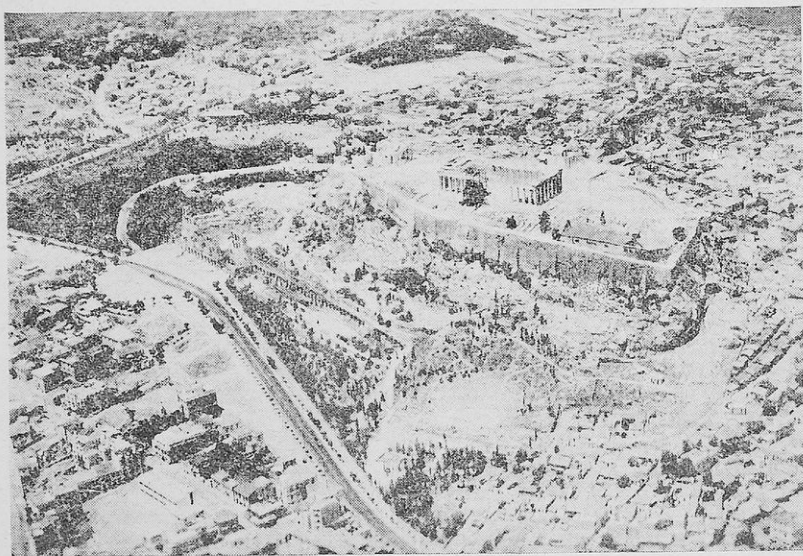


Ἡ ὁδὸς Τοῦρταϊλ.

καί πρωτεύουσα ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι πολὺ παλιὰ πόλη. Εἶναι γεμάτη ὁμορφίες καὶ δόξες. Ἔχει πολλὰ ὠραῖα μνημεῖα καὶ ἀρχαίους ναοὺς. Ἡ Ἄκρόπολη εἶναι τὸ πρῶτο. Αἰῶνες τώρα ὑψώνει τὸ ἀνάστημά της καὶ δείχνει ὅλη τὴ μεγαλοπρέπειά της. Ἀπ' ὅλες τὶς ἄκρες τῆς γῆς ἔρχονται νὰ ἐπισκεφθοῦν αὐτὸ τὸ ὠραῖο μνημεῖο τῆς ἀρχαιότητος, καὶ νὰ θαυμάσουν τὰ *Προπύλαια*, τὸ *νάδι τῆς Ἀπτέρου Νίκης*, τὸ *Ἐρεχθεῖο*, τὸν *Παρθενῶνα*, ποὺ εἶναι μισογκρεμισμένα, μὰ δείχνουν τόση ὁμορφιά.

Νότια τῆς Ἀκρόπολης, στοὺς πρόποδες, εἶναι τὸ *θέατρο τοῦ Διονύσου* καὶ τὸ ὠδεῖο τοῦ *Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ*. Δυτικὰ τῆς Ἀκρόπολης εἶναι τὸ *Θησεῖο* καὶ ὁ *Κεραμεικός*. Νοτιοδυτικὰ εἶναι τὸ *μνημεῖο τοῦ Φιλοπάππου*, ἡ *Πνύκα* καὶ ὁ *λόφος τῶν Νυμφῶν*. Ἀνατολικὰ τῆς Ἀκρόπολης εἶναι οἱ *στῆλες τοῦ Ὀυμπίου Διός*, ἡ πύλη τοῦ *Ἀδριανοῦ* καὶ τὸ μνημεῖο τοῦ *Λυσικράτη*.

Ἀπὸ τὰ νέα κτίρια ποὺ στολιζοῦν σήμερα τὴν Ἀθήνα τὰ σπουδαιότερα εἶναι; Τὸ *Πανεπιστήμιο*, ἡ *Ἀκαδημία*, ἡ *Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη*, τὰ

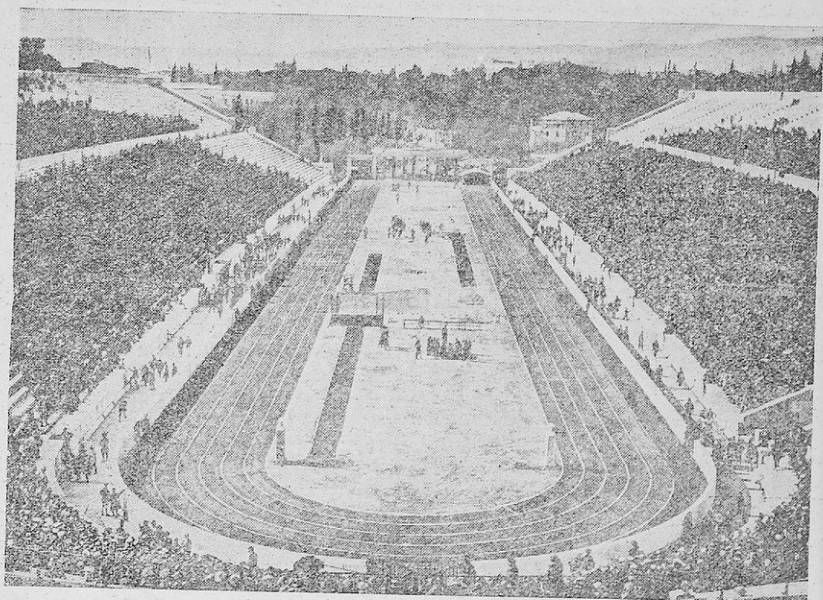


Ἡ Ἀκρόπολη καὶ τὰ περίεξ ἀπὸ ἀεροπλάνο.

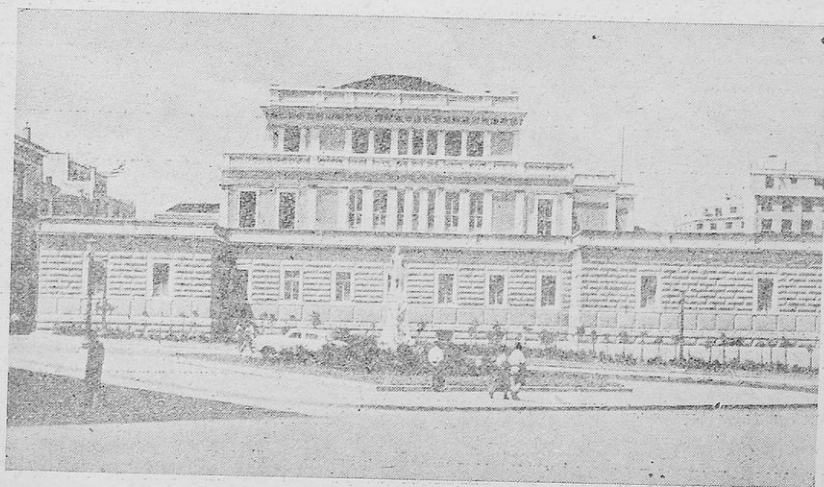
Ἀνάκτορα, ἡ *Βουλὴ*, τὸ *Ἐθνικὸ Μουσεῖο*, τὸ *Πολυτεχνεῖο*, τὸ *Μαράσειο διδασκαλεῖο*, (τώρα *Μαράσειος Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία*), τὸ *Ζάππειο*, τὸ *Ἀστεροσκοπεῖο*, τὸ νοσοκομεῖο *«Ἐυαγγελισμός»*, ὁ ναὸς τῆς *Μητροπόλεως* κ. ἄ.

Ν. Κοσμᾶ—Ἀπ. Ἀποστόλου, «Ἡ Πατρίδα μας»

3

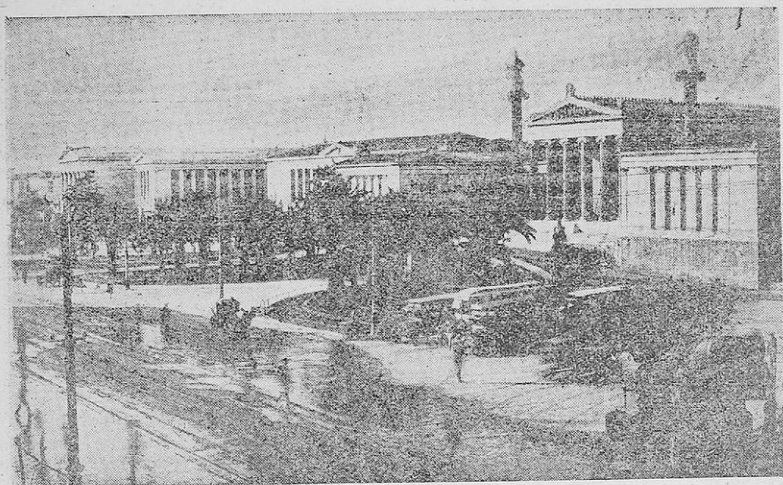


Τὸ Στάδιο σὲ μέρα γιορτῆς.



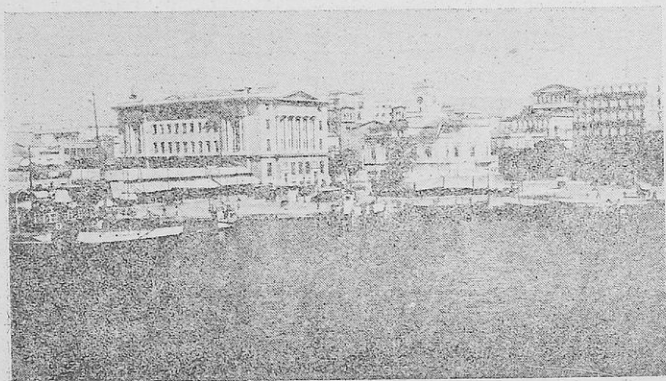
Τὸ Ἐθνολογικὸ Μουσεῖο (πρῶην Βουλῆ).

Ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς ἀκόμη ἡ Ἀθήνα ἦταν ἡ πόλις τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον νὰ εἶναι.



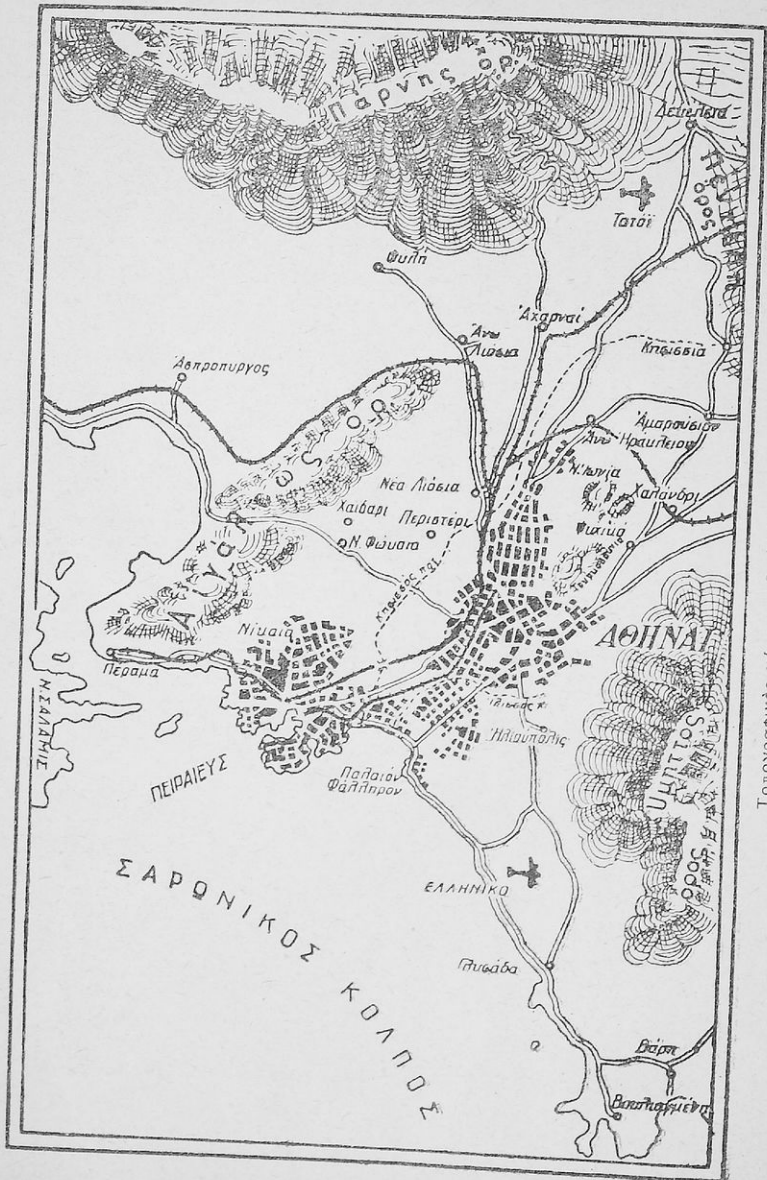
Τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ Ἀκαδημία καὶ ἡ Βιβλιοθήκη.

Ἄλλη μεγάλη πόλις στὴν ἐπαρχίαν Ἀττικῆς εἶναι καὶ ὁ Πειραιῶς μὲ 300.000 κατοικοὺς. Εἶναι τὸ μεγαλύτερον καὶ ἐμπορικώτερον λιμάνι τῆς χώρας.



Ἐνα κομμάτι ἀπὸ τὸ λιμάνι τοῦ Πειραιῶς.

μας. Ἄλλες πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Νέο Φάληρον, Παλιὸ Φάληρον, Γλυφάδα, Βουλιγαμένη, Καλλιθέα, Νέα Σμύρνη, Ἀμαρούσι, Κηφισιά,*



Τοπογραφικός χάρτης της Αθήνας και του Πειραιά.

Χαλάνδρι, Ἁγία Παρασκευή, Μαραθώνας, Μαρκόπουλο Κορωπί, Διόπεσι, Ὠρωπός, Λαύριο.

β) Ἐπαρχία Μεγαρίδας. Πρωτεύουσα τὰ *Μέγαρα* μὲ 13.000 κατ. Ἄλλες πόλεις καὶ χωριά: Ἐλευσίνα (8.000 κάτ.) Βιομηχανικὴ πόλις. Ἐχει πολλὰ ἐργοστάσια ποῦ βγάζουν τσιμέντα, οἶνοπνεύματα, σαποῦνια. Ἐδῶ εἶναι καὶ τὰ ἔρεπια τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τῆς *Δήμητρας*, ὅπου γίνονταν τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια *Μάνδρα, Βίλλια, Χριεκούκι*. Στὴν ἐπαρχία Μεγαρίδας ἀνήκει καὶ τὸ νησί *Σαλαμίνα*, ὅπου ἔγινε τὸ 480 π. Χ. ἡ ναυμαχία. Ἐκεῖ τώρα εἶναι ὁ Ναύσταθμος γιὰ τὰ πολεμικὰ μας πλοῖα.

γ) Ἐπαρχία Αἰγίνας. Πρωτεύουσα ἡ *Αἴγινα* μὲ 5.000 κατ.

δ) Ἐπαρχία Τροιζηνίας. Εἶναι ἓνα μέρος τῆς Πελοποννήσου μαζί μὲ τὸ νησί Πόρο. Πρωτεύουσα εἶναι ὁ Πόρος μὲ 6.500 κατ. Στὴν ἐπαρχία Τροιζηνίας ἀνήκουν καὶ τὰ *Μέθανα* μὲ τίς λαματικές τους πηγές.

ε) Ἐπαρχία Κυθίων. Πρωτεύουσα τὰ *Κύθηρα* μὲ 3.000 κατοίκους.

2. ΝΟΜΟΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Ὁ νομὸς τῆς Βοιωτίας ἔχει πληθυσμὸ 100.000 κατ. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ εἶναι ἡ *Λειβαδιά* μὲ 12.000 κατ. Ἐχει 2 ἐπαρχίες.



Χάρτης τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας

α) Τὴν ἐπαρχία τῆς Θήβας μὲ πρωτεύουσα τὴ *Θῆβα* (12.000 κάτ.). Εἶναι ἡ πατρίδα τῶν δοξασμένων στρατηγῶν Πελοπίδα καὶ Ἐπαμει-

νώνδα. "Άλλα χωριά: *Δόμβραινα, Σχηματάρι*. Έδω γίνεται ή διακλάδωση του σιδηροδρόμου για τη Χαλκίδα.

β) Τήν *έπαρχία της Λειβαδιάς* με πρωτεύουσα τη *Λειβαδιά* (13.000 κάτ.). Ο πόλις έχει έργαστάσια που έπεξεργάζονται τα βαμπάκια της Κωπαΐδας. "Άλλα χωριά: *Δαύλεια, Αράχωβα*, όπου ο Καραϊσκάκης σιά 1826 ένίκησε 2500 Τούρκους και τό ήρώικό *Διστομο*, όπου οι Γερμανοί δέν άφησαν ψυχή και πέτρα πάνω στην πέτρα.

3. ΝΟΜΟΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

"Έχει πληθυσμό 150.000 κατ. Πρωτεύουσα του νομού είναι ή *Δαμία* με 15.000 κατ. Χωρίζεται σε 3 έπαρχίες:

α) *Έπαρχία Φθιώτιδας*. Πρωτεύουσα ή *Δαμία* (15.000 κάτ.). Είναι ώραία πόλη με δρόμους καλούς και πλατείες. "Έχει και άρχαιο κάστρο. Σε μιá πλατεία της είναι στημένος και ο άνδριάντας του Άθανασίου Διάκου. Έπίκειο της Λαμίας είναι ή *Στυλίδα* κοντά στο Μαλιακό κόλπο. "Άλλα χωριά: *Διανοκλάδι* και *Υπάτη* με θειοθχα λουτρά.

Στά νοτιοδυτικά της Λαμίας είναι τα στενά των *Θεομοφυλών*, όπου έφονεύθη ο Λεωνίδας με τους 300 πολεμώντας τους Πέρσες.

β) *Έπαρχία Δομοκού*. Πρωτεύουσα ο *Δομοκός* (2.000 κάτ.).

γ) *Έπαρχία Λοκρίδας*. Πρωτεύουσα ή *Αταλάντη* (4.000 κάτ.). "Άλλα χωριά: *Σπερχειάδα, Δαδί, Διβανάτες*, πατρίδα του Όδυσσέα Άνδρουτσου.

4. ΝΟΜΟΣ ΦΩΚΙΔΑΣ

Πάνει τό νοτιοκεντρικό μέρος της Στ. Έλλάδας. "Έχει πληθυσμό 60.000 κατ. Πρωτεύουσα του νομού είναι ή *Άμφισσα* με 8.000 κατ. Χωρίζεται σε 2 έπαρχίες:

α) *Έπαρχία Παρνασσίδας*. Πρωτεύουσα ή *Άμφισσα* ή Σάλωνα με τις περίφημες έλιές. Έπίκειο είναι ή *Υτέα*. "Άλλα χωριά: *Γαλαξειδί*. Οι Γαλαξειδιώτες είναι φημισμένοι ναυτικοί. *Δελφοί*, όπου ήταν τό περίφημο μαντείο του Άπόλλωνα. *Γραβιά*, όπου είναι τό ιστορικό «Χάνι της Γραβιάς», που πολέμησε ο Όδυσσέας Άνδρουτσος. Σήμερα έδω είναι στημένο τό μνημείο του.

β) *Έπαρχία Δωρίδας*. Πρωτεύουσα τό *Διδωρίκι* (3.000 κάτ.). "Άλλα χωριά: *Βιτρινίτσα*, λιμάνι στον Κορινθιακό κόλπο και *Άρσολίνα*, όπου γενήθηκε ο Άθανάσιος Διάκος.

5. ΝΟΜΟΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

Πάνει τό βορειοανατολικό μέρος της Στερεάς Έλλάδας. Είναι και τό όρεινότερο μέρος. "Έχει πληθυσμό 54.000 κατ. Πρωτεύουσα είναι τό *Καρπενήσι* με 4.000 κατ. "Άλλα χωριά: *Κεφαλόβρυσσο, Κεράσοβο, Γρανίτσα, Άγραφα*. Κοντά στο Καρπενήσι σκοτώθηκε τό 1823 ο Μάρκος Μπότσαρης.

6. ΝΟΜΟΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ ΚΑΙ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ

Πιάνει τὸ δυτικὸ μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας. Πληθυσμὸς ἔχει 200.000 κατ. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ εἶναι τὸ Μεσολόγγι μὲ 10.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 5 ἐπαρχίες.

α) Ἐπαρχία Μεσολογγίου. Πρωτεύουσα τὸ *Μεσολόγγι*. Δοξασμένη πόλη. Δυὸ φορές τὴν πολιορκήσαν οἱ Τούρκοι τὸ 1822 καὶ τὸ 1825. Ἡ ἡρωϊκὴ ἔξοδος τῶν κατοίκων καὶ τῆς φρουρᾶς τῆς στὰ 1826 ἔχει γραφῆ στὴν ἱστορία μὲ χρυσᾶ γράμματα. Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου μένει παράδειγμα φωτεινὸ στυγερό λαοῦς τῆς γῆς. Στὶς δύσκολες στιγμὲς τοὺς ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι παίρνουν δύναμη καὶ θάρρος. Ἀπὸ δῶ ξεκινοῦν ὄλοι οἱ ἀγῶνες γιὰ τὴ λευτεριά.

Μέσα σὲ ὠραιότατο κήπο εἶναι καὶ τὸ Ἡρώων τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 21. Ἐδῶ εἶναι οἱ τάφοι τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, τοῦ Ἄγγελου φιλέλληνα Βύρωνα καὶ ἄλλων. Στὴ λιμνοθάλασσα εἶναι τὰ νησάκια *Κλεισόβα* καὶ *Βασιλάδι*, ξακουσμένα κι' αὐτὰ ἀπὸ τὶς πολιορκίες. Στὴ λιμνοθάλασσα ἔχουν καὶ τὰ ἰχθυοτροφεῖα. Ἐδῶ φτιάχνουν τὸ περίφημο αὐγοτάραχο τοῦ Μεσολογγίου. Ἄλλες πόλεις καὶ χωριά: *Αἰτωλικὸ* (4.000 κάτ.), κτισμένο πάνω σὲ νησάκι. Συγκοινωνεῖ μὲ τὴ στεριά μὲ γέφυρα. *Κρυσσόγειο*. Ἀπὸ δῶ ἀρχίζει ὁ σιδηρόδρομος καὶ πάει στὸ Μεσολόγγι καὶ στὸ Ἀργίλιο.

β) Ἐπαρχία Ναυπακτίας. Πρωτεύουσα ἡ *Ναύπαντος* (5.500 κάτ.) στὴν παραλία τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Φημίζεται γιὰ τὸ Βενετσιάνικο κάστρο τῆς. Χωριά: *Πλάτανος*. Ἄνω Χώρα.

γ) Ἐπαρχία Τριχωνίδας. Πρωτεύουσα τὸ Ἄργίλιο (25.000 κάτ.). Ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ πόλη. Ἐχει καπνεργοστάσια κ.ἄ.

δ) Ἐπαρχία Βάλτου. Πρωτεύουσα ἡ *Ἀμφιλοχία*, ἡ Καρβασαράς (4.000 κάτ.). Εἶναι κτισμένη στὸ μυχὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

ε) Ἐπαρχία Βόνιτσας καὶ Ξηρομέρου. Πρωτεύουσα ἡ *Βόνιτσα* (2.500 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Μύτικας*, *Ζαβέροδα*, *Ἀσιακὸς* (3.000 κάτ.). Βγάζει τὰ πιὸ νόστιμα καρπούζια.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νὰ κάμετε τὸν πολιτικὸ χάρτη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας. Νὰ μάθετε ἀπ' ἔξω τοὺς νομούς, πρωτεύουσες κλπ.

Νὰ κάμετε διάφορα γεωγραφικὰ ταξίδια.

Νὰ διαβάσετε στὰ Λεξικά γιὰ τὶς πόλεις, ἱστορικοὺς τόπους, τοπία κλπ.

Νὰ γράψετε ἐκθέσεις.

Β'. ΕΥΒΟΙΑ - ΒΟΡΕΙΕΣ ΣΠΟΡΑΔΕΣ

1. Φυσική εξέταση

Ἡ Εὐβοία μαζί με τίς Βόρειες Σποράδες—Σκύρο, Σκίαθο, Ἀλόνησο κ. ἄ.—ἀποτελοῦν ἕνα νομό. Τόν νομό τῆς Εὐβοίας. Εἶναι πολύ κοντά στή Στερεά Ἑλλάδα καί γι' αὐτό τίς ἐξετάζομε ἐδῶ. Γεωφυσικῶς ἀνήκουν στή νησιωτική Ἑλλάδα.

Τοποθεσία. Ἡ Εὐβοία βρίσκεται στά ἀνατολικά τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας. Χωρίζεται ἀπ' αὐτήν με τόν Εὐβοϊκό κόλπο. Στή Χαλκίδα οἱ δυο στεριᾶς στενεύουν τόσο πολύ πού τὸ ἄνοιγμα τοῦ κόλπου εἶναι μόνον



Ἡ Χαλκίδα με τόν πορθμὸ τοῦ Εὐρίπου.

40 μέτρα. Ἐδῶ σχηματίζεται ὁ *Πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου* με τὸ φαινόμενο τῆς πολίρροιας.

Στὸν πορθμὸ τοῦ Εὐρίπου ἐνώνονται καί οἱ δυο στεριᾶς με μιά σιδερένια γέφυρα πού ἀνοίγοκλείνει. Ὄταν περνοῦν τὰ πλοῖα ἀνοίγει καί ὅταν φεύγουν κλείνει, γιὰ νὰ περάσους πάνω τῆς οἱ ἄνθρωποι καί τὰ αὐτοκίνητα.

Οἱ Βόρειες Σποράδες βρίσκονται στά βορειοανατολικά τῆς Εὐβοίας. **Ἐκταση.** Ἔχει 4.100 τ. χλμ.

Παράλια. Ἀνώμαλα πολύ.

1) **Κόλποι.** Ὁ Εὐβοϊκός.

2) **Ἀκρωτήρια.** Τὸ *Ἀρτεμίσιο* στά βόρεια. Στὸ Ἀρτεμίσιο ἔγινε καί ἡ ναυμαχία μεταξὺ Ἑλλήνων καί Περσῶν στά 480 π.Χ. Στά νότια εἶναι ὁ *Καφηρέας* (Κάβο—ντόρο) γνωστός γιὰ τίς σφοδρῆς τρικυμίες του.

Έδαφος. Όρεινό στην Εύβοια και στις Σποράδες. Όλη ή Εύβοια διασχίζεται από μιὰ όροσειρά που άρχίζει από το βόρειο άκρο και τελειώνει στο νότιο, στο Κάβο—ντόρο.

1) Βουνά. Το *Τελέθριο*, 900 μ. ύψος, στο βόρειο άκρο. Νοτιότερα το *Καντήλι*, 1.000 μ. ύψος. Στο μέσο του νησιού είναι ή *Πυξαριά* και ή *Δίρφη*, το ψηλότερο βουνό της Εύβοιας, 1745 μ. ύψος. Στα νότια ό *Όλυμπος* και ή *Όχη* 1400 μ. ύψος, στο νότιο άκρο.

2) Πεδιάδες. Άνάμεσα στα βουνά σχηματίζονται μικρές κοιλάδες. Στη βόρειο Εύβοια είναι ή μικρή πεδιάδα του *Ξηροχωριού*. Παράγει σιτηρά, καλαμπόκι, καπνά, κρασί, λάδι κ. ά.

Στην κεντρική Εύβοια είναι ή πεδιάδα της *Χαλκίδας*. Εύφορη και αύτη. Οι Βόρειες Σποράδες είναι και αυτές όρεινά νησιά, βραχώδη.

Κλίμα. Όμοιο με της Άττικής, πολύ ύγιεινό.

2. Οικονομική εξέταση.

Προϊόντα. Η Εύβοια βγάξει λίγα γεωργικά προϊόντα, κτηνοτροφικά, δασικά, έσπεριδοειδή και όρυστά. Λευκόλιθο, λιγνίτη στην Κύμη και Άλιβέρι και μάρμαρα. Σε όρυστά το ύπέδαφος της είναι πλούσιο.

Η Σκύρος έχει κτηνοτροφία άνεπτυγμένη. Η Σκόπελος, Σκίαθος και Άλόνησος βγάζουν λάδι, κρασί, άχλάδια και κτηνοτροφικά προϊόντα. Και ή άλιεία είναι πολύ άνεπτυγμένη στην Εύβοια καθώς και στις Σποράδες.

Βιομηχανία. Δέν είναι άνεπτυγμένη. Τώρα έγινε στο Άλιβέρι ένα μεγάλο έργοστάσιο ήλεκτρισμού, που δίνει φως στην Άθήνα, Άττική και Άνατολική Θεσσαλία. Το έργοστάσιο κινείται με λιγνίτη που βγάζουν στο Άλιβέρι και στην Κύμη.

Εμπόριο. Άνταλλαγή προϊόντων με την άλλη Ελλάδα.

Άσχολίες κατοίκων. Με τη γεωργία, κτηνοτροφία, άλιεία, ναυτιλία.

Συγκοινωνία. Άτμοπλοϊκή, αυτοκινητιστική και σιδηροδρομική.

3. Πολιτική εξέταση

Η Εύβοια μαζί με τις Βόρειες Σποράδες άποτελοθν ένα νομό, το *Νομό της Εύβοιας*. Έχει πληθυσμό 175.000 κατ. Χωρίζεται σε 4 έπαρχίες.

α) Έπαρχία Χαλκίδας Πρωτεύουσα ή *Χαλκίδα*, (22.000 κάτ.) στον πορθμό του Εύριπου.

Κωμοπόλεις και χωριά: *Άμάρανθος*, *Νέα Ψαρά*, *Έρέτρια*, *Στενή*, *Λίμνη* κ. ά.

β) Έπαρχία Ίστιαίας. Πρωτεύουσα *Ίστιαία* (Ξηροχώρι), (6.000 κατ.). Κωμοπόλεις και χωριά: *Δίδηψός*, λουτρόπολη φημισμένη για τις Ιαματικές πηγές της, *Όρεοί*, *Μαντούδι*.

γ) Έπαρχία Καρυστίας. Πρωτεύουσα ή *Κύμη* (6.000 κάτ.). Κωμοπόλεις και χωριά: Η *Κάρυστος* και το *Άλιβέρι*, γνωστό για τα λιγνιτωρυχεϊά του. Στην έπαρχία Καρυστίας άνήκει και το νησί *Σκύρος*, με 3.000 κατ.

δ) **Έπαρχία Σκοπέλου.** Στην έπαρχία αυτή ανήκουν οι *Βόρειες Σποράδες*. Τα νησιά: *Σκόπελος* (4.000 κάτ.), *Σκιάθος* (3.000 κάτ.), *Άλόνησος*, *Ξερονήσι*, *Γιούρα κ. ά.* Πρωτεύουσα είναι ή Σκόπελος.

Έργασίες — Ασκήσεις

Νά κάμπετε τούς χάρτες τής Εύβοιας, γεωγραφικό, οικονομικό και πολιτικό. Στο Λεύκιωμα νά βάλετε φωτογραφίες Εύβοϊκών τοπίων, Εύβοϊκών προϊόντων. Νά διαβάσετε στά Λεξικά για τήν Εύβοια και τίς Σποράδες. Νά κάμπετε νοερά γεωγραφικά ταξίδια και νά γράψετε ένθέσεις.

3. ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. Φυσική έξέταση

Τοποθεσία. Η Θεσσαλία βρίσκεται στα βόρεια τής κεντρικής Στ. Ελλάδας. Τα πολύ παλιά χρόνια λένε πώς ήταν θάλασσα. Άλλά σιγά - σιγά όμως μέ τίς μεταβολές πού έγιναν πάνω στη γη άποτραβήχτηκαν τά νερά και έμεινε ή ξηρά.

Έκταση. Έχει 13.400 τ. χιλμ.

Σύνορα. Νά τά βρήτε στό χάρτη μόνοι σας.

Παράλια. Μόνον από τ' ανατολικά βρέχεται από θάλασσα. Στο Ν. Α. μέρος σχηματίζεται ό μεγάλος *Παγασηϊκός* κόλπος, ή *Χερσόνησος τής Μαγνησίας* και τό άκρωτήριο *Τρίκκερι*.

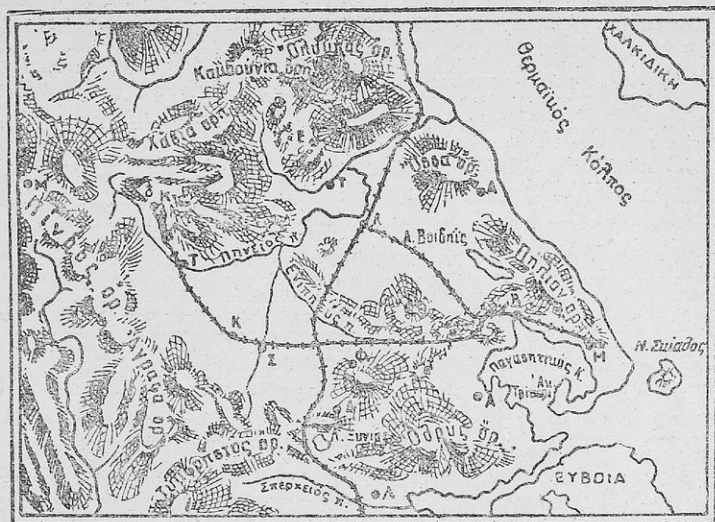
Έδαφος. Όπως βλέπετε στό χάρτη τό περισσότερο μέρος τής Θεσσαλίας είναι πεδινό. Είναι μιá μεγάλη πεδιάδα πού γύρω - γύρω κλείνεται από βουνά.

1) **Βουνά.** Τα βουνά, πού περικλείουν τή Θεσσαλική πεδιάδα και στέκουν σαν νά είναι πιασμένα σέ χορό, είναι τά έξης: Στα βόρεια ό *Όλυμπος*. Τό ψηλότερο βουνό τής Ελλάδας (2.918 μ.). Ένα δημοτικό τραγούδι λέει:

«Έγώ είμ' ό γέρος Όλυμπος στόν κόσμο ξακουσμένος
έχω σαρανταδυό κορφές και έξηνταδυό βουσοϋλες»

Οί άρχαιοί πίστευαν πώς έδώ πάνω στίς κορφές του είχαν οί 12 θεοί τήν κατοικία τους. Ό Όλυμπος είναι πάντα χιονισμένος και χωμένος μέσα στα σύννεφα. Τίς καλοκαιρινές μέρες φαίνεται όλο τό άνάστημα του και όλη του ή μεγαλοπρέπεια. Είναι κατάφυτος από πεύκα, πλατάνια, έλατα, όξυές. Στόν Όλυμπο είχαν και τά λημέρια τους οί άρματωλοί και κλέφτες τοϋ 1821. Ό λαός μας τραγούδησε πολύ τό μεγαλόπρεπο αυτό βουνό. *Καμβούνια*, *Χάσια*. Στα δυτικά είναι ή *Πίνδος* και τά *Άγραφα*. Στα νότια ό *Τυμφρηστός* και ή *Όθρυς*. Στα ανατολικά ή *Όσσα* (Κίσσαβος), δασωμένο βουνό και χωρίζεται από τόν Όλυμπο μέ τήν κοιλάδα τών Τεμπών. Και τό *Πήλιο*, πολύ όμορφο βουνό. Γυμνό χώμα ή άσπρη πέτρα δέν βλέπει κανείς. Είναι κατάφυτο από όπωροφόρα δένδρα, μηλιές, έλιές, καστανιές και από όξυές.

Ἔχει πολλὰς πηγὰς. Κρυστάλλινα νερὰ ἀναβλύζουσι μέσα ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἀφρισμένα κρεμοῦνται στοὺς γκρεμοὺς. Πάνω στὸ Πήλιο εἶναι 24 χωριά, ποὺ στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας εἶχαν ἰδρύσει «ὄμοσπονδιακὸ συνεταιρισμὸ» καὶ πρόκοψαν πολὺ. Κάθε καλοκαίρι τὸ Πήλιο γε-



Γεωφυσικὸς χάρτης τῆς Θεσσαλίας

μίξει ἀπὸ παραθεριστὰς. Καὶ ἀπὸ τὸ Ἐξωτερικόν, Γαλλία, Αἴγυπτος, ἔρχονται ἀκόμα. Φημισμένα προϊόντα τοῦ Πηλίου εἶναι τὰ μῆλα «φίρικια».

Ἐδῶ στὸ Πήλιο εἶχε τὸ σχολεῖόν του καὶ ὁ σοφὸς Κένταυρος Χείρων, ποὺ μάθαινε γράμματα τὰ βασιλόπουλα στὴν ἀρχαία ἐποχὴ. Σ' αὐτὸν σπούδασε καὶ ὁ Ἀσκληπιός, ὁ πρῶτος γιατρός.

2) Πεδιάδες. Ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάδα χωρίζεται σὲ τρεῖς ἄλλες μικρότερες: *Δάριος*, *Τριμάλων* καὶ *Καρδίτης*. Στὴ δυτικὴ παραλία τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου εἶναι καὶ ἡ πεδιάδα τοῦ Ἀλμυροῦ. Ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάδα εἶναι πολὺ εὐφορὴ καὶ βγάζει ἄφθονα προϊόντα.

Νερά. Ἡ Θεσσαλία ἔχει πολλὰ νερὰ. 1) Ποταμοί. Ὁ Πηνειός, τὸ μεγαλύτερον ποτάμι τῆς Θεσσαλίας. Πηγάζει ἀπὸ τὴν Πίνδο, διασχίζει ὅλη τὴ Θεσσαλικὴ πεδιάδα καὶ τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν καὶ χύνεται στὸ Αἰγαῖο πέλαγος. Πλημμυρίζει πάνω στὴν πεδιάδα καὶ ἔτσι τὴν κάνει εὐφορὴ ἀφήνοντας πάνω τῆς χῶμα καὶ κοπριά ποὺ κατεβάζει ἀπὸ τὰ βουνά. Γιὰ τοὺς Θεσσαλοὺς ὁ Πηνειὸς εἶναι δῶρο ἀνεκτίμητον. Παραπόταμοι τοῦ Πηνειοῦ εἶναι, ὁ *Δηθαῖος* πηγάζει ἀπὸ τὰ Χάσια, περνάει μέσα ἀπὸ τὰ Τρίκαλα, ἀπὸ τὴν πλατεῖα μάλιστα, καὶ χύνεται στὸν Πηνειόν. Ὁ *Σαραντάπορος* πηγάζει ἀπὸ τὸν Ὄλυμπο καὶ τὰ Καμβούνια καὶ

χύνεται στὸν Πηνειὸ στὴν ἀρχὴ τῆς κοιλάδας τῶν Τεμπῶν. Ὁ Ἐνιπέας πηγάζει ἀπὸ τὴν Ὄθρου καὶ χύνεται στὸν Πηνειό.

2) **Λίμνες.** Οἱ μεγαλύτερες εἶναι ἡ *Βοιβηίδα* (Κάρλα) κοντὰ στὸ Βόλο μὲ πολλὰ καὶ μεγάλα ψάρια. Καὶ ἡ *Νεξερός* στὴν περιοχὴ τοῦ Ὀλύμπου.

Κλίμα. Στὰ βουνὰ εἶναι ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Στὴν πεδιάδα πολὺ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ πολὺ θερμὸ τὸ καλοκαίρι. Οἱ θαλασσινοὶ ἄνεμοὶ ἐμποδίζονται ἀπὸ τὰ βουνὰ γιὰ νὰ φτάσουν ὡς ἐδῶ, νὰ τὸ γλυκαίνουν. Στὸ Πῆλιο τὸ κλίμα εἶναι γλυκὸ.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νὰ κάμετε τὸ γεωφυσικὸ χάρτη τῆς Θεσσαλίας.

Σὲ ἓνα τετράδιο ἢ σὲ χαρτόνι νὰ γράψετε σὲ στήλες τὰ παράλια, βουνὰ, πεδιάδες, ποτάμια, λίμνες καὶ νὰ τὰ μάθετε ἀπ' ἑξῆς.

Στὸ Λεύκιμά σας νὰ βάλετε φωτογραφίες ἀπὸ διάφορα τοπία τῆς Θεσσαλίας.

Διαβάσετε καὶ τὰ Λεξικά γιὰ τὰ βουνὰ, τὰ ποτάμια, τὴν πεδιάδα κλπ.

2. Οικονομικὴ ἐξέταση

Προϊόντα. Ἡ Θεσσαλία εἶναι πολὺ εὐφορῆ. Κυρίως στὰ σιτηρά.

1) **Γεωργικὰ προϊόντα.** Σιτηρά, ὄσπρια, βαμπάκι, καπνός, σουσάμια, πατάτες. Στὸ Πῆλιο βγάζει τὰ φημισμένα μήλα «φιρίκια», κεράσια καὶ ἐλιές.

2) **Κτηνοτροφικά.** Ἡ κτηνοτροφία εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη στὰ ὄρεϊνά καὶ στὴν πεδιάδα.

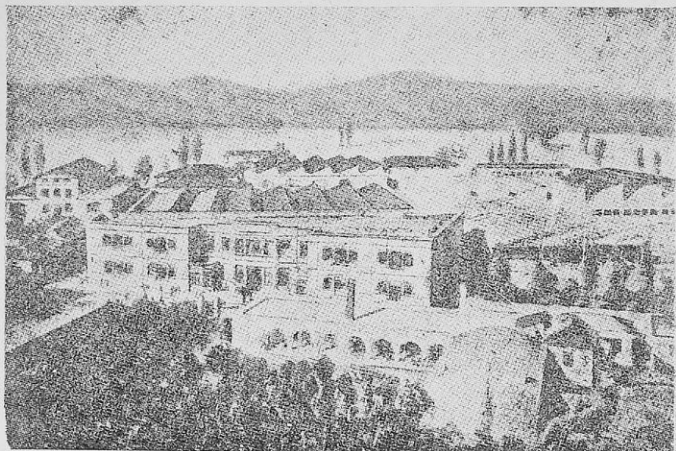
3) **Δασικά.** Βγάζει ἀρκετὴ ξυλεία.

Βιομηχανία. Βιομηχανικὴ πόλη τῆς Θεσσαλίας εἶναι ὁ Βόλος. Ἔχει καπνεργοστάσια, ἐργοστάσια ὑφασμάτων, τοιμέντων κ.ἄ. Στὸν Τύρναβο βγάζουν οὔζο, τὸ φημισμένο «οὔζο Τυρνάβου» καὶ ἄλλα οἶνοπνευματώδη ποτὰ ἀπὸ φρούτα καὶ σταφύλια. Περιζήτητα εἶναι καὶ τὰ κρασιά τῆς Ραφάνης.

Ἐμπόριο. Ἔχει καὶ εἰσαγωγικὸ καὶ ἐξαγωγικὸ. Δίνει στὶς ἄλλες ἐπαρχίες ὅσα προϊόντα τῆς περισσεύουν, σιτηρά, κτηνοτροφικά, δασικά, δενδροκομικὰ καὶ εἰσάγει ὅ,τι δὲν ἔχει.

Ἀσχολίες κατοίκων. Οἱ Θεσσαλοὶ, οἱ περισσότεροι εἶναι γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι. Εἶναι ὅμως καὶ ὑλοτόμοι, ἔμποροι, ἐπαγγελματίες, ἐργάτες, βιομήχανοι, ὑπάλληλοι, ἐπιστήμονες.

Εἶναι ἐργατικοὶ ἄνθρωποι. Φιλόξενοι, φιλότιμοι, γενναῖοι καὶ στὴν πατρίδα ἔχουν προσφέρει πολλὰς ὑπηρεσίες. Ὁ πρωτομάρτυς τῆς ἐλευθερίας, ὁ Ρήγας Φεραῖος ἦταν Θεσσαλός. Οἱ Ἄργοναυτες ἦταν κι αὐτοὶ Θεσσαλοὶ.



Τὰ ἐργοστάσια ὕφαντουργίας Παπαγεωργίου στὸ Βόλο.

Συγκοινωνία. Ἡ Θεσσαλία ἔχει πολὺ ἀνεπτυγμένη συγκοινωνία.

1) **Σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία.** Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γραμμὴ τῶν Σ.Ε.Κ. πού ἔρχεται ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ προχωρεῖ γιὰ τὴ Μακεδονία, ὑπάρχουν καὶ οἱ Θεσσαλικοὶ σιδηρόδρομοι. Μία γραμμὴ πάει Βόλο — Βελεστίνο — Λάρισα. Ἀπὸ τὸ Βόλο φεύγει καὶ δεύτερη γραμμὴ πού πάει Σοφάδες — Καρδίτσα — Τρίκαλα — Καλαμπάκα. Ἀπ' τὴν Καλαμπάκα ἡ γραμμὴ ἦταν νὰ προχωρήσῃ καὶ στὴ Δυτικὴ Μακεδονία, Γρεβενά — Κοζάνη κ.λ.π. Ἔμεινε ὁμως μισή.

2) **Αὐτοκινητιστικὴ συγκοινωνία.** Ἔχει ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη. Ὅλα σχεδὸν τὰ χωριά τοῦ κάμπου καὶ τῶν ὄρεινῶν ἔχουν αὐτοκινητόδρομο. Λίγα ὄρεινά δὲν ἔχουν ἀκόμη.

3) **Ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία.** Τὸ μόνο λιμάνι ὁ Βόλος. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα λιμάνια τῆς Ἑλλάδας. Συγκοινωνεῖ μὲ τὴν Χαλκίδα, τὸν Πειραιᾶ, τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὸ ἐξωτερικόν.

4) **Ἀεροπορικὴ συγκοινωνία.** Ἔχει μὲ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Θεσσαλονίκη. Τὰ ἀεροδρόμια εἶναι στὴ Λάρισα καὶ στὸ Βόλο.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις.

Νὰ κάμετε τὸν παραγωγικὸ χάρτη τῆς Θεσσαλίας.

Στὸ Λεύκωμα νὰ βάλετε φωτογραφίες προϊόντων.

Διαβάστε καὶ στὰ Δεξιά γιὰ τὰ Θεσσαλικά προϊόντα.

Στὸ παντοπωλεῖο τῆς τάξης συγκεντρώστε σὲ κουτιά ἢ σὲ σακκουλάκια Θεσσαλικά προϊόντα.

Κάμετε καὶ διάφορα προβλήματα μὲ τίς τιμές τους.

3. Πολιτική εξέταση

Ἡ Θεσσαλία χωρίζεται σὲ 4 νομούς: 1) *Λάρισας*, 2) *Μαγνησίας*, 3) *Καρδίτσας*, καὶ 4) *Τρικάλων*. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνέρχεται σὲ 575.000 κατοίκους.

1. ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Τὸ μισὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς Θεσσαλίας τὸ πιάνει ὁ νομὸς τῆς Λάρισας. Ἐχει 190.000 κατ. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ εἶναι ἡ *Λάρισα* μὲ 35.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 5 ἐπαρχίες.

α) *Ἐπαρχία Λάρισας*. Πρωτεύουσα ἡ Λάρισα. Εἶναι στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Πηνειοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὑδρεύεται κι ὄλας. Εἶναι συγκοινωνιακὸς κόμβος σπουδαῖος.

Ἐδῶ γίνεται ἡ διασταύρωση τῶν αὐτοκινητιστικῶν γραμμῶν Ἡπείρου, Μακεδονίας, Στερεᾶς. Ἐδῶ διασταυρῶνονται καὶ οἱ ἀεροπορικὲς γραμμές, Θεσσαλονίκη—Λάρισα—Ἰωάννινα—Κέρκυρα, Ἀθήνα—Λάρισα—Κοζάνη. Ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια ἡ Λάρισα ἦταν πόλη μὲ ζωὴ καὶ κίνηση. Ἄμπελάνια (2.500 κάτ.) Ἐακουσμένη πόλη γιὰ τὰ ὑφαντουργεῖα τῆς καὶ τὸν περίφημο συνεταιρισμὸ τῆς στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

β) *Ἐπαρχία Τυρνάβου*. Πρωτεύουσα ὁ *Τύρναβος* (7.000 κάτ.). Γνωστὸς γιὰ τὰ οἴζα καὶ τ' ἄλλα οἰνοπνεύματα ποῦ βγάζει. Κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Ραψάνη* (2.300 κάτ.), στοὺς πρόποδες τοῦ Ὀλύμπου. Βγάζει ὄρατα κρασιά. *Πυργετός*, βγάζει φρούτα καλὰ. *Γόννοι*, βγάζει ἐξαιρετικὰ καπνά.

γ) *Ἐπαρχία Ἐλασσόνας*. Πρωτεύουσα ἡ *Ἐλασσόνα*, (5.000 κατ.). Εἶναι πολὺ ὁμορφὴ ἐπαρχία. Βγάζει πολλὰ δημητριακὰ καὶ σταφύλια. Γύρω - γύρω κλείνεται μὲ βουνά, ὅπου ἔχει ἀρκετὴ κτηνοτροφία. *Τσαριτσάνη*, (3.000 κάτ.).

δ) *Ἐπαρχία Ἀγνιάς*, Πρωτεύουσα ἡ *Ἀγνιά* (3.600 κάτ.). Ἐχει τοπικὴ βιομηχανία βαμπακερῶν καὶ μεταξωτῶν ὑφασμάτων. Ἐδῶ τρέφεται πολὺ ὁ μεταξοσκώληκας. Χωριά: *Τζάγεζι*, στὶς ἐκβολές τοῦ Πηνειοῦ, *Καρότσα*, *Συκούριο*.

ε) *Ἐπαρχία Φαρσάλων*. Πρωτεύουσα τὰ *Φάρσαλα* (5.000 κάτ.). Πλούσια ἐπαρχία σὲ γεωργικὰ προϊόντα.

2. ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Ὁ νομὸς Μαγνησίας πιάνει τὸ ὑπόλοιπο ἀνατολικὸ μέρος. Ἐχει 145.000 κατ. Πρωτεύουσα ὁ *Βόλος* μὲ 60.000 κατ. Χωρίζεται σὲ δυὸ ἐπαρχίες.

α) *Ἐπαρχία Βόλου*. Πρωτεύουσα ὁ Βόλος. Λιμάνι μὲ μεγάλη ἐμπορικὴ κίνηση καὶ βιομηχανία. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ 5 μεγάλα λιμάνια τῆς πατρίδας μας. Εἶναι πολὺ ὁμορφὴ πόλη μὲ ὄρατα κτίρια καὶ ρυμοτομία. Δυστυχῶς ὅμως τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1955 καταστράφηκε σχεδὸν ὀλόκληρη ἀπὸ σεισμούς. Τώρα ἀνοικοδομεῖται.

Βορειοανατολικά τοῦ Βόλου εἶναι ὁ *Ἄνω Βόλος*, ὅπου ἦταν στὰ παλιὰ τὰ χρόνια ἡ *Ἰωλκός*, ἡ πατρίδα τοῦ Ἰάσονα. Ἀπὸ δῶ ξεκίνησε ἡ

Άργώ για την Κολχίδα. Δυτικά του Βόλου είναι το *Βελεστίνο* (Φεραί). Το Βελεστίνο είναι η πατρίδα του πρωτομάρτυρα της Έλευθερίας Ρήγα Φεραίου. Ανατολικά του Βόλου είναι το πανέμορφο Πήλιο με τα 24 όμορφα και πλούσια χωριά του. Τα πιο όνομαστά είναι, η *Μακρονήτσα*, η *Πορταριά*, η *Ζαγορά*, όπου ο Ρήγας Φεραίος έκανε το δάσκαλο, οι *Μηλιές*, που συνδέονται με το Βόλο μ' ένα μικρό τριανάκι, η *Τσαγκαράδα*, φημισμένο παραθεριστικό κέντρο. Είναι πνιγμένη μέσα στο πράσινο. Η βλάστηση εδώ πραγματικά όργιάζει, η *Άργαλαστή* κ. ά.

β) Έπαρχία Άλμυρού. Πρωτεύουσα ο Άλμυρος (7.000 κάτ.). Πολύ πλούσια έπαρχία, βγάζει δημητριακά, βαμπάκι, καπνά, κτηνοτροφικά.

3. ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

Πιάνει το νοτιοδυτικό μέρος της Θεσσαλίας. Έχει 130.000 κατ. Πρωτεύουσα η *Καρδίτσα* με 15.000 κατ. Έχει μόνο μια έπαρχία. Την έπαρχία Καρδίτσας. Κωμοπόλεις και χωριά: *Σοφάδες* (3 500 κάτ.), *Παλαμάς* (5.000 κάτ.), *Μουζάνι*, *Καλύβια* και στα όρεινά το *Σμόκοβο*, φημισμένο για τα θερμά λουτρά του. Ο νομός Καρδίτσας είναι πολύ εύφορος. Βγάζει γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα άρκετά. Έδώ στο Μέγδοβα, παραπόταμο του Άχελώου γίνεται τώρα μεγάλο ύδροηλεκτρικό έργοστάσιο. Τα νερά του Μέγδοβα θά διοχετευθούν σε κανάλια για να ποτίζουν την πεδιάδα της Καρδίτσας. Έτσι η παραγωγή θά πολλαπλασιασθή.

4. ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Το περισσότερο δυτικό μέρος της Θεσσαλίας το πιάνει ο νομός Τρικάλων. Πληθυσμό έχει 120.000 κατ. Πρωτεύουσα του νομού είναι τα *Τρίκαλα* με 22.000 κατ. Χωρίζεται σε 2 έπαρχίες.

Έπαρχία Τρικάλων. Πρωτεύουσα τα *Τρίκαλα*. Όμορφη πόλη, στις όχθες του *Αηθάλιου* ποταμού. Τα Τρίκαλα έχουν σπουδαίο έμπόριο γεωργικών, κτηνοτροφικών και δασικών προϊόντων, καθώς και ζώων (μικρών και μεγάλων).

β) Έπαρχία Καλαμπάκας. Πρωτεύουσα η *Καλαμπάκα* (5.000 κάτ.) στις όχθες του *Πηνειού*. Στην άκρη της Καλαμπάκας είναι τα *Μετέωρα*, βράχοι ψηλοί και απότομοι, λές και είναι κομμένοι με το μαχαίρι. Ύψώνονται με μεγαλοπρέπεια, σαν να είναι οι κυρίαρχοι του Θεσσαλικού κάμπου. Έδώ πάνω στους βράχους είναι χτισμένα από τη Βυζαντινή έποχή 21 μοναστήρια. Σήμερα διατηρούνται μόνον 4. Άνεβαίνουν πάνω σ' αυτά με κρεμαστές σκάλες ή δίχτυα που τα τραβούν οι καλόγεροι με μαγκάνι.

Έργασίες — Άσκήσεις

- Νά κάμετε τον πολιτικό χάρτη της Θεσσαλίας.
- Νά κάμετε νοερά γεωγραφικά ταξίδια.
- Νά διαβάσετε στα Λεξικά για τις πόλεις, ιστορικούς τόπους κλπ.
- Νά γράψετε έκθέσεις.

4. ΗΠΕΙΡΟΣ

1. Φυσική εξέταση

Τοποθεσία. Ἡ Ἥπειρος βρίσκεται στὰ βορειοδυτικά τῆς Ἑλλάδας. Ἔκταση ἔχει 9.500 τ. χιλμ.

Σύνορα. Νὰ τὰ βρῆτε μόνοι σας.

Παράλια. Ἀπ' τὰ δυτικά καὶ νοτιοδυτικά ἡ Ἥπειρος βρέχεται μὲ θάλασσα.

1) **Κόλποι.** Ὁ Ἀμβρακικὸς στὸ νοτιοδυτικὸ μέρος καὶ ὁ ὄρμος τῆς Ἡγουμενίτσας, στὰ δυτικά.

2) **Χερσόνησοι.** Τῆς Νικόπολης ἢ Πρέβεζας.

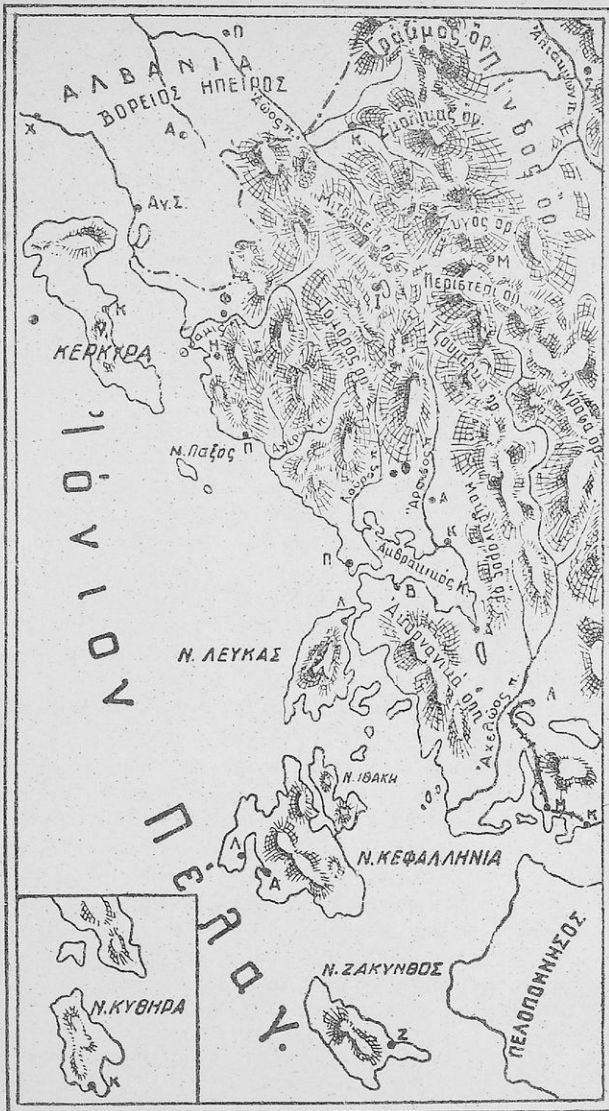
3) **Ἀκρωτήρια.** Τὸ Στύλος ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κέρκυρα.

Ἔδαφος. Ὅπως βλέπετε στὸ χάρτη ἡ Ἥπειρος εἶναι ὄρεινὴ χώρα. Μόνον τὰ παράλια τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου εἶναι πεδινὰ καὶ ἓνα κομμάτι στὴς Φιλιάτες. Ὅλα τὰ βουνὰ τῆς Ἥπειρου εἶναι διακλαδώσεις τῆς Πίνδου. Ὅλη δὲ ἡ Ἥπειρος εἶναι γεμάτη ἀπὸ ὄροσειρές καὶ χαράδρες, ποὺ ἔχουν διεύθυνση ἀπ' τὰ βόρεια πρὸς τὰ νότια.

1) **Βουνά.** Τὰ Τζουμέρκα μὲ ὕψος 2.391 μ. Ἀπότομα βουνὰ καὶ τραχεῖα. Ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρὰ εἶναι γυμνὰ καὶ μὲ βαθιεῖς νεροσυρμές. Ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ εἶναι κατάφυτα ἀπὸ δάση μὲ πευκα, ἔλατα, ὄξυες, καστανιές καὶ βελανιδιές. Τὰ Τζουμέρκα εἶναι δοξασμένα βουνά. Ἐδῶ εἶχαν τὰ λημέρια τους οἱ ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες στὰ χρόνια τοῦ μεγάλου ἀγώνα. Ὁ λαὸς τὰ τραγούδησε:

Ἔσεῖς Τζουμέρκα κι' Ἀγραφα παληκαριῶν λημέρια.

Τὸ Περιστέρι μὲ ὕψος 2.295 μ. Συνέχεια μὲ τὰ Τζουμέρκα καὶ ὁμοιο. Ἡ Τύμφη, ὁ Σμόλικας μὲ ὕψος 2.632 μ. Τὸ ψηλότερο βουνὸ τῆς Ἥπειρου. Εἶναι κατάφυτο ἀπὸ δάση μὲ ἔλατα, ὄξυες καὶ πευκα. Στὴν Ἥπειρο προχωρεῖ καὶ ἓνα τμῆμα ἀπὸ τὸ βουνὸ Γράμμος. Ἀνατολικά τῶν Ἰωαννίνων ὀρθώνεται ὡς τῷ τοῖχος τὸ Μιτσικέλι μὲ ὕψος 1.810 μ. Δάση ὀλόκληρα ἀπὸ καρυδιές σκεπάζουν τὴν πλαγιὴν του. Οἱ κάτοικοι τῶν γύρω χωριῶν κάθε χρόνο μαζεύουν χιλιάδες ὀκάδες καρύδια. Στὸ κέντρο τῆς Ἥπειρου, καὶ δυτικά τῶν Ἰωαννίνων εἶναι ὁ Τόμαρος (Ὀλύτσικα) μὲ ὕψος 1.860 μ. Γυμνὸ βουνὸ καὶ μὲ βαθιεῖς χαραδρώσεις. Στους πρόποδες εἶναι τὰ ἔρεπια τοῦ Μαντείου τῆς Δωδώνης. Αὐτὰ εἶναι τὰ ψηλότερα βουνὰ τῆς Ἥπειρου. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλα χαμηλά. Τὰ βουνὰ τοῦ Σουλίου, ξακουσμένα ἀπὸ τοὺς περίφημους ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ. Τὸ Σηροβούνη δυτικά τοῦ Ἀράχθου. Γυμνὸ βουνὸ καὶ αὐτὸ. Γενικὰ ὅλα τὰ βουνὰ τῆς Ἥπειρου εἶναι τραχεῖα καὶ ἀπόκρημνα. Εἶναι κατάφυτα ἀπὸ δένδρα καὶ γεμάτα βοσκοτόπια. Ἡ κτηνοτροφία ἐδῶ εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη. Χιλιάδες πρόβατα καὶ γίδια βόσκουν ἀπάνω στὰ Ἥπειρωτικὰ βουνά. Καὶ τὰ ἄγρια ζῶα εἶναι ἄφθονα. Λύκοι, ἐλάφια, ζαρκαδία, ἀγριόγαιδα, ἀγριογούρουνα, ἀλεπούδες, κουνάβια. Πολλοὶ ξένοι πάνε τὸ χειμῶνα γιὰ κυνήγι.



Γεωφυσικός χάρτης της 'Ηπείρου

Ν. Κοσμᾶ—'Απ. 'Απεστόλου «'Η Πατρίδα μας»

4

2) **Όροπέδια.** Ἐνάμεσα στὰ βουνὰ Μιτσικέλι καὶ Τόμαρος εἶναι τὸ ὄροπέδιο τῶν Ἰωαννίνων 500 μ. πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα. Στους πρόποδες τοῦ Μιτσικελιοῦ εἶναι βαθὺ πολὺ καὶ ἔστι ἐκεῖ μαζεύονται τὰ νερά καὶ σχηματίζουν τὴ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων, τὴν Παμβώτιδα. Πολλὰ νερά της μέσα ἀπὸ ὑπόγειες στοές χύνονται στὸ ποτάμι Καλαμάς.

3) **Πεδιάδες.** Δύο εἶναι ὄλες - ὄλες. Πρῶτη καὶ μεγαλύτερη ἡ **Ἀμβρακική**, ποὺ χωρίζεται στὶς πεδιάδες **Ἄρτας** καὶ **Πρέβεζας**. Εἶναι καὶ οἱ δυὸ πολὺ εὐφορες. Τῆς Ἄρτας τὴν ποτίζει καὶ τὴ λιπαίνει ὁ ποταμὸς Ἄραχθος. Ἀπὸ τὰ Τζουμέρκα ποὺ πηγάζει κατεβάζει ἀρκετὸ χῶμα καὶ κοπριά, ποὺ τ' ἀπλώνει πάνω στὸν κάμπο. Τὴν πεδιάδα τῆς Πρέβεζας τὴ λιπαίνει καὶ τὴν ποτίζει ὁ ποταμὸς Λοῦρος. Ἡ πεδιάδα τῆς Ἄρτας εἶναι κατάφυτη ἀπὸ ἐσπεριδοειδῆ καὶ συκιές. Τῆς Πρέβεζας πῖθ πολὺ ἀπὸ ἐλιές. Δεύτερη πεδιάδα εἶναι τοῦ **Καλαμά**.

Νερά. Ἡ Ἠπειρος ἔχει πολλὰς βροχὰς καὶ ἄφθονα χιόνια. Ἐπόμενον εἶναι νὰ ἔχη καὶ ἀρκετὰ νερά.

1) **Ποταμοί.** Ὁ **Ἄραχθος**, τὸ μεγαλύτερον ποτάμι τῆς Ἠπείρου. Πηγάζει ἀπὸ τὸ Περιστέρνι καὶ τὰ Τζουμέρκα. Κατεβαίνοντας δέχεται πολλοὺς παραπόταμους καὶ χύνεται στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο. Οἱ σπουδαιότεροι παραπόταμοι εἶναι ὁ **Μετσοβίτινος**, ὁ **Ζαγορίτινος** καὶ ὁ **Καλαρυτινός**. Ὁ **Λοῦρος** πηγάζει ἀπὸ τοὺς πρόποδες τοῦ Τομάρου καὶ χύνεται στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπον καὶ αὐτὸς. Ὁ **Ἀχέρων** πηγάζει ἀπὸ τὸν Τόμαρον καὶ αὐτὸς καὶ χύνεται στὸ Ἰόνιον πέλαγος. Μεγάλος του παραπόταμος εἶναι ὁ **Κωνιτικός**. Κατεβαίνοντας σχηματίζει τὴν **Ἀχερουσία λίμνη**. Ὁ Ἀχέρων εἶναι ὀνομαστός ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς ποταμὸς τοῦ Ἄδης. Οἱ ἀρχαῖοι πίστευαν πὼς μέσα ἀπὸ τὴν καταβόθρην καὶ τὴν Ἀχερουσία λίμνη μεταφέρονταν οἱ ψυχὲς στὸν Ἄδη. Ὁ **Καλαμάς** (Θύαμις). Χύνεται καὶ αὐτὸς στὸ Ἰόνιον πέλαγος.

2) **Λίμνες.** Ἡ **Παμβώτιδα** (τῶν Ἰωαννίνων) μὲ τὰ ὀνομαστά χέλια της. Στέλλονται στὴ Γαλλία κυρίως καὶ στὴ Γερμανία. Στὴ μέση τῆς λίμνης εἶναι τὸ νησάκι μὲ τὶς 17 Βυζαντινὰς ἐκκλησίας του. Τὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Παντελεήμονα καὶ τῆς Ἁγίας Λεούσας. Στὸ νησάκι αὐτὸ σκοτώθηκε ὁ Ἄλῃ Πασῆς. Σώζεται τὸ σπῆτι καὶ ἡ τρύπα στὸ πάτωμα ποὺ ἄνοιξε ἡ σφαῖρα. Ἡ **Ἀχερουσία**. Τώρα ἔχει μεταβληθῆ σὲ βάλτο, στὸν ὁποῖον καλλιεργοῦν ρύζι καὶ καλαμπόκι.

Στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπον εἶναι καὶ οἱ λιμνοθάλασσες **Λαγαροῦ** καὶ **Τσουκαλιῶ** μὲ ἀρκετὰ ἰχθυοτροφεῖα. Βγάζουν πολλὰ ψάρια καὶ φημισμένο αὐγοτάραχο.

Κλίμα. Στὰ παράλια εἶναι γλυκὸ γι' αὐτὸ εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλιά καὶ τὰ ἐσπεριδοειδῆ. Στὸ ἐσωτερικὸν εἶναι ἠπειρωτικόν. Ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ ὀροσερὸ τὸ καλοκαίρι, Γενικὰ τὸ κλίμα τῆς Ἠπείρου εἶναι ὑγιεινόν.

Ἔργασίαι — Ἀσκήσεις.

Νὰ κάμετε τὸ γεωγραφικὸν χάρτη τῆς Ἠπείρου.

Στο τετράδιο ἢ σὲ χαρτόνι νὰ γράψετε σὲ στήλες τὰ παράλια, τὰ βουνά, τὶς πεδιάδες, τὰ ποτάμια, τὶς λίμνες καὶ νὰ τὰ μάθετε ἀπ' ἔξω.

Στὸ Λεύκωμα νὰ βάλετε φωτογραφίες Ἑπειρωτικῶν τοπιῶν.

Διαβάστε καὶ στὰ Λεξικά γιὰ τὰ Ἑπειρωτικὰ βουνά, ποτάμια, λίμνες κλπ.

2. Οἰκονομικὴ ἐξέταση

Προϊόντα. Ἡ Ἑπειρωτικὴ γῆ δὲν εἶναι τόσο εὐφορῆ. Τὰ προϊόντα της εἶναι λίγα.

1) **Γεωργικὰ προϊόντα.** Λίγο σιτάρι, κριθάρι, καλαμπόκι, βρώμη, ὄσπρια. Καλλιέργεια ρυζιοῦ μὲ μεγάλη ἀπόδοση κάνουν στὴν Ἄρτα, στὸ Φανάρι, στὸ Λοῦρο, στὸν Καλαμά καὶ στὰ Ἰωάννινα. Στὰ Ἰωάννινα, στὴν Πρέβεζα καὶ στὴν Παραμυθιά καλλιεργεῖται καὶ λίγος καπνός. Στὴν Παραμυθιά λειτουργεῖ καὶ ἓνα μικρὸ καπνεργοστάσιο. Ἐφθονα λαχανικὰ βγάζουν τὰ Ἰωάννινα καὶ ἡ Ἄρτα. Παραγωγή φρούτων ἔχουν τὰ Τζουμέρκα, τὸ Ζαγόρι, ἡ Βελλὰ κ.ἄ. Ἡ δενδροκαλλιέργεια μπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῆ ἀκόμα. Στὸ Ζαγόρι ἡ μηλιά, ἡ καστανιά, ἡ καρυδιά καὶ ἡ φουντουκιά εἶναι αὐτοφυεῖς. Ἐὰν αὐτὰ ἐμβολιασθοῦν μὲ καλὲς ποικιλίες καὶ καλλιεργηθοῦν ἐπιστημονικὰ, ἡ παραγωγή θὰ τριπλασιασθῆ καὶ θὰ βελτιωθῆ. Στὰ Ἰωάννινα ἀρκετὰ διαδεδομένη εἶναι ἡ ἀμπελοργία. Ὄνομαστὰ τὰ κρασιὰ *Ζίτσας* καὶ *Καρίτσας*. Ἡ Ἄρτα ἔχει μεγάλη παραγωγή ἐσπεριδοειδῶν. Ἀπέραντοι πορτοκαλεῶνες ἀπλώνονται πάνω στὸν κάμπο. Ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Παραμυθιά ἔχουν μεγάλη παραγωγή λαδιοῦ καὶ ἐλιάς.

2) **Κτηνοτροφικὰ.** Τὸ κυριώτερο εἰσόδημα τῆς χώρας εἶναι τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα. Χιλιάδες γιδοπρόβατα βόσκουν στὰ Ἑπειρωτικὰ βουνά.

3) **Δασικὰ.** Ἡ ξυλεία εἶναι κι αὐτὴ ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα εἰσοδήματα τῆς Ἠπείρου. Βγάζει ἀρκετὴ καὶ καλὴ. Τώρα μάλιστα ἄρχισε συστηματικὴ ἐκμετάλλευση τῶν δασῶν τοῦ Ζαγορίου. Ἀνοίχτηκαν δρόμοι καὶ ἄρχισαν νὰ γίνονται ἐργοστάσια γιὰ τὴν κατεργασία τῆς ξυλείας. Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον τὰ δάση τοῦ Ζαγορίου. Εἶναι καὶ τοῦ Μετσόβου, τῆς Κόνιτσας καὶ τῶν Τζουμέρκων.

Ἄλεια. Στὰ παράλια της καὶ στὶς λίμνες της βγάζει ἀρκετὰ ψάρια.

Βιομηχανία. Δὲν ὑπάρχει στὴν Ἠπειρο. Ἴσως τώρα μὲ τὸ ἐργοστάσιο ἠλεκτρισμοῦ ποῦ ἔγινε στὸ Λοῦρο ποταμὸ καὶ ποῦ θὰ ἠλεκτροφωτισθῆ ὁλόκληρο τὴν Ἠπειρο, νὰ ἰδρυσθῆ καὶ στὸν Ἠπειρο βιομηχανία. Κυρίως μπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῆ ἡ βιομηχανία ὑφασμάτων, δερμάτων κ.λ.π.

Στὴν Ἠπειρο προώδεψε πολὺ ἡ οἰκιακὴ τέχνη. Στὰ Τζουμερκοχώρια, στὸ Μέτσοβο καὶ στὰ Ζαγοροχώρια φτιάχνουν στοὺς ἀργαλειοὺς ὠραῖα ὑφάσματα γιὰ ἐνδυμασίες. Φημισμένο εἶναι τὸ σαμαροσκοῦτι. Φημισμένες καὶ οἱ πολύχρωμες βελένιζες καὶ τὰ χράμια. Ἐπίσης φημίζονται τὰ κεντητὰ φορέματα, οἱ κεντητοὶ τροβάδες τῶν Σαρακατσαναίων. Στὴν κωμόπολη τῶν Τζουμέρκων, *Καλαρύτες*, ἀναπτύχθηκε πολὺ ἡ χρυσοχοία καὶ ἡ ἀργυροχοία. Κατασκευάζουν δακτυλίδια, περιδέραια, ζῶνες,

καλαμάρια, σιγαροθήκες, πίπες, σταυρούς, σκουλαρήκια, κανδήλια, κύπελλα, μαχαίρια, πηρούνια, κουτάλια. Οί Καλαρυτιώτες ξάπλωσαν τήν χρυσοχοΐα στή Βαλκανική, Μικρά Ἀσία, Αἴγυπτο καί σ' ὅλη τήν Εὐρώπη.

Ἐμπόριο. Τό ἐξαγωγικό τῆς ἔμποριο εἶναι μικρό. Ἐξάγει κτηνοτροφικά προϊόντα, ἔσπεριδοειδή, ξυλεία καί ἀντικείμενα οἰκιακῆς τέχνης.

Ἀσχολίες κατοίκων. Οἱ Ἕπειρώτες εἶναι βιοτέχνες, γεωργοί, κτηνοτρόφοι, ἔμποροι, ὑπάλληλοι καί ἐπιστήμονες.

Ἐπειδὴ ἡ Ἕπειρος εἶναι φτωχὴ χώρα, ὅλο κακοτράχαλα βουνά, οἱ περισσότεροὶ Ἕπειρώτες ξενιτεύονται. Εἶναι ἐγκατεστημένοι σ' ὅλη τήν Ἑλλάδα καί σὲ ξένα κράτη. Ἐκεῖ μὲ τὴν ἐξυπνάδα τοῦς, τὴν ἐργατικότητά τοῦς, τὴν οἰκονομία τοῦς καί τὴν τιμιότητα πλουταίνουν. Ἄν καί βυθίζονται μέσα στὸν πλοῦτο, ὅμως τὸ χωριό τοῦς δὲν τὸ ξεχνοῦν.

Δὲν ξεχνοῦν ὅμως καί τὴν ἀθάνατη Ἑλλάδα. Στὸ χωριό τοῦς φτιάχνουν σχολεῖα, ἐκκλησίες, ὀρφανοτροφεῖα, γεφύρια, βρύσες, κωδωνοστάσια, πλατεῖες κ.ἄ. Στὴν Ἑλλάδα ὅμως δωρίζουν ὅλες τὶς περιουσίες τοῦς, ὅλα τοῦς τὰ πλοῦτη. Πολλοὶ εὐεργέτες τῆς πατρίδας μας εἶναι Ἕπειρώτες. Ὁ Ζάππας, οἱ ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι, ὁ Χρηστάκης Ζωγράφος, ὁ Ἀβέρωφ, ὁ Τσιτσάς, ὁ Στουρνάρας, ὁ Χατζηκώστας, ὁ Καπλάνης, ὁ Γεώργιος Σταύρου καί τόσοι ἄλλοι.

Συγκοινωνία. Ἡ Ἕπειρος λόγῳ τοῦ ὄρεινοῦ ἐδάφους τῆς δὲν ἔχει ἀνεπτυγμένη συγκοινωνία.

1) **Αὐτοκινητιστικὴ συγκοινωνία.** Μικρὴ πολὺ. Μόνον τρεῖς μεγάλες ἀρτηρίες ἔχει. Πρέβεζα—Ἰωάννινα—Κόνιτσα, Ἰωάννινα—Μέτσοβο—Τρίκαλα καί Ἡγουμενίτσα—Ἰωάννινα. Ἐχει καί μερικοὺς ἐπαρχιακοὺς δρόμους.

2) **Ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία.** Ἐχει τακτικὴ συγκοινωνία μὲ βαπόρια ποῦ φθάνουν στὸ λιμάνι τῆς Πρέβεζας, τῆς Πάργας καί τῆς Ἡγουμενίτσας.

3) **Ἀεροπορικὴ συγκοινωνία.** Ἐχει καθημερινὴ μὲ τὴν Ἀθήνα. Τὸ αεροδρόμιο εἶναι στὰ Ἰωάννινα.

4) **Σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία** δὲν ἔχει.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νὰ κάμετε τὸν παραγωγικὸ χάρτη τῆς Ἕπειρου.

Στὸ Λεύκιωμα νὰ βάλετε φωτογραφίες Ἕπειρωτικῶν προϊόντων.

Διαβάστε καί στὰ Λεξικά γιὰ τὰ Ἕπειρωτικὰ προϊόντα.

Στὸ παντοπωλεῖο τῆς τάξης συγκεντρώστε σὲ κουτιά ἢ σὲ σακκουλάκια

Ἕπειρωτικὰ προϊόντα.

Κάμετε καί προβλήματα μὲ τίς τιμές τοῦς.

3. Πολιτικὴ ἐξέταση

Ἡ Ἕπειρος ἀποτελεῖ μιὰ Γενικὴ Διοίκηση καί χωρίζεται σὲ 4 νομοῦς: 1) Ἰωαννίνων, 2) Θεσπρωτίας, 3) Πρέβεζας καί 4) Ἄρτας. Πληθυσμὸς ἔχει 350.000 κατ.

1. ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πιάνει τὸ βόρειο μέρος τῆς Ἡπείρου. Ἔχει 150.000 κατ. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ εἶναι τὰ *Ἰωάννινα (Γιάννενα)* μὲ 25.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 4 ἐπαρχίες:

α) *Ἐπαρχία Ἰωαννίνων*. Πρωτεύουσα τὰ *Ἰωάννινα*. Ὀνομαστὴ πόλη γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἐνα λαϊκὸ δίστιχο λέει:

*Γιάννενα πρῶτα σὶ ἄρματα
στὰ γρόσια καὶ στὰ γράμματα*

Στολίζονται μὲ πολλὰ σχολεῖα καὶ ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα. Ὅλα εἶναι κτίσματα τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν. «Ζωσιμαῖα Σχολή», πρότυπο γυμνάσιο, «Ζωσιμαῖα Ἀκαδημία», «Καπλάνειος Σχολή», «Βαλιάνειος Σχολή», «Ὀρφανοτροφεῖο Γεωργίου Σταύρου», «Νοσοκομεῖο Χατζηκώστα», «Γηροκομεῖο Χατζηκώστα», «Ἀγροτικὸ οἰκοτροφεῖο», «Ὀρφανοτροφεῖο Θηλέων» καὶ ἡ «Γαλακτομικὴ σχολή», ἡ μόνη σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Ἐνα μέρος τῆς πόλης εἶναι μέσα στὸ κάστρο, ποῦ διατηρεῖται καλὰ καὶ δείχνει ὅλη του τὴν παλιὰ μεγαλοπρέπεια. Ἐδῶ μέσα εἶναι καὶ ὁ τάφος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Στὰ νοτιοδυτικὰ τῆς πόλης, καὶ οὐτοὺς πρόποδες τοῦ Τόμαρου εἶναι ἡ *Δωδώνη*, ὅπου ἦταν τὸ περίφημο μαντεῖο τοῦ Δία. Σήμερα βλέπει κανεὶς ἐκεῖ τὰ ἐρείπια. Δυτικὰ ἀπ' τὰ Ἰωάννινα, στὶς πηγές τοῦ Καλαμᾶ, εἶναι τὸ Ἱεροδιδασκαλεῖο *Βελλᾶς*, ὅπου σπουδάζουν παπάδες καὶ δάσκαλοι.

Στὰ βόρεια τοῦ Μιτσικελιοῦ εἶναι τὰ *Ζαγοροχώρια*. Πολιτισμένα χωριά ἀπ' τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἀκόμα. Ἀνατολικά καὶ πάνω στὰ Τζουμέρκα εἶναι οἱ κωμοπόλεις *Συράκο*, *Καλαρύτες*, *Πράμαντα*. Ἡ πρώτη εἶναι πατρίδα τῶν ποιητῶν Ζαλοκώστα καὶ Κρυστάλλη καὶ τοῦ κυβερνήτη Ι. Κωλέττη. Ἡ δεύτερη εἶναι ὀνομαστὴ γιὰ τὴ χρυσοχοῖα ποῦ ἀνέπτυξε. Ἡ Πράμαντα εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Τζουμέρκων. Κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Ζίτσα*, *Καρίτσα*, *Γραμμένο*, πατρίδα τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν Ζωσιμαδῶν καὶ οἱ μαρτυρικὲς *Δυγγιάδες*, ποῦ οἱ Γερμανοὶ τίς ἔκαψαν ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη μαζί μὲ ὄλους τοὺς κατοίκους.

β) *Ἐπαρχία Μετσόβου*. Πρωτεύουσα τὸ *Μέτσοβο* (4.000 κάτ.). Εἶναι πατρίδα τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν *Ἀβέρωφ*, *Τσοῦτσα*, *Στουρνάρα* καὶ ἄλλων, ποῦ ἔφτιασαν τὸ Στάδιο, τὸ Μετσόβειο Πολυτεχνεῖο κ.ἄ. Τὸ Μέτσοβο εἶναι κτισμένο πάνω στὴν Πίνδο καὶ εἶναι σπουδαῖο παραθεριστικὸ κέντρο.

γ) *Ἐπαρχία Κόνιτσας*. Πρωτεύουσα ἡ *Κόνιτσα* (3.000 κάτ.). Ὁραία κωμόπολη. Ἐδῶ εἶναι καὶ ἡ «Ἀναγνωστοπούλειος Γεωργικὴ σχολή».

δ) *Ἐπαρχία Πωγωνίου*. Πρωτεύουσα τὸ *Δελβιναῖο* (4.000 κάτ.). Εἶναι ἔδρα τῆς Μητροπόλεως Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης.

2. ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

Βρίσκεται στὰ δυτικὰ τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Ἔχει 70.000 κατ. Πρω-

τεύουσα ἡ *Ἡγομενίτσα* με 3.000 κατ. Παραθαλάσσια πόλη ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κέρκυρα. Χωρίζεται σὲ 3 ἐπαρχίες.

α) *Ἐπαρχία Παραμυθιάς*. Πρωτεύουσα ἡ *Παραμυθιά* (3.500 κάτ.).

β) *Ἐπαρχία Φιλιατῶν*. Πρωτεύουσα οἱ *Φιλιάτες* (3.000 κάτ.).

γ) *Ἐπαρχία Μαργαριτίου*. Πρωτεύουσα ἡ *Πάργα*, ὀνομαστή ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Οἱ Ἕλληνοι τὴν πούλησαν στὸν Ἄλῃ πασᾶ. Οἱ Παργινοὶ γιὰ νὰ μὴν πέσουν στὰ χέρια τοῦ τυράννου ἔφυγαν ὅλοι ἀφοῦ πρῶτα ξέθαψαν καὶ τοὺς ἀγαπημένους νεκρῶν των καὶ τοὺς φορτώθηκαν.

Στὸ νομὸ Θεσπρωτίας ἀνήκει καὶ τὸ ἠρωϊκὸ Σούλι, γνωστὸ γιὰ τοὺς ἀγῶνές του ἐναντίον τοῦ Ἄλῃ πασᾶ.

3. ΝΟΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Πιάνει τὸ νοτιοδυτικὸ τμήμα τῆς Ἠπείρου. Ἔχει 80.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Πρέβεζα* με 10.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 2 ἐπαρχίες.

α) *Ἐπαρχία Νικόπολης ἢ Πρέβεζας*. Πρωτεύουσα ἡ *Πρέβεζα*. Ἡ πόλη εἶναι χτισμένη στὴν εἴσοδο τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Ἄκτιο. Εἶναι τὸ λιμάνι τῆς Ἠπείρου. Στὰ βόρεια τῆς Πρέβεζας εἶναι τὰ εἰρηια τῆς ἀρχαίας *Νικόπολης*, ὅπου δίδαξε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Καὶ βορειότερα εἶναι τὸ *Ζάλογγο*, ὅπου γκρεμίστηκαν οἱ Σουλιώτισσες γιὰ νὰ μὴν γίνουν σκλάβες τῶν Τούρκων.

β) *Ἐπαρχία Φιλιππιάδας*. Πρωτεύουσα ἡ *Φιλιππιάδα* (2.500 κάτ.). Ἐκεῖ ἀνταμώνονται οἱ δρόμοι Ἄρτα—Γιάννενα καὶ Πρέβεζα—Γιάννενα—Κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Δοῦρος*, *Θεσπρωτικὸ*.

4. ΝΟΜΟΣ ΑΡΤΑΣ

Πιάνει τὸ νοτιοανατολικὸ τμήμα τῆς Ἠπείρου. Ἔχει 62.000 κατ. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ ἡ Ἄρτα με 10.000 κατ. Ἔχει μόνον μιὰ ἐπαρχία, τῆς Ἄρτας.

Ἡ πόλη εἶναι κτισμένη στὴν ἀριστερῇ ὄχθῃ τοῦ Ἀράχθου. Στολιζέται με ὠραῖες βυζαντινὲς ἐκκλησίες, καὶ με τὸ ξακουστὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας, ποῦ ὅπως λέει ἕνα δημοτικὸ τραγοῦδι τὸ ἔχτιζαν:

*«Σαράντα πέντε μάστοροι κι' ἐξήντα μαθητάδες
γοφύρι ἐστεριώσανε σιῆς Ἄρτας ἐὸ ποτάμι».*

Ἄλλες ἀρχαιότητες. Τὸ «Σπίτι τοῦ φιλικοῦ Σκουφᾶ», τὸ φρούριο, τὰ εἰρηια ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Δεσποτῶν, ἀρχόντων τῆς Ἠπείρου στὴ Βυζαντινὴ ἐποχῇ.

Κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Βουγαρέλι*, *Σκουληκαριά*, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Καραϊσκάκης, *Ἄγναντα*, *Πέτα* καὶ τὸ μαρτυρικὸ *Κομμένο*, ποῦ οἱ Γερμανοῦταλοι τὸ παρέδωσαν στὶς φλόγες καίγοντας κι' ὅλους τοὺς κατοίκους του.

Ἔργασίαι — Ἀσκήσεις.

Νὰ κάμετε τὸν πολιτικὸν χάρτη τῆς Ἠπείρου.

Νὰ κάμετε νοσερὰ γεωγραφικὰ ταξίδια.

Νὰ διαβάσετε στὰ Λεξικά γιὰ τίς πόλεις, ἱστορικοὺς τόπους, τοπία κ.λ.π.

Νὰ γράψετε ἐκθέσεις.

5. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. Φυσική εξέταση

Τοποθεσία. Ἡ Μακεδονία βρίσκεται στὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδας καὶ στὰ νότια τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Ἠπειρο καὶ τὴν Ἀλβανία καὶ ἀπλώνεται μέχρι τὴ Δυτικὴ Θράκη. Κι ἀπὸ τὴ Θεσσαλία μέχρι τὴ Σερβία καὶ τὴ Βουλγαρία. Εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἑλληνικὴ περιοχὴ. Στὴ Μακεδονία ὑπάγεται καὶ τὸ νησί *Θάσος* ποῦ εἶναι λίγο ἔξω ἀπὸ τὸν κόλπο τῆς Καβάλας.

Ἔκταση ἔχει 34.000 τ. χλμ.

Σύνορα. Νὰ τὰ βρῆτε μόνοι σας.

Παράλια. Ἀνώμαλα μὲ πολλοὺς κόλπους, χερσονήσους καὶ ἀκρωτήρια.

1) Κόλποι, ὁ *Θερμαϊκός*, τῆς *Κασσάνδρας*, ὁ *Σιγγιτικὸς* (Ἁγίου Ὀρους), ὁ *Στρομμονικὸς* καὶ ὁ κόλπος τῆς *Καβάλας*.

2) Χερσόνησοι. Ἡ μεγάλη χερσόνησος τῆς *Χαλκιδικῆς*. Αὐτὴ πάλι χωρίζεται σὲ τρεῖς ἄλλες μικρότερες. τῆς *Κασσάνδρας*, τῆς *Σιθωνίας* καὶ τοῦ Ἁγίου Ὀρους.

3) Ἀκρωτήρια, τὸ *Καραμπουργοῦ*, τὸ *Ποσειδίων*, τὸ *Καναστραῖο*, τὸ *Δρέπανον*, τὸ *Νυμφαῖο*, Ἁράπης, *Κέφαλος* τῆς Θάσου.

Νησιά. *Θάσος*.

Ἴσθμοι. Τῆς *Κασσάνδρας* καὶ τοῦ Ἁγίου Ὀρους, γνωστὸς ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἱστορία.

Ἔδαφος. Ἡ Μακεδονία, ἡ περισσότερη, εἶναι πεδινὴ. Τὰ $\frac{2}{3}$ εἶναι πεδιάδες καὶ τὸ $\frac{1}{3}$ βουνά. Δύο μεγάλες ὄροσειρὲς τὴ χωρίζουν σὲ τρία τμήματα. Δυτικὴ, Κεντρικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Μακεδονία.

1) **Βουνά.** Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία: Ὁ Ὀλυμπος μὲ τὶς βορεινὲς διακλαδώσεις του γεμάτες δάση ἀπὸ πεύκα, ἔλατα καὶ ὄξυές. Τὰ *Καμβούνια* καὶ τὰ *Χάσια* ποῦ συναντήσαμε στὴ Θεσσαλία.

Ἡ *Πίνδος* μὲ ὕψος 2.400 μ. Βουνὸ γεμάτο χαράδρες καὶ κατάφυτο ἀπὸ δάση μὲ ὄξυές, ἔλατα καὶ πεύκα. Ὁ *Σμόλικας* ποῦ ἔχει 2.638 μ. ὕψος. Τὸ *Βόϊον* μὲ 1.540 μ., γεμάτο καὶ αὐτὸ ἀπὸ δάση καὶ βοσκοτόπια. Ὁ *Γράμμος*, 2.520 μ. ὕψος. Βρίσκεται στὴ μεθοριακὴ γραμμὴ Μακεδονίας—Ἠπέρου—Ἀλβανίας. Γεμάτος καὶ αὐτὸς ἀπὸ δάση καὶ λιβάδια.

Τὸ *Βαρνοῦς* (Βέρνον) ἀνατολικά τοῦ Γράμμου. Χωρίζει τὴ Δυτικὴ Μακεδονία σὲ δυὸ ὄροπέδια. Στὸ ὄροπέδιο τῆς Καστορίας καὶ τῆς Κοζάνης καὶ Φλώρινας. Τὸ Βαρνοῦς ἔχει δυὸ διακλαδώσεις: Τὸ *Βίτσι*, 2.063 μ. ὕψος καὶ τὸ *Σινιάτσικο*, 2.056 μ. Τόσο τὸ Βαρνοῦς ὅσο καὶ οἱ διακλαδώσεις του, Βίτσι καὶ Σινιάτσικο εἶναι γεμάτα ἀπὸ πυκνὰ δάση. Ἀνατολικά τοῦ Βαρνοῦς εἶναι τὸ *Βέρμιο*, τὸ ὁμορφότερο βουνὸ τῆς Ἑλλάδας. Τὸ ὕψος του εἶναι 2.027 μ. Εἶναι γεμάτο ἀπὸ δάση. Ὅλο τὸ Βέρμιο πρασινοφορεῖ καὶ δὲν εἶναι μόνο τὸ πράσινο ποῦ τὸ ὁμορφαίνει, ἀλλὰ καὶ τὰ νερά ποῦ ἀναβλύζουν καὶ τρέχουν ἀφρισμένα. Εἶναι τὸ βουνὸ ποῦ

ἔχει τὰ περισσότερα νερά καὶ τὶς περισσότερες φυσικὲς καλλονές. Τὸ χειμῶνα τὸ Βέρμιο γεμίζει ἀπὸ χιονοδρόμους. Κάθε Χριστούγεννα πάνω στὸ χωριὸ Σέλι γίνονται καὶ οἱ ἀγῶνες χιονοδρομίας (σκι).

Τὸ Βέρμιο εἶναι πλούσιο καὶ σὲ κυνήγι. Πολλὰ ἄγρια ζῶα, ἐλάφια, ἀγριόχοιροι, κουνάβια, ἀλεπούδες, ἀρκοῦδες καὶ ἄλλα ζοῦν μέσα στὰ δάση του.

Οἱ πρόποδες τοῦ Βέρμιου εἶναι κατάφυτες ἀπὸ καρποφόρα δένδρα (μηλιές, ροδακινιές, ἀχλαδιές, κερασιές) καὶ ἀμπέλια. Ἐδῶ βγαίνουν τὰ φημισμένα μῆλα καὶ κεράσια τῆς Ἑδεσσας, τὰ ροδάκινα οἱ «γιαρμάδες» καὶ τὰ σταφύλια τῆς Νάουσας.

Νότια τοῦ Βέρμιου εἶναι τὰ **Πιέθια** μὲ ὕψος 1.850 μ. Γεμᾶτα καὶ αὐτὰ ἀπὸ δάση. Στὰ Πιέρια βγάζουν πολὺ ξυλεία καὶ πολλὰ κάρβουνα. Ἀπάνω ἀκριβῶς στὰ σύνορά μας μὲ τὴ Σερβία εἶναι τὸ **Πάικο** (Τζένα), ποὺ φτάνει στὸ ὕψος τῶν 1.330 μ. Γεμᾶτο καὶ αὐτὸ ἀπὸ δάση.

Στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία: Ἀπάνω στὰ Ἑλληνο - Σερβο - Βουλγαρικὰ σύνορα εἶναι ἡ **Κερυλίη** (Μπέλες) μὲ ὕψος 1.600 μ. καὶ μὲ πολλὰ δάση. Νοτιώτερα εἶναι τὰ **Κροῦσια**, τὰ **Κερούλια** δασωμένα κι αὐτὰ καὶ τὰ βουνὰ τῆς **Χαλκιδικῆς** μὲ ὕψος 1.650 μ. Κατάφυτα ἀπὸ βελανιδιές, ὄξυές, καστανιές καὶ πεῦκα. Τὰ ψηλότερα βουνὰ τῆς Χαλκιδικῆς εἶναι ὁ **Ἄθως** ("Ἅγιον Ὄρος), στὴ χερσόνησο τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Γεμᾶτο ἀπὸ πεῦκα, ἐλιές, καστανιές, καρυδιές καὶ μὲ πολλὰ νερά. Ἔχει ὕψος 1.950 μ. Λέγεται Ἅγιο Ὄρος γιατί ἐκεῖ εἶναι χτισμένα ὄλο μοναστήρια καὶ ἔτσι κατοικεῖται ἀπὸ καλογέρους. Τώρα εἶναι περὶ τὶς 5.000, παλιότερα ὅμως ἦταν πρὸ πολλοί.

Ὁ **Χολομών** καὶ ὁ **Χορτιάτης** μὲ ὕψος 1.200 μ., ἔξω ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Ὁ Χορτιάτης εἶναι γεμᾶτος καὶ αὐτὸς ἀπὸ ὄξυές, καστανιές καὶ βελανιδιές. Ἔχει καὶ πολλὰ μεταλλεῖα μὲ μολύβι, χρῶμιο (ἀλουμίνιο), σιδηροπυρίτη, λευκόλιθο. Ὁ Χορτιάτης εἶναι τὸ ἀγαπημένο βουνὸ τῶν Θεσσαλονικιωτῶν. Τὸ χειμῶνα χρησιμεύει ὡς τόπος γιὰ σπῶρ (σκι κλπ.) καὶ τὸ καλοκαίρι ὡς τόπος παραθερισμοῦ.

Στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία: Ἀπάνω στὰ Ἑλληνο - Βουλγαρικὰ σύνορα εἶναι τὸ **Μενόικιο**, τὸ **Φαλακρό**, γεμᾶτο βελανιδιές καὶ ἀγριογούρουνα. Τὰ ὄρη **Δευάνης** καὶ τὸ **Παγγαῖο** μὲ ὕψος 1.850 μ., γεμᾶτο διάφορα μέταλλα. Ἐδῶ στὸ Παγγαῖο εἶχε ὁ Φίλιππος τὰ χρυσορυχεῖα.

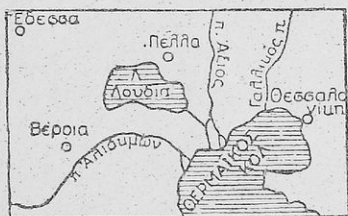
Τὰ βουνὰ τῆς Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Μακεδονίας εἶναι στενόμακρα καὶ ἔχουν κατεύθυνση ἀπὸ τὰ βόρεια πρὸς τὰ νότια. Ἀνήκουν στὶς Ἄλπεις τῆς Σερβίας, ὅπως καὶ ἡ Πίνδος. Τὰ βουνὰ ὅμως τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας εἶναι διακλαδώσεις τῆς Ροδόπης.

2) **Ὄροπέδια.** Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία δὲν ἔχομε πεδιάδες, ἀλλὰ ὄροπέδια. Τέσσερα εἶναι τὰ μεγάλα ὄροπέδια: α) Τῆς **Καστοριάς**, ἀνάμεσα στὸ Γράμμο καὶ τὸ Βαρνοῦς. Ἔχει μεγάλη καλλιέργεια δημητριακῶν. Στὸ βαθύτερο μέρος του μαζεύονται τὰ νερά καὶ σχηματίζουν τὴ λίμνη τῆς Καστοριάς. β) Τῆς **Κοζάνης**, ἀνάμεσα στὸ Βαρνοῦς καὶ Βέρμιο. Ἐδῶ εὐδοκίμει τὸ φυτὸ **κρόκος**. Καλλιεργεῖται γιὰ τὸ ἄνθος του ποὺ

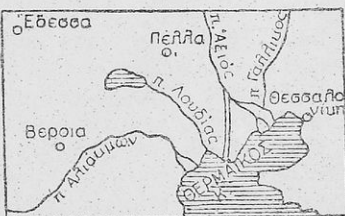
Έχει χρώμα κόκκινο ή κίτρινο. Χρησιμοποιείται στα ζαχαροπλαστεία, τυροκομεία και μακαρονοποιεία, για να βάφουν τα γλυκά, το βούτυρο, τα τυριά και τα μακαρόνια με κίτρινο χρώμα. γ) Της *Πτολεμαΐδας* (Καϊλαριών). Το όροπέδιο τουτο είναι πλούσιο σε *λιγνίτη*. Έκατομμύρια τόνους λιγνίτη κρύβει μέσα στα σπλάχνα της ή γη. Γίνονται έργοστάσια για την εξέδρυξη του λιγνίτη, για την κατασκευήν άζώτου και για έργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος που για καύσιμο ύλη θά χρησιμοποιη τον λιγνίτη. δ) Το όροπέδιο της *Φλώρινας*. Κατάφυτο από καρποφόρα δένδρα (μηλιές, άχλαδιές, καστανιές). Φημισμένα τα μήλα της Φλώρινας και οι φράουλες. Και τα δημητριακά καλλιεργούνται πολύ στο όροπέδιο της Φλώρινας.

3) *Πεδιάδες*. α) Στην Κεντρική Μακεδονία: 'Η μεγάλη και εύφορη πεδιάδα της *Θεσσαλονίκης*. Περικλείεται δυτικά από τον Όλυμπο, τα Πιέρια και το Βέρμιο. Βόρεια από το Πάικο και νοτιοανατολικά από τη θάλασσα. 'Η πεδιάδα της Θεσσαλονίκης σχηματίσθηκε από τις προσχώσεις των δυο μεγάλων ποταμών της, του 'Αξιού και του 'Αλιάκμονα. Οι ποταμοί αυτοί κουβαλούν διαρκώς χώματα και έτσι σκεπάζουν το Θερμαϊκό κόλπο και γίνεται πεδιάδα.

Στά παλιά χρόνια ο Θερμαϊκός έφτανε ως την Πέλλα. 'Ετσι ή Πέλλα, ή πρωτεύουσα της άρχαιας Μακεδονίας, ήταν λιμάνι. Και οι άλλες πόλεις 'Εδεσσα, Βέροια ήταν κι' αυτές κοντά στη θάλασσα. Με τις αδιάκοπες όμως προσχώσεις σκεπασθηκε ο Θερμαϊκός και έτσι έγινε ή πεδιάδα. (Προσέξτε το χάρτη 1). 'Ο 'Αξιός όμως με τον 'Αλιάκμονα εξακολουθούν και σήμερα να κουβαλούν χώματα και ή Θεσσαλονίκη



Χάρτης 1



Χάρτης 2

κινδύνευε να γίνη μεσόγεια πόλη. Για να τη γλυτώσουν άλλαξαν την κοίτη του 'Αξιού και την έρριξαν δεξιότερα. (Προσέξτε το χάρτη 2).

Τα ποτάμια αυτά έκαναν και ένα μεγάλο κακό. Πλημμύριζαν την πεδιάδα και τη γέμιζαν με έλη. 'Ετσι από τα 2.120.000 στρεμματα που είναι ή έκτασή της, τα περισσότερα ήταν μόνιμοι βάλτοι και πλημμυρισμένα πάντα. 'Εδώ ήταν και οι δυο λιμνες, ή 'Αρτζάν και ή 'Αματόβου. Το κράτος ξόδεψε πολλά χρήματα για την αποξήρανση των δυο λιμνών, για αύλακες και άλλα αποξηραντικά έργα. 'Ετσι ή πεδιάδα δόθηκε όλη στην καλλιέργεια. 'Η εύφορία της είναι πολύ μεγάλη. Παράγει άφθονα

σιτηρά, βαμπάκια, καπνά, σουσάμια, λαχανικά, όπωρικά και τρέφει άρκετά κοπάδια από πρόβατα και άγελάδες.

Πάνω από τὰ Γιαννιτσά και ανάμεσα στα βουνά Βόρας και Πάικο είναι τὸ λεκανοπέδιο τῆς *Ἀλμωπίας*. Εὐφορώτατο και γεμάτο μουριές. Βγάζει πολλά βαμπάκια, φασόλια νόστιμα και πιπεριές, ἀπ' τὶς ὁποῖες βγάζουν τὸ κόκκινο πιπέρι.

Ἀνατολικά τῆς Θεσσαλονίκης και ανάμεσα στα βουνά τῆς Χαλκιδικῆς και στα Κερδύλια είναι τὸ λεκανοπέδιο τοῦ *Δαγναδά*. Παλιότερα ἦταν γεμάτο ἔλη. Σήμερα ὅμως με τὰ ἀποξηραντικὰ ἔργα ποὺ ἔγιναν εἶναι πηγή πλούτου.

β) *Πεδιάδες στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία*. Δυὸ εἶναι οἱ μεγαλύτερες: Τῶν Σερρῶν και τῆς Δράμας. Ἡ πεδιάδα τῶν *Σερρῶν* ἔχει ἔκταση 1.180.000 στρέμματα. Ἀπ' αὐτὰ τὰ περισσότερα ἦταν μόνιμοι βάλτοι. Ἄλλα πλημμύριζαν και ἄλλα ἦταν θάμνοι. Τὸ κράτος ξόδεψε και ἔδω ἀρκετὰ χρήματα και ἔτσι ἡ πεδιάδα δόθηκε στὴν καλλιέργεια. Ἡ πεδιάδα τῶν Σερρῶν, ὅπως και τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι οἱ πιὸ πλουτοπαραγωγικὲς περιοχὲς τῆς πατρίδας μας. Βγάζει ἄφθονα σιτηρά, ρύζι, βαμπάκια, καπνά, σουσάμια, λαχανικά, ὄπωρικά και κτηνοτροφικὰ ἀρκετὰ. Ὁ Στρουμόνας ποὺ ἄλλοτε τὴν πλημμύριζε και τὴ γέμιζε με ἔλη, σήμερα με τὰ ἔργα ποὺ ἔκαμε τὸ Κράτος τὴν ἀρδεύει και τὴ λιπαίνει.

Ἡ πεδιάδα τῆς *Δράμας*. Ἐχει ἔκταση 380.000 στρέμματα. Καὶ δὴ τὰ περισσότερα ἦταν βάλτοι και θάμνοι. Τὸ κράτος τὰ ἀποξήρανε και ἔτσι τὰ ἔδωσε στὴν καλλιέργεια. Καὶ ἡ πεδιάδα τῆς Δράμας εἶναι ἀρκετὰ εὐφορη. Βγάζει σιτηρά, καπνά, σουσάμια, βαμπάκια, φρούτα και ἔχει κτηνοτροφία.

Ἡ πεδιάδα τῆς *Καβάλας*. Μικρὴ, ἀλλὰ πολὺ εὐφορη.

Νερά. Ἡ Μακεδονία ἔχει ἀρκετὰ ποτάμια και λίμνες.

1) *Ποταμοί*. α) Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία εἶναι ὁ *Ἀλιάκμονας*. Πηγάζει ἀπὸ τὸ Βαρνοῦς και τὸ Γράμμο. Διασχίζει τὸ ὄροπέδιο τῆς Καστοριάς, δεχόμενος ὅλα τὰ νερά τῆς Πίνδου και τοῦ Βίτσι και φτάνει στα Χάσια. Ἐδὼ κάνει μιὰ καμπύλη και προχωρεῖ βορειοανατολικά. Περνάει ἀνάμεσα στὸ Βέρμιο και Πιέρια και χύνεται στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο. Μποροῦμε νὰ παρομοιάσουμε τὸν Ἀλιάκμονα με ἀνοιχτὸ «ὑψιλον».

β) *Στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία*. Ὁ *Ἀξιὸς* (Βαρδάρης). Ἐρχεται ἀπὸ τὴ Σερβία. Οἱ πηγές του εἶναι στὸ βουνὸ Σκάρδος τῆς Σερβίας. Χωρίζει τὴν Κεντρικὴ Μακεδονία στὴ μέση και χύνεται στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο. Κατεβαίνοντας δέχεται πολλὰ παραπόταμα και γι' αὐτὸ εἶναι πάντα φουσκωμένος με νερά. Ὁ Ἀξιὸς ἔχει μεγάλη σημασία. Διεθνή μάλιστα. Πρῶτα - πρῶτα αὐτὸς διεμόρφωσε τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης. Αὐτὸς τὴν ποτίζει και τὴ λιπαίνει. Ἡ διεθνή του σημασία εἶναι ὅτι ἀπὸ τὴν κοιλάδα του περνοῦν οἱ σιδηροδρομικὲς και αὐτοκινητιστικὲς γραμμὲς ποὺ συνδέουν τὴν Ἀνατολὴ με τὴν Εὐρώπη.

Ἀνάμεσα στὸν Ἀξιὸ και τὸν Ἀλιάκμονα εἶναι ὁ *Δουδιάς*, μικρὸ ποτάμι. Πηγάζει ἀπὸ τὸ Πάικο και ἀφοῦ συγκεντρώσει τὰ νερά τῆς Ἀλ-

μωπίας, τής "Εδεσσας και τοῦ Βερμίου χύνεται στό Θερμαϊκό κόλπο. Στήν "Εδεσσα εἶναι ὁ μικρός ποταμός *Βόδας* καί στή Νάουσα ἡ *Αραπίτσα*. Αὐτοί σχηματίζουν καταρράκτες, τοὺς ὁποίους οἱ κάτοικοι τοὺς ἐκμεταλλεύονται. Ἔτσι στήν "Εδεσσα, στή Νάουσα καί στή Βέρροια ἐφτιαξαν ἐργοστάσια ὑφαντουργίας, νηματουργίας, σχοινοποιίας καί ἄλλα πού κινούνται μέ τή δύναμη τοῦ νεροῦ. Γλυτώνουν ἀπό τὰ ἔξοδα τῆς καυσίμου ὕλης καί τὰ προϊόντα εἶναι φτηνά. Σήμερα στίς πηγές τοῦ Βόδα γίνεται μεγάλο ἠλεκτρικό ἐργοστάσιο πού θά ἠλεκτροφωτίσει ὅλη τή Μακεδονία καί τή Θράκη.

γ) Στήν Ἀνατολική Μακεδονία Ὁ *Σερυμόνας*, μεγάλο ποτάμι πού ἔρχεται ἀπό τή Βουλγαρία. Διασχίζει τήν πεδιάδα τῶν Σερρῶν καί ἔτσι



Τὸ ποτάμι Νέστος

τήν κάνει πολὺ εὐφορη. Ἄλλο ποτάμι τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας εἶναι ὁ *Νέστος*. Ἐρχεται ἀπό τή Βουλγαρία καί χύνεται ἀνατολικά τοῦ κόλπου τῆς Καβάλας. Ὁ Νέστος εἶναι τὸ σύνορο Μακεδονίας καί Δυτικῆς Θράκης.

2) *Λίμνες*. Ἡ Μακεδονία ἔχει πολλές καί μεγάλες λίμνες. Οἱ κυριώτερες εἶναι :

α) **Στή Δυτική Μακεδονία.** Τῆς *Καστοριάς*. Ἔχει ἄφθονα ψάρια. Μάλιστα ἔχουν κάμει καὶ ἰχθυοτροφεία. Τὰ περισσότερα νερά τῆς λίμνης χύνονται στὸν Ἀλιάκμονα. Τῆς *Πρέσπας*, στὰ Ἑλληνοσερβοαλβανικά σύνορα. Φημίζεται γιὰ τὰ νόστιμα ψάρια τῆς. Ἡ *Βεγορίτιδα* (Ὀστρόβου), στὰ βόρεια τοῦ ὄροπέδιου τῆς Πτολεμαΐδας. Τὰ περισσευούμενα νερά τῆς Πρέσπας καὶ τῆς Βεγορίτιδας χύνονται σὲ καταβόθρες.

β) **Στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία.** Τοῦ *Λαγκαδά* καὶ τῆς *Βόλβης* στὸ λεκανοπέδιο τοῦ Λαγκαδά. Συκοινωνοὺν μὲ μικρὸ αὐλάκι. Ἡ Βόλβη χύνει τὰ περίσσια νερά τῆς στὸ Στρυμονικὸ κόλπο. Ἔχουν ἄφθονα ψάρια καὶ νόστιμα. Ἀνατολικά τοῦ Ἀξιοῦ καὶ πάνω στὰ Ἑλληνοσερβικά σύνορα εἶναι ἡ λίμνη τῆς *Δοῦράνης*.

Ίαματικὲς πηγές. Ἡ Μακεδονία ἔχει καὶ πολλές ἱαματικές πηγές. Θεραπεύουν τὶς στομαχικὲς παθήσεις, τὰ νεφρά, τοὺς ρευματισμοὺς, καὶ τὰ ἀρθρικά. Οἱ κυριώτερες εἶναι: Τοῦ *Σέδες*, *Σουρωτή*, κοντὰ στὴ Θεσσαλονίκη, τῆς *Χαλκιδικῆς*, τῶν *Δουμπιῶν*, τοῦ *Λαγκαδά*, *Γιάννης* κοντὰ στὸ Κιλκίς, τὸ *Δουτροχώρι* μετὰξὺ Νάουσας καὶ Ἐδεσσας, τοῦ *Ξυνοῦ Νεροῦ*, τοῦ *Σιδηροκάστρου*, τῆς *Νιγρίτας*, τῶν *Ἐλευθερῶν*, τῆς *Καβάλας* καὶ ἄλλες.

Κλίμα. Ἡ Δυτικὴ Μακεδονία ἔχει πολὺ ψυχρὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ καλοκαίρι. Τὰ δασωμένα βουνά τῆς φέρνουν πολλές βροχὲς τὸ καλοκαίρι.

Ἡ Κεντρικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Μακεδονία ἔχει δυὸ κλίματα: *μεσογειακὸ* στὴν περιφέρεια τῆς Χαλκιδικῆς καὶ σὲ ὄλα τὰ παράλια καὶ *ἠπειρωτικὸ* (ψυχρὸ Χειμῶνα καὶ θερμὸ καλοκαίρι) στὸ ὑπόλοιπο μέρος.

Ἀσκήσεις — Ἔργασίες

Νὰ κάμει τὸ γεωφυσικὸ χάρτη τῆς Μακεδονίας.

Στὸ τετράδιο ἢ σὲ χαρτόνι νὰ γράψετε σὲ στήλες τὰ παράλια, τὰ βουνά, τὶς πεδιάδες, τὰ ποτάμια, τὶς λίμνες κλπ. Καὶ νὰ τὰ μίθετε ἀπ' ἔξω.

Στὸ Λεύκωμα νὰ βάλειτε φωτογραφίες Μακεδονικῶν τοπίων.

Διαβάστε καὶ στὰ Λεξικά γιὰ τὰ Μακεδονικὰ βουνά, ποτάμια, λίμνες κλπ.

2. Οικονομικὴ ἐξέταση

Προϊόντα: Ἡ Μακεδονία εἶναι ἡ εὐφορύτερη ἐπαρχία τῆς Ἑλλάδας. Εἶναι ὁ θησαυρὸς τῆς πατρίδας μας. Χωρὶς τὴ Μακεδονία μὰς δύσκολα θὰ στεκόμασταν στὰ πόδια σὰν κράτος καὶ σὰν ἔθνος.

1) **Γεωργικὰ προϊόντα.** Ἡ Δυτικὴ Μακεδονία βγάζει λίγα. Ἡ Κεντρικὴ ὅμως καὶ ἡ Ἀνατολικὴ βγάζουν ἄφθονά. Σιτηρά, ὄσπρια, βαμπάκι, καπνὸ, σουσάμι, λαχανικά. Τὸ πρῶτο προϊόν εἶναι ὁ καπνός, καὶ τὸ σιτάρι. Ὑστερα ἔρχονται τὰ ἄλλα.

Ἡ Μακεδονία ἔχει καὶ μεγάλη παραγωγή φρούτων. Τὰ κρασιά τῆς Σιάτιστας. Τὰ μήλα καὶ τὰ κεράσια τῆς Ἐδεσσας. Τὰ ροδάκινα, οἱ γνωστοὶ «γιαρμάδες» καὶ τὰ κρασιά τῆς Νάουσας. Τὰ μήλα τῆς Βέρροιας. Ἡ δενδροκομία πῆρε τόσο μεγάλη ἀνάπτυξη, ποὺ οἱ κάμποι τῆς Βέρροιας, τῆς

Νάουσας και της Έδεσσας γέμισαν από όπωρώνες. Ταξιδεύοντας κανείς τὸ φθινόπωρο σ' αὐτὰ τὰ μέρη χαίρεται ἡ ψυχὴ του νὰ βλέπῃ δάση τις μηλιές, τις ροδακινιές και τις κερασιές.

Μελισσοκομία. Ἔχει πάρει μεγάλη ἀνάπτυξη στὴ Χαλκιδική, Βέρροια, Θάσο. Γνωστὸ τὸ Μακεδονικὸ μέλι.

Σηροτροφία. Εἶναι ἀνεπτυγμένη στὴ Βέρροια, Γιαννισά, Χαλκιδικὴ και Σέρρες.

2) **Κτηνοτροφία.** Τὰ βουνὰ τῆς Μακεδονίας και οἱ κάμποι ἔχουν πολλὰ λιβάδια ποὺ βόσκουν χιλιάδες γιδοπρόβατα, ἀγελάδια, ἄλογα, μουλάρια, βουβάλια, γουρούνια. Φημισμένα τὰ τυριά και τὰ βούτυρα τοῦ **Βλάτση**, κωμόπολης τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἀπὸ κρέατα, τυριά, βούτυρα, δέρματα, γαλακτερά ἡ Μακεδονία τροφοδοτεῖ και τὴν ἄλλη Ἑλλάδα. Μεγάλῃ ἀνάπτυξη ἔχει και ἡ πτηνοτροφία. Οἱ κοῦρκοι, οἱ πάπιες, οἱ χήνες και οἱ κόττες εἶναι κατὰ κοπάδια. Πτηνοτροφεῖα συστηματικὰ εἶναι ἐξω ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη και σ' ὅλον τὸν κάμπο.

Ἡ Καστοριά φημίζεται και στὸ ἐξωτερικὸ ἀκόμα γιὰ τὰ γουναρικά τῆς. Οἱ Καστοριανοὶ γουναράδες ἔχουν ξαπλώσει τὴν τέχνη τους σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη και τὴν Ἀμερικὴ.

3) **Δασικά.** Ὅλα τὰ βουνὰ τῆς Μακεδονίας εἶναι κατὰφυτα ἀπὸ δάση. Ἔτσι βγάζει ἄφθονη ξυλεία, κάρβουνα και ρετσίνα ἰδίως στὸ Βέρριο, Πτέρια, Πίνδο, Γράμμο, Χαλκιδική, Κερδύλια.

4) **Ὄρυκτά.** Ἡ Μακεδονικὴ γῆ κρύβει στὰ σπλάχνα τῆς και ἄφθονα ὄρυκτα. **Χρῶμιο, σιδηροπυρίτη, μαγγάνιο, μόλυβδο, ψευδάργυρο, χαλκό, λευκὸλίθο, λιγνίτη,** στὸ ὄροπέδιο τῆς Πτολεμαΐδας και λίγο χρυσὸ στὸ Παγγαῖο.

4) **Ἀλιεΐα.** Εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη στοὺς κόλπους, Θερμαϊκό, Στρυμονικὸ, τῆς Καβάλας και στὶς λίμνες.

Βιομηχανία. Ἡ Μακεδονία εἶναι ἀπὸ τις βιομηχανικώτερες χώρες τῆς Ἑλλάδας. Ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Βέρροια, ἡ Νάουσα, ἡ Έδεσσα, ἡ Καβάλα, οἱ Σέρρες, ἡ Δράμα, ἡ Ξάνθη εἶναι τὰ βιομηχανικὰ κέντρα. Οἱ βιομηχανίες ποὺ ἀναπτύχθηκαν εἶναι: Ἡ **ἐριουργία**, ἡ **νηματοουργία** και ἡ **κλωστοῦφαντουργία** στὴ Βέρροια, Νάουσα, Έδεσσα και Θεσσαλονίκη. Ἡ **καπνοβιομηχανία**, ἡ βιομηχανία **δέρματος, τροφίμων, οἰκοδομησίμων, ὑλῶν, χάρτου**, οἱ **μηχανικὲς βιομηχανίες** και οἱ **μηχανολογικὲς** στὴ Θεσσαλονίκη, Σέρρες, Καβάλα, Δράμα, Ξάνθη.

Ἐμπόριο. Ἡ Μακεδονία ἔχει μεγάλο ἐμπόριο γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν, δασικῶν και γενικὰ ὄλων τῶν προϊόντων ποὺ βγάζει. Ὑφάσματα, γουναρικά, φρούτα, καπνὰ κ. ἄ. Ἔχει ἀνεπτυγμένο ἐξαγωγικὸ και εἰσαγωγικὸ ἐμπόριο. Εἰσάγει ὅ,τι δὲν παράγει, ζάχαρη, καφέ, μηχανήματα κ.ἄ.

Ἀσχολίες κατοίκων. Οἱ Μακεδόνες εἶναι καλοὶ γεωργοί, δενδροκόμοι, κτηνοτρόφοι, καπνοπαραγωγοί. Εἶναι ἐργατικοὶ και ἄγνοοι πατριῶτες. Γιὰ τὴν πατρίδα θυσιάζονται. Αὐτοὶ εἶναι οἱ φρουροὶ τῶν συνόρων μας. Καὶ εἶναι φρουροὶ ἄγρυπνοι. Πολλὲς φορές οἱ ἐχθροὶ μας θέλησαν νὰ πάρουν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ οἱ Μακεδόνες ἀκρίτες τοὺς συνέτριψαν. Ἡ Μα-

κεδονία είναι ο τάφος κάθε βάρβαρου που θέλησε να πατήσει τα χώματά μας. Ένα τραγούδι λέει :

*Μακεδονία ξακουστή του 'Αλεξάνδρου η χώρα
που έδιωξες τους Βάρβαρους κι' ελεύθερη είσαι τώρα.*

Η Μακεδονία γέννησε και μεγάλους άνδρες. Το Φίλιππο που δημιούργησε το μεγάλο Μακεδονικό κράτος. Τον Μέγαν 'Αλέξανδρο που εξέπλωσε τον ελληνικό πολιτισμό ως τον 'Ινδό ποταμό, στην 'Ασία. Το φιλόσοφο 'Αριστοτέλη, τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Βασίλειο Βουλγαροκτόνο και τους άλλους Μακεδόνες αυτοκράτορες. Τον 'Εμμανουήλ Παππά, που επαναστάτησε τη Χαλκιδική το 1821, το Νικοτσάρα, τον Καρατάσο και άλλους.

Συγκοινωνία. Η Μακεδονία έχει ανεπτυγμένη συγκοινωνία. Πιο πολύ όμως η Κεντρική και η 'Ανατολική.

1) **Σιδηροδρομική συγκοινωνία.** 'Από τη Θεσσαλονίκη ξεκινούν τέσσερες μεγάλες σιδηροδρομικές γραμμές.

α) Θεσσαλονίκη—Πλατύ—Θεσσαλία—'Αθήνα.

β) Θεσσαλονίκη—Πλατύ—Βέρροια—Νάουσα—'Εδεσσα—'Αμύνταιο—Φλώρινα—Μοναστήρι—Σερβία.

γ) Θεσσαλονίκη—Γευγελή—Σερβία.

δ) Θεσσαλονίκη—Κιλκίς—Δοϊράνη — Σιδηρόκαστρο—Σέρρες—Δράμα—Ξάνθη—Θράκη—Κωνσταντινούπολη.

Τελευταία από το 'Αμύνταιο έγινε και άλλη μιὰ διακλάδωση που πάει στην Πτολεμαΐδα. Υπάρχει και μιὰ μικρή σιδηροδρομική γραμμή που ένώνει το Λαγκαδά με το Σταυρό, στο Στρυμονικό κόλπο.

2) **Αυτοκινητιστική συγκοινωνία.** Πολύ ανεπτυγμένη. Οι δρόμοι της είναι πλατεϊς και ασφαλτοστρωμένοι.

3) **'Ατμοπλοϊκή συγκοινωνία.** 'Υστερα από τον Πειραιά, το δεύτερο λιμάνι της 'Ελλάδας είναι η Θεσσαλονίκη. 'Ωραίο λιμάνι και με θαυμασία προκυμαία. Έχει μεγάλα έργα που διευκολύνουν τη φόρτωση και την εκφόρτωση των έμπορευμάτων. Έχει μεγάλη κίνηση και αποτελεί διέξοδο στη Μεσόγειο θάλασσα όλης της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Είναι ένα λιμάνι με ανάπτυξη. 'Εδώ είναι και η λεγομένη «'Ελευθέρα Ζώνη», ένα μέρος που φορτώνονται και ξεφορτώνονται τὰ Σερβικά έμπορεύματα.

Η Θεσσαλονίκη συγκοινωνεί με το Βόλο—Πειραιά—Καβάλα—'Αλεξανδρούπολη και με άλλα λιμάνια. 'Υστερα από τη Θεσσαλονίκη, το δεύτερο λιμάνι της Μακεδονίας είναι η Καβάλα.

4) **'Αεροπορική συγκοινωνία.** Έχει καθημερινή με την 'Αθήνα, τη Λάρισα, την Κοζάνη, Καβάλα, Κομοτινή, Σερβία και Κωνσταντινούπολη. Το αεροδρόμιο είναι έξω από τη Θεσσαλονίκη, στην τοποθεσία «Μίκρα».

'Εργασίες — 'Ασκήσεις

Νά κάμετε τον παραγωγικό χάρτη της Μακεδονίας.

Στο Λεύκωμα νά βάλετε φωτογραφίες Μακεδονικών προϊόντων.

Νά διαβάσετε και στα Λεξικά για τὰ Μακεδονικά προϊόντα.

Στό Παντοπωλείο τῆς τάξης σας συγκεντρώστε σέ κουτιά ἢ σέ σακκουλάκια Μακεδονικά προϊόντα.

Κάμετε και προβλήματα με τίς τιμές τους.

3. Πολιτική εξέταση

Ἡ Μακεδονία ἀποτελεῖ μιὰ Γενική Διοίκηση. Χωρίζεται σέ 3 μεγάλες φυσικές και πολιτικές περιοχές. Στὴ *Δυτική Μακεδονία*, στὴν *Κεντρική* και στὴν *Ἀνατολική*. Ἐπίσης χωρίζεται και σέ 12 νομούς. Πληθυσμὸ ἔχει 1.750.000 κατ.

1. ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἡ Δυτική Μακεδονία ἔχει 3 νομούς: Κοζάνης, Καστοριάς και Φλώρινας.

α) ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ

Πιάνει ὅλο τὸ νότιο μέρος τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἐχει 200.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Κοζάνη* με 15.000 κατ. Χωρίζεται σέ 4 ἐπαρχίες.

α) Ἐπαρχία Κοζάνης. Πρωτεύουσα ἡ *Κοζάνη*. Παλιὰ πόλη με στενά σοκάκια, καλτερίμια και παλιὰ ἀρχοντικά. Εἶναι τὸ σταυροδρόμι τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Κωμοπόλεις και χωριά: Τὰ *Σέρβια* (3.500 κάτ.), στὴν ἐξοδο τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου. *Βελβενδός* (3.500 κάτ.), στοὺς πρόποδες τῶν Πιερίων.

β) Ἐπαρχία Πτολεμαΐδας ἢ Ἐορδαίας. Πρωτεύουσα ἡ *Πτολεμαΐδα* (Καϊλάρια), (8.000 κάτ.).

Ἡ πόλη αὐτὴ με τὰ ἐργοστάσια ποὺ γίνονται για τὴν ἐξόρυξη τοῦ λιγνίτη και για τὴν παραγωγή ἀζώτου θά πάρη μεγάλη ἀνάπτυξη και θά γίνη σπουδαῖο βιομηχανικὸ κέντρο.

γ) Ἐπαρχία Ἀνασελίτσας ἢ Βοῖου. Πρωτεύουσα ἡ *Σιάτιστα* (5.000 κάτ.) με τὰ φημισμένα κρασιά της. Κωμοπόλεις και χωριά: *Ἐοράτιστα*, *Τσοῦλι* με τὸ γνωστὸ γυμνάσιο, Νεάπολη κ.ἀ.

δ) Ἐπαρχία Γρεβενῶν. Πρωτεύουσα τὰ *Γρεβενά* (5.000 κάτ.). Κωμοπόλεις και χωριά: *Πεντάλοφος*, *Σαμαρίνα*, *Δεσκάτη*, *Κηπουριό*, *Περιβόλι*, κ.λ.π.

β) ΝΟΜΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Πιάνει τὸ βορειοδυτικὸ μέρος τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἐχει 65.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Καστοριά* με 10.000 κατ. Ἐχει μόνο μιὰ ἐπαρχία ὁμώνυμη. Ἡ Καστοριά εἶναι χτισμένη πάνω σέ χερσόνησο (τῆς λίμνης) και ἔχει γραφικότητα. Φημιζεται για τίς βυζαντινές ἐκκλησίες της και για τὰ γουναρικά της, ποὺ εἶναι γνωστά σ' ὅλον τὸν κόσμο. Πῆρε τὸ ὄνομα Καστοριά γιατὶ παλιότερα ζοῦσαν στὴ λίμνη της τὰ ζῶα *κάστορες* με τὸ πολύτιμο γουναρικό. Νά, γιατὶ ἀναπτύχθηκε ἐδῶ πολὺ ἡ τέχνη τῶν γουναράδων. Κωμοπό-

λεις και χωριά : *Άργος Όρεστικό, Βογατσικό, Νεστόρι, Κλεισούρα*, όνομαστή για τὰ περίφημα χαλιά της κ. ά.

γ) ΝΟΜΟΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

Πιάνει τὸ βόρειο μέρος τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἔχει 85.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Φλώρινα* με 15.000 κατ. Ἐχει μόνο μιὰ ἐπαρχία ὁμώνυμη. Φημισμένα τὰ μήλα καὶ οἱ φράουλες τῆς Φλώρινας. Κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Ξυνὸ Νερό, Ἀμύνταιο, Βεύη* κλπ.

2. ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἡ Κεντρικὴ Μακεδονία ἔχει 6 νομοὺς : Θεσσαλονίκης, Πιερίας, Ἡμαθίας, Πέλλης, Κιλκίς καὶ Χαλκιδικῆς.

α) ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Πιάνει τὸ νότιο κεντρικὸ μέρος τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας. Ἐχει 550.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ Θεσσαλονίκη με 350.000 κατ.

Χωρίζεται σὲ 2 ἐπαρχίες.

α) *Ἐπαρχία Θεσσαλονίκης*. Πρωτεύουσα ἡ Θεσσαλονίκη στὸ βάθος τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. Εἶναι χτισμένη ἀμφιθεατρικῶς με πλατεῖς δρόμους, ὠραῖες πλατεῖες, κήπους καὶ με κτίρια ποῦ εἶναι πράγματι σκαλιστά. Εἶναι ὠραιότατη πόλη καὶ γι' αὐτὸ λέχεται καὶ «*νύφη τοῦ Θερμαϊκοῦ*». Ἐχει θαυμασία προκυμαία. Ἡ Θεσσαλονίκη ἔχει πολλὰ Βυζαντινά μνημεῖα, ἰδίως ἐκκλησίες. Τὸ Βυζάντιο τὸ ἀναπολεῖ κανεὶς στῆ Θεσσαλονίκη καὶ τὸ βλέπει στὴν Κωνσταντινούπολη. Οἱ Βυζαντινὲς ἐκκλησίες τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι : Ὁ *Ἅγιος Δημήτριος*, πολιοῦχος τῆς πόλης. Εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἐκκλησία τῶν Βαλκανίων. Ἡ *Παναγία τῶν Χαλκῆων*, ἡ *Ἁγία Σοφία*, ὁ ναὸς τοῦ *Ἁγίου Γεωργίου*, οἱ *Ἅγιοι Ἀπόστολοι*, ὁ *Ἅγιος Παντελεήμων*, ἡ *Ἀχειροποίητος*, ἡ *Ἁγία Αἰκατερίνη*, ὁ *Προφήτης Ἡλίας*, ὁ *Ἅγιος Μηνᾶς*, ἡ *Μονὴ Βλατάδων* κ. ἄ. Ἄλλα μνημεῖα : Ἡ *Ἀκρόπολις*, ἡ *Ἀψὶς τοῦ Γαλερίου* (Καμάρα), ὁ *Λευκὸς Πύργος* κ.λ.π.

Ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκη περνόυσε καὶ ἡ περίφημη *Ἐγνατία ὁδὸς* ποῦ ἔνωσε τὴ Ρώμη με τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ Θεσσαλονίκη ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1912, ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἡ Θεσσαλονίκη ἔχει Πανεπιστήμιο καὶ πολλὰ σχολεῖα, Δημοτικὰ καὶ Γυμνάσια.

Στῆ Θεσσαλονίκη συναντῶνται ὅλες ἡ μεγάλες ἐμπορικὲς ἀρτηρίες τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας. Ἡ θέσις τῆς αὐτῆ τὴν ἔκαμε κέντρο διεθνῶν συναλλαγῶν.

Παλιότερα κάθε χρόνο, στὶς 26 Ὀκτωβρίου, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, γινόταν μεγάλη ἐμποροπανηγυρῆ, ποῦ λεγόταν *«Δημήτρια»*. Κρατοῦσε λίγες μέρες καὶ μαζεῦόνταν πολὺς κόσμος ἀπ' ὅλες τὶς χώρες τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας. Συνέχεια αὐτῆς τῆς γιορτῆς, τῶν *«Δημητρίων»*, εἶναι

ή *Διεθνής Έκθεσις Θεσσαλονίκης*. Λειτουργεί από το 1926 και γίνεται το Σεπτέμβριο κάθε χρόνο.

Κωμοπόλεις και χωριά : Έπανωμή, Σίνδος, Ώραιόκαστρο, Άσβεστοχώρι, κέντρον παραθερισμού και με μεγάλο σανατόριο.

β) *Έπαρχία Λαγκαδά*. Πρωτεύουσα ό *Δαγκαδάς* (6.000 κάτ.) με Ιαματικές πηγές. Κωμοπόλεις και χωριά : Σωχός, Όσα, Στουρός, Κολχικό κλπ.

β) ΝΟΜΟΣ ΠΙΕΡΙΑΣ

Έχει πληθυσμό 100.000 κατ. Πρωτεύουσα ή *Κατερίνη* με 10.000 κατ. Έχει μιá δμώνυμη έπαρχία. Κωμοπόλεις και χωριά : Πλαταμώνας, Λιτόχωρο, Αιγίνιο, Καταφύγιο κλπ.

γ) ΝΟΜΟΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Έχει πληθυσμό 75.000 κατ. Πρωτεύουσα ή *Βέροια* με 15.000 κατ. Έχει 2 έπαρχίες.

α) *Έπαρχία Βέροιας*. Πρωτεύουσα ή *Βέροια*, στους πρόποδες του Βερμίου. Βιομηχανική πόλη με έργοστάσια που κινούνται με τη δύναμη του νερού. Βγάζει και πολλά φρούτα, μήλα, ροδάκινα κ. ά.

β) *Έπαρχία Νάουσας*. Πρωτεύουσα ή *Νάουσα* (15.000 κάτ.). Όνομαστή για τα ύφαντουργεία της, κλωστήρια, σχοινοποιεία για τα περίφημα κρασιά της, για τα ροδάκινα και για τους άγώνές της με τους Τούρκους στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Το παράδειγμα των Σουλιωτισσών στο Ζάλογο το μιμήθηκαν και οι γυναίκες της Νάουσας στην Άραπίτσα.

δ) ΝΟΜΟΣ ΠΕΛΛΗΣ

Πιάνει το βορειοδυτικό μέρος της Κεντρικής Μακεδονίας. Έχει 120.000 κατ. Πρωτεύουσα ή *Έδεσσα* με 15.000 κατ. Χωρίζεται σε 3 έπαρχίες.

α) *Έπαρχία Έδεσσας*. Πρωτεύουσα ή Έδεσσα. Όνομαστή για τους περίφημους καταρράκτες της και τα έργοστάσιά της. Είναι χτισμένη στους βορεινούς πρόποδες του Βερμίου και έχει ωραία θέα. Από κεí βλεπει κανεις δλη την πεδιάδα της Θεσσαλονίκης. Έξω από την Έδεσσα, 5 χιλμ., στις πηγές του ποταμού Άγρα έγινε τώρα μεγάλο ύδροηλεκτρικό έργοστάσιο που ηλεκτροφωτίζει τη Μακεδονία και τη Θράκη.

Μεγάλο χωριό είναι ή Άρνισσα.

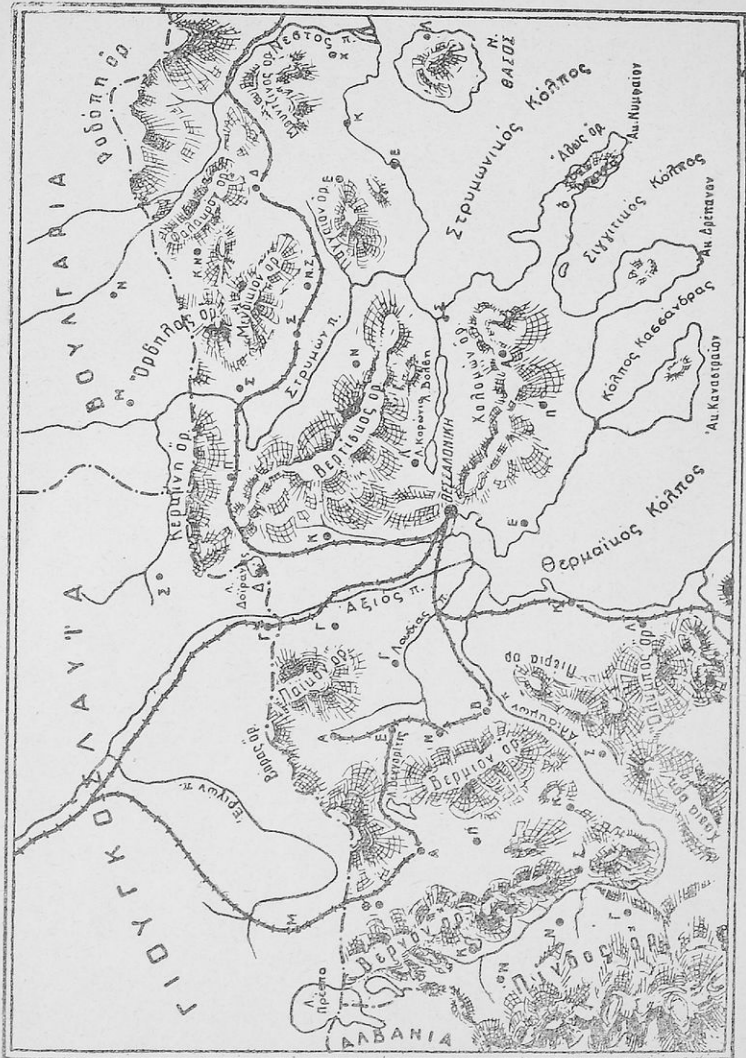
β) *Έπαρχία Άλιωπίας*. Πρωτεύουσα ή *Άρδεά* (5.000 κάτ.), κοντά στα Σερβικά σύνορα. Βγάζει πολύ κόκκινο πιπέρι.

γ) *Έπαρχία Γιαννιτσών*. Πρωτεύουσα τα *Γιαννιτσά* (15.000 κάτ.). Κοντά είναι τα έρείπια της άρχαίας Πέλλας, που γεννήθηκε ό Μέγας Άλέξανδρος.

ε) ΝΟΜΟΣ ΚΙΛΚΙΣ

Πιάνει το βόρειο μέρος της Κεντρικής Μακεδονίας. Έχει 100.000 κατ. Πρωτεύουσα το *Κιλκίς* με 10.000 κατ. Χωρίζεται σε 2 έπαρχίες.

Ν. Κοσμά—Άπ. Άποστόλου, «*Η Πατρίδα μας*»



Γεωφυσικός χάρτης της Ανατολικής και Δυτικής Μακεδονίας.

α) **Έπαρχία Κιλίκις**. Πρωτεύουσα τὸ *Κιλίκις*. Δοξασμένη πόλη ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ 1913. Ἐδῶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς συνέτριψε τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς πήρε κατὰ πόδι. Ἄλλο δοξασμένο μέρος ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ 1913 εἶναι καὶ τὸ χωριὸ *Δαχανὰς* στὴν ἴδια ἐπαρχία. Εἶναι πάνω στὸ δημόσιο δρόμο Θεσσαλονίκης—Σερρῶν.

β) **Έπαρχία Παιονίας**. Πρωτεύουσα ἡ *Γουμένισσα* (5.000 κάτ.). Κωμοπόλεις καὶ χωριὰ : Ἀξιούπολη (3.000 κάτ.), Σκρά δοξασμένο ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ 1918 μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Γερμανοβουλγάρων.

στ) ΝΟΜΟΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

Πιάνει ὅλη τὴ Χαλκιδικὴ χερσόνησο. Ἐχει πληθυσμὸ 8.000 κατ. Πρωτεύουσα ὁ *Πολύγυρος* μὲ 5.000 κατ. Ἐχει 2 ἐπαρχίες.

α) **Έπαρχία χαλκιδικῆς**. Πρωτεύουσα ὁ *Πολύγυρος*.

β) **Έπαρχία Ἀρναίας**. Πρωτεύουσα ἡ *Ἀρναία* (3.000 κάτ.).

Κωμοπόλεις καὶ χωριὰ τοῦ νομοῦ : Νέα Μουδανιά, Κασάνδρα, Ἀνθεμοί, Ὀρμίλια, Στρατονίκη, Ἱερισσὸς κοντὰ στὸν ἰσθμὸ τῆς χερσονήσου Ἁγίου Ὄρους.

Στὴ χερσόνησο τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι 20 μεγάλα καὶ πλούσια μοναστήρια μὲ βιβλιοθήκες καὶ πολλὰ κειμήλια τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Τὸ Ἅγιον Ὄρος εἶναι ὠραιότατη τοποθεσία. Ἡ βλάστηση ὀργιάζει. Τὰ νερὰ ἀφθονοῦν. Ἐχει αὐτοδιοίκηση. Κυβερνᾶται ἀπὸ βουλή καλογέρων ποὺ ἔδρευε στὸ χωριὸ *Καρνές*. Ἐξαρτᾶται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως.

Κατοικεῖται ὅλο ἀπὸ καλογέρους, ποὺ φτάνουν τὶς 5.000. Μοναστήρια στὸ Ἅγιον Ὄρος ἔχουν καὶ ἄλλα κράτη, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Ρουμανία, ἡ Ρωσία. Ἄλλὰ πολὺ λίγα. Ἐνα ἢ δύο μόνον.

3. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἡ Ἀνατολικὴ Μακεδονία ἔχει 3 νομοὺς ; Σερρῶν, Δράμας καὶ Καβάλας.

α) ΝΟΜΟΣ ΣΕΡΡΩΝ

Πιάνει τὸ δυτικὸ μέρος τῆς Μακεδονίας. Ἐχει 230.000 κατ. Πρωτεύουσα οἱ *Σέρρες* μὲ 35.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 4 ἐπαρχίες.

α) **Έπαρχία Σερρῶν**. Πρωτεύουσα οἱ *Σέρρες*. Ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ πόλη. Εἶναι τὸ σταυροδρόμι τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Δυὸ φορές τὴν ἔχουν καταστρέψει οἱ Βούλγαροι, τὸ 1913 καὶ τὸ 1918. Εἶναι νεόχτιστη μὲ καλὴ ρυμοτομία. Κωμοπόλεις καὶ χωριὰ : Πατὰς (4.000 κάτ.), Νέο Σούλι (3.000 κάτ.), Λευκώνας, Νέος Σκοπός, Πεντάπολη, Χρυσὸ κλπ.

β) **Έπαρχία Σιδηροκάστρου**. Πρωτεύουσα τὸ *Σιδηρόκαστρο* (10.000 κάτ.). Κοντὰ στὴν πόλη τὰ βυζαντινὰ χρόνια ὁ αὐτοκράτορας Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος νίκησε τοὺς Βουλγάρους. Κωμοπόλεις καὶ χωριὰ : Ἡράκλεια (Τζουμαγιά), Νέο Πετρίτσι, Βυρώνεια, Πορόϊα κ.ἄ.

γ) **Έπαρχία Νιγρίτας.** Πρωτεύουσα ή *Νιγρίτα* (6.000 κάτ.). Όνομαστή για τις Ιαματικές πηγές της. Κωμοπόλεις και χωριά : Δημητρίτσι, Άχινός, Στρυμωνικό, Μαυροβάλασσα κ.ά.

δ) **Έπαρχία Ζίχνας.** Πρωτεύουσα ή *Νέα Ζίχνα* (5.000 κάτ.). Κωμοπόλεις και χωριά : Άλιστράτη (3.000 κάτ.), Πρώτη, Ροδολεϊβος κ.ά.

β) ΝΟΜΟΣ ΔΡΑΜΑΣ

Πιάνει τὸ βορειοανατολικὸ μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Ἔχει πληθυσμὸ 140.000 κατ. Πρωτεύουσα ή *Δράμα* με 35.000 κατ. Ἔχει 2 ἑπαρχίες.

α) **Έπαρχία Δράμας.** Πρωτεύουσα ή *Δράμα*. Ὁραία πόλη γεμάτη δέντρα καὶ πηγές.

Κωμοπόλεις καὶ χωριά : *Δοξάτο* (5.000 κάτ.), δεξασημένη κωμόπολη. Δυὸ φορές οἱ Βούλγαροι ἔσφαξαν τοὺς κατοίκους του. Τῆ μία τὸ 1913 καὶ τὴν ἄλλη τὸ 1942. Πρωσοτσάνη, Κύρια κ.ά.

β) **Έπαρχία Νευροκοπίου ή Ζυρνόβου.** Πρωτεύουσα τὸ *Νευροκόπι* (4.000 κάτ.), κοντὰ στὰ Βουλγαρικὰ σύνορα.

γ) ΝΟΜΟΣ ΚΑΒΑΛΑΣ

Πιάνει τὸ νοτιοανατολικὸ μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Ἔχει 140.000 κάτ. Πρωτεύουσα ή *Καβάλα* με 50.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 4 ἑπαρχίες.



Ἡ Καβάλα

α) **Έπαρχία Καβάλας.** Πρωτεύουσα ή *Κοβάλα*. Τὸ δεύτερο μεγάλο λιμάνι τῆς Μακεδονίας. Ἐμπορική καὶ βιομηχανική πόλη. Ἔχει μεγάλο ἔμπόριο, κυρίως ἐξαγωγικὸ σὲ καπνὰ. Χιλιάδες ἐργάτες ἐργάζονται στὰ

καπνεργοστάσια και στις καπναποθήκες της. 'Όνομαστά τὰ καπνὰ τῆς Καβάλας.

Κοντὰ στὴν Καβάλα ἦταν ἡ ἀρχαία πόλη *Φίλιπποι*, πού ὁ 'Απόστολος Παῦλος ἔδρυσε τὴν πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία στὴν Ἑλλάδα.

β) *Ἐπαρχία Νέστου ἢ Χρυσούπολης*. Πρωτεύουσα ἡ *Χρυσούπολη* (3.000 κάτ.), κοντὰ στοῦ Νέστο.

γ) *Ἐπαρχία Ἐλευθερούπολης ἢ Παγγαίου*. Πρωτεύουσα ἡ *Ἐλευθερούπολη* (Πράβι), (5.000 κάτ.). Οἱ Ἐλευθεραί, χωριό μὲ καλὸ λιμάνι.

δ) *Ἐπαρχία Θάσου*. Εἶναι τὸ νησί Θάσος μὲ 12.000 κάτ. Πρωτεύουσα ὁ *Διμένας* (2.000 κάτ.). Ἡ Θάσος εἶναι κατάφυτη ἀπὸ δάση μὲ πευκά. Ἔχει καὶ πολλὰ μεταλλεῖα. Κωμοπόλεις καὶ χωριά: Παναγιά, Θεολόγος κ. ἄ.

Εργασίες — Ἀσκήσεις

Νὰ κάμετε τὸν πολιτικὸ χάρτη τῆς Μακεδονίας.

Νὰ κάμετε γεωγραφικὰ ταξίδια.

Νὰ διαβάσετε στὰ Λεξικά γιὰ τὶς Μακεδονικὰς πόλεις, ἱστορικοὺς τόπους, ποτὰ κλπ.

Νὰ γράψετε ἐκθέσεις.

6. ΘΡΑΚΗ

1. Φυσικὴ ἐξέταση

Τοποθεσία. Ἡ Δυτικὴ Θράκη βρίσκεται στὰ Ἀνατολικά τῆς Μακεδονίας, ἀνάμεσα στὰ ποτάμια Νέστο καὶ Ἐβρο, στοῦ βουνό Ροδόπη καὶ στοῦ Θρακικὸ πέλαγος.

Ἐκταση. Ἔχει 8.700 τ. χλμ.

Σύνορα. Νὰ τὰ βρῆτε μόνοι σας.

Παράλια. Μόνον ἀπὸ τὰ νότια βρέχεται μὲ θάλασσα. Τὰ παράλια τῆς εἶναι ὀμαλά.

Κόλποι. Μόνον δύο κόλποι σχηματίζονται: Ὁ κόλπος τοῦ *Πόρο-Δάγο* καὶ τῆς *Ἀλεξανδρούπολης*.

Νησιά. Ἡ *Σαμοθράκη* στοῦ Θρακικὸ πέλαγος.

Ἔδαφος. Ἡ περισσότερὴ Δυτικὴ Θράκη εἶναι πεδινή. Μόνον τὸ βόρειο μέρος εἶναι ὄρεινόν. Ὅλο τὸ ἄλλο εἶναι μιὰ μεγάλη πεδιάδα πού στὴ μέση διακόπτεται ἀπὸ τὸ χαμηλὸ βουνό *Ἰσμαρος*.

Βουνά. Ὅλο τὸ βόρειο μέρος, πρὸς τὴ Βουλγαρία, σκεπάζεται ἀπὸ τὴν ὄροσειρὰ τῆς *Ροδόπης*. Ὁ κύριος ὄγκος τῆς Ροδόπης εἶναι μέσα στὴ Βουλγαρία. Στὸ Ἑλληνικὸ ἔδαφος ἔχει μόνο τὶς νότιες ὄροσειρές, πού τὸ ὕψος τῆς φτάνει τὰ 1200—1500 μ. Οἱ ὄροσειρές αὐτὲς εἶναι κατάφυτες ἀπὸ δάση καὶ πλούσιες σὲ ἀγριογούρουνα καὶ ἄλλα κυνήγια. Ἄλλο βουνό ὁ *Ἰσμαρος* στὴ μέση τῆς Θρακικῆς πεδιάδας καὶ πού τὴ χωρίζει σὲ δύο.

Πεδιάδες. Ἡ μεγάλη Θρακική πεδιάδα χωρίζεται ἀπὸ τὸν Ἴσμαρο σὲ δύο: Στὴν πεδιάδα τῆς *Ροδόπης* καὶ στὴν πεδιάδα τοῦ *Ἑβρου*. Ἡ πεδιάδα τῆς Ροδόπης χωρίζεται καὶ αὐτὴ σὲ δύο μικρότερες: Στὴν πεδιάδα τῆς *Ξάνθης* καὶ τῆς *Κομοινης*.

Ἡ *Σαμοθράκη* εἶναι ὄρεινὸ νησί. Τὸ βουνὸ *Φεγγάρι* εἶναι γεμᾶτο δάση.

Νερά. Ἡ Δυτικὴ Θράκη ἔχει κανονικὲς βροχές.

1) **Ποταμοί.** Ὁ *Ἑβρος*, τὸ μεγαλύτερο ποτάμι τῆς Ἑλλάδας. Κατεβαίνει ἀπὸ τὴ Βουλγαρία καὶ χύνεται στὸ Θρακικὸ πέλαγος, ἀνατολικά τῆς Ἀλεξανδρούπολης. Δέχεται πολλοὺς παραπόταμους. Οἱ κυριώτεροι εἶναι ὁ *Ἄρδας* καὶ ὁ *Ἐρυθρωπός*. Ὁ Ἑβρος εἶναι τὸ σύνορο Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης, Ἑλλάδας καὶ Τουρκίας. Ἄλλο ποτάμι εἶναι ὁ *Κόμφατος*, μικρὸ ποῦ χύνεται στὴ λίμνη Βιστωνίδα. Σύνορο Θράκης καὶ Μακεδονίας εἶναι ὁ ποταμὸς *Νέστος*.

2) **Λίμνες.** Ἡ *Βιστωνίδα*, μεγάλη, στὴν ἄκρη τοῦ Πορτο-Λάγο. Σχεδὸν ἐνώνεται μὲ τὸν κόλπο καὶ ἀποτελεῖ μιὰ μεγάλη λιμνοθάλασσα μὲ ἄφθονα ψάρια. Ἐδῶ ἔχουν καὶ πολλὰ ἰχθυοτροφεῖα.

Κλίμα. Ἡπειρωτικὸ, γιατί εἶναι ἐκτεθειμένη στοὺς ψυχροὺς βορεινοὺς ἀνέμους. Μόνο στὰ παράλια καὶ στὴ Σαμοθράκη τὸ κλίμα εἶναι γλυκὸ.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νὰ κάμετε τὸ γεωφυσικὸ χάρτη τῆς Θράκης.

Στὸ τετράδιο ἢ σὲ χαρτόνι σὲ στήλες νὰ γράψετε τὰ παράλια, τὰ βουνά, τὶς πεδιάδες, τὶς λίμνες κλπ. Νὰ τὰ μάθετε καὶ ἀπ' ἔξω.

2. Οἰκονομικὴ ἐξέταση

Ἡ Δυτικὴ Θράκη εἶναι εὐφορώτατη. Βγάζει πολλὰ γεωργικὰ προϊόντα.

1) **Γεωργικὰ προϊόντα.** Σιτηρά, ὄσπρια, λαχανικά, βαμπάκι, πατάτες, σουσάμια, καπνὰ. Πασίγνωστα εἶναι τὰ περίφημα μυρωδάτα καπνὰ τῆς Ξάνθης καὶ τοῦ Ὄξυλαρ. Ἐπίσης διαλεχτὰ εἶναι τὰ σταφύλια καὶ τὰ κρασιά τῆς Ξάνθης καὶ τῆς Κομοινης. Μελισσοκομία ἀνεπτυγμένη καὶ σηροτροφία. Στὸ μετὰξί εἶναι ἡ πρώτη χώρα τῆς πατρίδας μας.

2) **Κτηνοτροφικά.** Βγάζει ἄφθονα. Στὶς πεδιάδες τῆς βόσκουν πολλὰ κοπάδια γίδοπρόβατα, ἀγελάδες, γουρούνια ἄλογα, πουλερικά κ. ἄ.

3) **Δασικά.** Ξυλεία, κάρβουνα, ρετσίνοι.

4) **Ὄρυκτά.** Στὸ χωριὸ Φεραὶ βγαίνει πιάσφαλος. Στὴ Σαμοθράκη ὑπάρχουν μεταλλεῖα μὲ μολύβι.

Ἰαματικὲς πηγές. Στὸ χωριὸ Λουτρό τῆς Ἀλεξανδρούπολης, κοντὰ στὶς ἐκβολές τοῦ Ἑβρου καὶ στὰ παράλια τῆς Σαμοθράκης.

5) **Ἀλιεῖα.** Βγάζει ἄφθονα καὶ νόστιμα ψάρια στὰ παράλια, στὴ Βιστωνίδα καὶ στὰ ποτάμια τῆς.



Γεωφυσικός χάρτης της Θράκης

Βιομηχανία. Οι κυριότερες βιομηχανίες της είναι ή καπνοβιομηχανία στην Ξάνθη, ή μεταξουργία στο Σουφλί και τὸ Διδυμότειχο και μερικές άλλες οικοδομικῶν ὑλῶν.

Ἐμπόριο. Ἔχει ἐξαγωγικὸ καὶ εἰσαγωγικὸ. Ἐξάγει τὰ προϊόντα ποῦ παράγει καὶ εἰσάγει ὅ,τι τῆς λείπει.

Ἀσχολίες κατοίκων. Οἱ Θρακιῶτες εἶναι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, καπνοπαραγωγοί, σιροτρόφοι.

Συγκοινωνία. Ἡ Δυτικὴ Θράκη ἔχει ἀνεπτυγμένη τὴ συγκοινωνία.

1) **Σιδηροδρομική συγκοινωνία.** Περνάει ή γραμμή που πάει στην Κωνσταντινούπολη και στη Βουλγαρία.

2) **Αυτοκινητιστική συγκοινωνία.** Όλα τὰ χωριά της σχεδόν συνδέονται με αυτοκινητιστικούς δρόμους.

3) **Άτμοπλοϊκή συγκοινωνία.** Ταχτική με τή Θεσσαλονίκη, τὸν Πειραιᾶ και τὰ νησιά τοῦ Ἀνατολικοῦ Αἰγαίου: Λιμάνια: Ἡ Ἀλεξανδρούπολη και τὸ Πόρτο - Λάγο.

4) **Ἀεροπορική Συγκοινωνία.** Ἔχει με τὴν Ἀθήνα και τὴ Θεσσαλονίκη. Ἀεροδρόμια ἔχει στην Ξάνθη, Κομοτινή και Ἀλεξανδρούπολη.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νὰ κάμετε τὸν παραγωγικὸ χάρτη τῆς Θράκης.

Νὰ διαβάσετε και στὰ Λεξικά γιὰ τὰ Θρακικὰ προϊόντα.

Στὸ παντοπωλεῖο τῆς τάξης νὰ συγκεντρώσετε σὲ κουτιά ἢ σὲ σακκουλάκια Θρακικὰ προϊόντα. Νὰ κάμετε και προβλήματα με τίς τιμές τους.

3. Πολιτική ἐξέταση

Ἡ Θράκη ἀποτελεῖ μιὰ Γενική Διοίκηση και χωρίζεται σὲ 3 νομούς: 1) *Ξάνθης*, 2) *Ροδόπης* και 3) *Ἐβρου*. Πληθυσμὸ ἔχει 360.000 κατ., (ἐδῶ ὑπάρχουν και Τοῦρκοι οἱ ὁποῖοι ἔμειναν μετὰ τὴν ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν Ἑλλάδος και Τουρκίας).

α) ΝΟΜΟΣ ΞΑΝΘΗΣ

Πιάνει τὸ δυτικὸ μέρος τῆς Θράκης. Ἔχει 98.000 κατ. Πρωτεύουσα εἶναι ἡ *Ξάνθη* με 40.000 κατ. Ἔχει μόνο μιὰ ἐπαρχία ὁμώνυμη. Ἡ Ξάνθη εἶναι ἐμπορική και ἐργατική πόλη. Κωμοπόλεις και χωριά: *Σταυρούπολη*, *Κεραμωγή*, *Κιμέρια* κλπ. Κοντὰ στὰ παράλια εἶναι τὰ *Ἀβδηρα*, πατρίδα τῶν σοφῶν τῆς ἀρχαιότητος *Πρωταγόρα* και *Δημόκριτου*.

β) ΝΟΜΟΣ ΡΟΔΟΠΗΣ

Πιάνει τὸ κεντρικὸ μέρος τῆς Θράκης. Ἔχει πληθυσμὸ 106.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Κομοτινή* με 35.000 κατ., ἔδρα τῆς Γενικῆς Διοικήσης. Ἔχει 2 ἐπαρχίες.

α) Ἐπαρχία Κομοτινῆς. Πρωτεύουσα ἡ *Κομοτινή*.

β) Ἐπαρχία Σαλπῶν. Πρωτεύουσα οἱ *Σάλπες* (5.000 κατ.), Κωμοπόλεις και χωριά: *Ἰασμος*, *Πόρτο—Λάγο*, *Μαρώνεια* κλπ.

γ) ΝΟΜΟΣ ΕΒΡΟΥ

Πιάνει τὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς Δυτικῆς Θράκης. Ἔχει 150.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Ἀλεξανδρούπολη* με 20.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 5 ἐπαρχίες.

α) **Έπαρχία Άλεξανδρούπολης.** Πρωτεύουσα ή **Άλεξανδρούπολη.** Παράλια πόλη. Νεόχτιστη με καλή ρυμοτομία. Κοντά είναι οί **Φεργές** με τις Ιαματικές πηγές.

β) **Έπαρχία Σουφλίου.** Πρωτεύουσα τὸ **Σουφλι** (12.000 κατ.), μέσα σὲ δάση ἀπὸ μουριές. Ἐδῶ εἶναι καὶ ἡ μεγαλύτερα μεταξοπαραγωγή. Ἄξια λόγου Κωμόπολη ἡ **Κοροφωλιά.**

γ) **Έπαρχία Διδυμοτείχου.** Πρωτεύουσα τὸ **Διδυμότειχο** (10.000 κατ.). Πῆρε τὸ ὄνομα αὐτὸ γιατί παλιότερα εἶχε διπλὸ—δίδυμο κάστρο. Εἶναι παλιά πόλη.

δ) **Έπαρχία Ὀρεσιάδας.** Πρωτεύουσα ἡ **Νέα Ὀρεσιάδα** (12.000 κατ.). Νεόχτιστη πόλη με καλή ρυμοτομία.

ε) **Έπαρχία Σαμοθράκης.** Πρωτεύουσα Σαμοθράκη. (2.500 κάτ.). Ἐδῶ εἶναι καὶ τὰ ἀρχαῖα ἐρείπια τῆς Σακοθράκης, ὅπου ὑπῆρχε τὸ περίφημο ἄγαλμα τῆς Νίκης.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νὰ κάμετε τὸν πολιτικὸ χάρτη τῆς Θράκης.

Νὰ κάμετε νοερὰ γεωγραφικὰ ταξίδια.

Νὰ διαβάσετε στὰ λεξικά γιὰ τὶς Θρακικὲς πόλεις, ἱστορικοὺς τόπους, τοπία κ. λ. π.

Νὰ γράψετε ἐκθέσεις.

ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

Οί θάλασσές μας είναι γεμάτες νησιά μικρά και μεγάλα. Τά νησιά αυτά διαιρούνται σέ δυο μεγάλες ομάδες: Α) *Τά νησιά τοῦ Ἴονίου Πελάγους* καί Β) *Τά νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους*.

Α) ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ Ἡ ΕΠΤΑΝΗΣΑ

Τά νησιά τοῦ Ἴονίου πελάγους εἶναι 7 καί γι' αὐτό λέγονται *ἐπτάνησα*. Εἶναι δέ τά ἑξῆς: 1) *Κέρκυρα*, 2) *Παξοί*, 3) *Λευκάδα*, 4) *Ἰθάκη*, 5) *Κεφαλληνία*, 6) *Ζάκυνθος* καί 7) *Κύθηρα*. Τά Κύθηρα τά ἐξετάσαμε στό νομό Ἀττικῆς, γιατί ἐκεῖ ὑπάγονται διοικητικῶς.

1. Φυσική ἐξέταση

Τοποθεσία. Εἶναι ἀραδιασμένα ἀπέναντι ἀπό τίς ἀκτές τῆς Ἠπείρου, τῆς Στερεᾶς καί τῆς Πελοποννήσου.

Ἔκταση. Ἔχουν 2.270 τ. χλμ.

Παράλια. Εἶναι δαντελλωτά. Ἔτσι σχηματίζουν πολλοὺς μικροὺς κόλπους, χερσονήσους καί ἀκρωτήρια.

1) **Ἀκρωτήρια.** *Λευκίμη* καί *Ἀσπρόκαβο* στήν Κέρκυρα, *Λευκάτας* στή Λευκάδα, *Δαφνοῦδι* καί *Πούντα* στήν Κεφαλλονιά καί *Μαραθιάς* στή Ζάκυνθο.

Ἔδαφος. 1) **Βουνά.** Τά μεγαλύτερα εἶναι ὁ *Παντοκράτορας* στήν Κέρκυρα μέ 915 μ. ὕψος. Ὁ *Σταυρωτός* στή Λευκάδα μέ 1180 μ. ὕψος καί ὁ *Αἶνος* στήν Κεφαλλονιά μέ 1610 μ. ὕψος.

2) **Πεδιάδες,** μικρές, ἀλλά εὐφορες.

Ποταμοί. Μικροί, χεῖμαροι.

Κλίμα. Τά Ἐπτάνησα ἔχουν γλυκὸ κλίμα. Οἱ ὕγροι δυτικοὶ ἄνεμοι ποὺ φυσοῦν προκαλοῦν πολλές βροχές. Στήν Κέρκυρα κυρίως βρέχει πολὺ συχνά, γι' αὐτὸ καί ὅλο τὸ νησι πλέει μέσα στήν πρασινάδα.

2. Οἰκονομική ἐξέταση.

Προϊόντα. Τά Ἐπτάνησα λόγω τοῦ γλυκοῦ κλίματος καί τῶν πολλῶν βροχῶν ἔχουν πλουσιωτάτη βλάστηση. Τά σπουδαιότερα προϊόντα τους εἶναι: Λάδι, κρασί καί φρούτα.

Βιομηχανία ἀνεπτυγμένη εἶναι ἡ ἐλαιουργία καί ἡ σαπωνοποιΐα.

Ἐμπόριο. Ἔχουν ἀνεπτυγμένο εἰσαγωγικὸ καὶ ἐξαγωγικόν.

Ἀσχολίες κατοίκων. Οἱ Ἐπτανήσιοι εἶναι γεωργοί, ἀμπελουργοί, ναυτικοί, ἔμποροι, ὑπάλληλοι, ἐπιστήμονες.

Συγκοινωνία. Τὸ ἐσωτερικὸ τῶν νησιῶν ἔχει πολλοὺς αὐτοκινήτους δρομους. Μεταξύ τους τὰ νησιά καὶ μὲ τὸν Πειραιᾶ συνδέονται μὲ ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία.

3. Πολιτικὴ ἐξέταση

Τὰ Ἐπτάνησα χωρίζονται σὲ 4 νομούς: 1) *Νομὸς Κερκύρας*, 2) *Νομὸς Δευκάδας*, 3) *Νομὸς Κεφαλληνίας* καὶ 4) *Νομὸς Ζακύνθου*.

Πληθυσμὸ ἔχουν 215.000 κατ. καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ πυκνοκατοικημένα μέρη τῆς πατρίδας μας.

1. ΝΟΜΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Ὁ νομὸς Κερκύρας περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς νησιά: Τὴν *Κέρκυρα*, ποὺ λέγεται καὶ *Κορφοί*. Καὶ τὰ μικρὰ νησάκια, *Παξοί*, *Ἀντίπαξοι*, *Ὀθωνοί*, *Μαθράκη* καὶ ἄλλα. Ἔχει πληθυσμὸ 115.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Κέρκυρα* μὲ 35.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 2 ἑπαρχίες.

α) **Ἐπαρχία Κερκύρας.** Περιλαμβάνει τὰ νησιά Κέρκυρα, Ὀθωνοὺς καὶ Μαθράκη. Πρωτεύουσα ἡ *Κέρκυρα*. Τὸ νησί Κέρκυρα εἶναι ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ἥπειρο. Εἶναι τὸ ὁμορφότερο νησί τῆς Μεσογείου. Κατάφυτο ἀπὸ ἐλιές, ἀμυγδαλιές, πορτοκαλλιές, λεμονιές καὶ ἄλλα δένδρα, μοιάζει σὸν ἕνας πλεούμενος κήπος. Ἡ βλάστηση ἐδῶ ὀργιάζει χειμῶνα—καλοκαίρι. Παλαιοὶ πρίγκηπες καὶ αὐτοκράτορες ἔχουν χτίσει ἐδῶ ὠραίες βίλλες καὶ παραθέριζαν. Ὄνομαστὸ τὸ περίφημο *Ἀχιλλεῖο*.

Ὁραία εἶναι ἡ πόλις Κέρκυρα. Τὸ κάστρο τῆς ποὺ περιβάλλεται γύρω—γύρω ἀπὸ θάλασσα, οἱ στενοὶ δρόμοι τῆς, τὰ «καντούνια» καὶ τὰ ἄλλα κτίρια τῆς δίνουν ἐξαιρετικὴ γοητεία καὶ ὁμορφιά. Στὴν πόλιν εἶναι καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα, ὅπου φυλάσσεται τὸ λείψανο τοῦ Ἁγίου. Κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Γαστούρι*, *Δευκίμη*, *Καρουσάδες* κ.ἄ.

β) **Ἐπαρχία Παξῶν.** Περιλαμβάνει τὰ νησιά, Παξοί, Ἀντίπαξοι. Πρωτεύουσα *Γάϊος*.

2. ΝΟΜΟΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

Ὁ νομὸς Λευκάδας ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ νησιά *Δευκάδα*, *Μελανήσι* κ.ἄ. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ νομοῦ ἀνέρχεται σὲ 32.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Δευκάδα* μὲ 6.000 κατ. Εἶναι πατρίδα τῶν μεγάλων μας ποιητῶν *Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη* καὶ *Ἀγγέλου Σικελιανοῦ*. Ἡ πόλις ἔχει ὑποφέρει πολὺ ἀπὸ τοὺς σεισμοὺς γι' αὐτὸ καὶ τὰ περισσότερα σπίτια τῆς εἶναι ξύλινα. Τὸ νησί εἶναι πολὺ κοντὰ στὴν Ἀκαρνανία. Χωρίζεται ἀπ' αὐτὴν μ' ἕνα αὐλάκι θάλασσας ποὺ ἔχει πλάτος 17 μ. καὶ βάθος 6 μ. Τὸ νησί εἶναι πετρώδες. Παράγει λάδι, ἐλιές, πορτοκάλια, σταφύλια καὶ τὸ περίφημο μαῦρο κρασί, τὸ «Λευκαδίτικο».

Στά χρόνια της Τουρκοκρατίας τὸ νησί προσέφερε πολλές ὑπηρεσίες. Ἐδῶ κατέφευγαν διωγμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους οἱ Κλέφτες. Ἐχει μόνο μιὰ ἐπαρχία ὁμώνυμη.

Κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Καρνές, Βασιλική, Ἅγιος Πέτρος, Κατωχώρι.*

3. ΝΟΜΟΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

Ὁ νομὸς Κεφαλληνίας περιλαμβάνει τὰ νησιά *Κεφαλληνία, Ἰθάκη*, τὴν πατρίδα τοῦ Ὀδυσσεῆ καὶ τὰ μικρὰ νησάκια *Κάλαμο, Καστὸ* καὶ *Ἐχινάδες*. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ νομοῦ εἶναι 70.000 κάτ. Πρωτεύουσα τὸ *Ἀργοστόλι* μὲ 10.000 κάτ. Χωρίζεται σὲ 4 ἐπαρχίες:

α) *Ἐπαρχία Κραναίας*. Πρωτεύουσα τὸ *Ἀργοστόλι*. Παραλιακὴ πόλη μὲ ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ κίνησι. Ἐδῶ εἶναι ἡ περίφημος «Βαλλιάνειος Βιβλιοθήκη». Ἐξω ἀπὸ τὴν πόλη ὑπάρχουν πολλοὶ μύλοι, ποὺ κινοῦνται μὲ τὸ θαλασσινὸ νερό. Ξέρετε πῶς; Ἡ θάλασσα ἐδῶ τρέχει σὺν ποτάμῳ πρὸς τὴν ξηρὰ καὶ ὕστερα χάνεται σὲ μεγάλη καταβόθρα. Στὸ ξεχύλισμά της κινεῖ τοὺς νερόμυλους. Περίεργο φαινόμενο ἀλήθεια. Λίγο πιὸ ἔξω ἀπὸ τὸ Ἀργοστόλι, σὲ μιὰ κοιλάδα τοῦ βουνοῦ Αἴνιος εἶναι τὸ χωριὸν *Βαλσαμάτα* ὅπου εἶναι τὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Γερασίμου, προστάτη τοῦ νησιοῦ. Ἐδῶ φυλάσσεται καὶ τὸ λείψανο τοῦ ἁγίου ὀλόκληρο.

β) *Ἐπαρχία Πάλλης*. Πιάνει ὅλη τὴν Παλλικὴ χερσόνησο. Εἶναι τὸ πλουσιώτερο μέρος τοῦ νησιοῦ. Πρωτεύουσα τὸ *Ληξούρι* (5.000 κάτ.), πατρίδα τοῦ ποιητῆ *Ἀνδρέα Δασκαράτου*.

γ) *Ἐπαρχία Σάμης*. Πιάνει τὸ βόρειο καὶ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ νησιοῦ. Τὸ πιὸ φτωχό. Πρωτεύουσα ἡ *Σάμη* (2.000 κάτ.). Κωμοπόλεις καὶ χωριά: *Πύλαρος* καὶ τὸ λιμάνι *Ἁγία Εὐφημία*.

δ) *Ἐπαρχία Ἰθάκης*. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ νησιά *Ἰθάκη, Κάλαμο* καὶ *Κάστο*. Πρωτεύουσα τὸ *Βαθὺ* (4.500 κάτ.).

4. ΝΟΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ νησί Ζάκυνθο καὶ μερικὰ ἄλλα μικρὰ νησάκια, τὶς *Στροφάδες*. Βρίσκεται στὰ δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου. Ἐχει πληθυσμὸ 44.000 κατοίκους. Πρωτεύουσα ἡ *Ζάκυνθος* μὲ 12.000 κάτ. Ἐχει μιὰ ὁμώνυμη ἐπαρχία.

Ὅλο τὸ νησί εἶναι γεμᾶτο ἀνθόκηπους καὶ ὀπωροφόρα δένδρα, ἐλιές, σταφίδες, ἀμπέλια καὶ πορτοκαλλιές. Μυρίζει ἄρωμα, γι' αὐτὸ καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι τὸ ὀνομάζουν «Λουλούδι τῆς Ἀνατολῆς».

Στὴν Πρωτεύουσα εἶναι καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ὅπου φυλάσσεται τὸ λείψανό του. Ἡ Ζάκυνθος εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ ἔθνικοῦ μας *Διονυσίου Σολωμοῦ*. Ἡ Ζάκυνθος βγάζει τὸ ὀνομαστὸ μαντολάτο, ποῦδρες, ἄρωματικά σαπούνια, οἰνοπνεύματα καὶ πολλὴ μαύρη σταφίδα.

Στις 9 μὲ 14 Αὐγούστου 1953 μεγάλοι σεισμοὶ κατέστρεψαν ὀλοκληρωτικὰ τὴν Κεφαλληνία, τὴν Ζάκυνθο καὶ τὴν Ἰθάκη, καὶ μεγάλες πυρκαγιές

συνεπλήρωσαν τὸ ἔργο τῆς καταστροφῆς. Στὴ Ζάκυνθο κήκαν πολλὰ ἱστορικὰ κειμήλια καθὼς καὶ τὸ σπῖτι τοῦ ἐθνικοῦ μας ποιητῆ Διον. Σολωμοῦ. Χιλιάδες ἄνθρωποι ἔμειναν χωρὶς στέγη. Μὲ τὴ βοήθεια ὅμως ὄλων τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Κράτους μας, οἱ πολίτες καὶ τὰ νησιά τῶν ἀγαπημένων μας νησιῶν θὰ ξαναγίνουν καὶ πάλι.

Β) ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ

Στὸ Αἰγαῖο πέλαγος βρίσκονται τὰ ἑξῆς νησιά: 1) *Οἱ Κυκλάδες*, 2) *τὰ νησιά τοῦ Ἀνατολικοῦ Αἰγαίου*, 3) *ἡ Κρήτη*, 4) *Τὰ Δωδεκάνησα* καὶ 5) *οἱ Βόρ. Σποράδες* πού τις ἐξετάσαμε μαζί με τὴν Εὐβοία, γιατί ἀποτελοῦν ἓνα νομό.

1. ΚΥΚΛΑΔΕΣ

Κυκλάδες, λέγονται τὰ νησιά πού βρίσκονται στὰ νοτιοανατολικά τῆς Ἀττικῆς καὶ στὰ νότια τῆς Εὐβοίας. Λέγονται ἔτσι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνες ἀκόμη, γιατί κάνουν κύκλο γύρω ἀπὸ τὸ νησί *Δῆλο*, πού οἱ ἀρχαῖοι τὸ θεωροῦσαν ἱερό, γιατί ἐκεῖ γεννήθηκαν οἱ θεοὶ *Ἀπόλλων* καὶ *Ἄρτεμη*.

Αὐτὰ εἶναι τὰ ἑξῆς: *Ἄνδρος*, *Τήνος*, *Μύκονος*, *Σῦρος*, *Δῆλος*, *Πάρος*, *Νάξος*, *Ἄμοργός*, *Ἴος*, *Ἀνάφη*, *Θήρα*, *Σίκινος*, *Φολέγανδρος*, *Μῆλος*, *Κίμωλος*, *Σίφνος*, *Ἀντίπαρος*, *Σέριφος*, *Κύθνος*, *Κέα*, *Γαῦρος*.

Φυσική, οἰκονομική καὶ πολιτική ἐξέταση

Ἐκταση. Οἱ κυκλάδες ἔχουν ἔκταση 2.600 τ. χλι.

Παράλια. Πολλὰ ἀπ' τὰ νησιά ἔχουν δαντελωτὰ παράλια. Ἐτσι σχηματίζονται ὠραϊότατα λιμάνια, στενοὶ πορθμοὶ καὶ γραφικοὶ κολπίσκοι.

Ἐδαφος. Οἱ Κυκλάδες εἶναι ὄρεινά νησιά καὶ πετρώδη. Τὰ μικρὰ εἶναι σχεδὸν ἄγονα. Μόνον τὰ μεγάλα ἔχουν μικρὲς εὐφορες κοιλάδες. Τὸ μεγαλύτερο καὶ εὐφορώτερο νησί εἶναι ἡ *Νάξος*.

Οἱ Κυκλάδες ἀποτελοῦν ἓνα νομό, τὸ *νομὸ Κυκλάδων*, πού χωρίζεται σὲ 7 ἐπαρχίες. Ὅλος ὁ νομὸς ἔχει πληθυσμὸ 130.000 κατ. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ εἶναι ἡ *Ἐρμούπολη* μὲ 25.000 κατοίκους. Τὸ κλίμα τῶν Κυκλάδων εἶναι γλυκὸ.

α) **Ἐπαρχία Σύρου.** Περιλαμβάνει τὰ νησιά: *Σῦρο*, *Δῆλο*, *Μύκονο*. Πρωτεύουσα ἡ *Ἐρμούπολη* στὸ νησί Σῦρο μὲ μεγάλο ἐμπορικὸ λιμάνι. Ἡ Ἐρμούπολη εἶναι βιομηχανικὴ μὲ βυρσοδεψεῖα, κλωστήρια, ὕφαντουργεῖα. Γνωστὰ εἶναι τὰ συριανὰ λουκούμια. Ἡ πόλη ἔχει ὠραία κτίρια, ἐκκλησίες, πλατεῖες καὶ ὁμορφὴ προκουμαῖα. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς νήσου εἶναι στὸ θρήσκευμα καθολικοί. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ *ἄνω Σῦρος* ἔχει πολλὰ καὶ ὠραῖες καθολικὲς ἐκκλησίες. Ἡ Σῦρος φημίζεται καὶ γιὰ τὰ πρώιμα λαχανικά της.

Γραφικό νησί είναι ή *Μύκονος*. Τά σπιτάκια της άσβετωμένα πάντα καί κατακάθαρα μοιάζουν σαν γλάροι πού στέκουν νά ξεκουραστούν. Ή Μύκονος είναι γνωστή γιά τήν καλή μυτζήθρα της καί τά «Μυκονιάτικα ύφάσματα», τσάντες κλπ.

β) Έπαρχία Άνδρου. Έχει μόνον τό νησί Άνδρο. Πρωτεύουσα ή Άνδρος (4.000 κατ.). Κοντά στό χωριό Άποίμια είναι ή πηγή τής Σάριζας, πού βγάξει τό περίφημο χωνευτικό νερό τής Σάριζας καί πωλείται στό φαρμακεία. Ή Άνδρος βγάξει πορτοκάλια, λεμόνια καί λάδι.

γ) Έπαρχία Τήνου. Έχει μόνον τό νησί Τήνο. Πρωτεύουσα ή Τήνος (4.000 κατ.), κοντά στήν παραλία. Στήν κορυφή τής πόλης είναι ή έκκλησία «Εύαγγελίστρια» μέ τή θαυματουργή εικόνα της. Δυό φορές τό χρόνο, τοῦ Εύαγγελισμού καί τής Παναγίας, 15 Αύγούστου, γίνεται μεγαλοπρεπής λιτανεία. Χιλιάδες προσκυνητές μαζεύονται άπ' όλα τά μέρη τής Ελλάδος.

δ) Έπαρχία Νάξου. Περιλαμβάνει τά νησιά: *Νάξο*, *Πάρο* καί *Αντίπαρο*. Πρωτεύουσα ή Νάξο (4.000 κατ.). Τό νησί Νάξος φημίζεται γιά τή «σμύριδα» πού βγάξει, μιá πέτρα πού άκονίζουν τά ξυράφια καί τά μαχαίρια.

Τό νησί Πάρος γνωστό γιά τά ώραία του μάρμαρα άπό τήν άρχαιότητα. Καί σήμερα τά μάρμαρά του είναι περιζήτητα. Βγάξει άκόμα κρασί καλό καί έλιές. Ή Άντίπαρος βγάξει ψευδάργυρο.

ε) Έπαρχία Θήρας. Περιλαμβάνει τά νησιά: *Θήρα* (Σαντορίνη), *Ανάφη*, *Άμοργό*, *Ίο*, καί *Σίκινο*. Πρωτεύουσα ή Θήρα (4.000 κατ.).

Τό νησί Θήρα ή Σαντορίνη μās είναι γνωστό γιά τό ένεργό του ήφαιστειο. Έδώ βγαίνει καί τό φυσικό τσιμέντο (θηραϊκή γή). Γνωστό έπίσης είναι καί τό «κρασί τής Σαντορίνης».

Ή Άνάφη, ή Άμοργός, ή Ίος καί ή Σίκινος μικρά νησάκια βγάζουν μέλι, έλιές καί πορτοκάλια.

στ) Έπαρχία Μήλου. Περιλαμβάνει τά νησιά: *Μήλο*, *Φολέγανδρο*, *Κίμωλο*, *Σίφνο*. Πρωτεύουσα ή Μήλος (2.500 κατ.).

Ή Μήλος βγάξει έλιές, λάδι καί θειάφι. Έδώ βρέθηκε καί τό άγαλμα τής θεάς Άφροδίτης, ή «Άφροδίτη τής Μήλου».

Ή Κίμωλος βγάξει άφθονη κιμωλία. Τά δε άλλα νησιά, Φολέγανδρος καί Σίφνος βγάζουν πορτοκάλια, κ.ά.

ζ) Έπαρχία Κέας. Περιλαμβάνει τά νησιά: *Κέα* (Τζιά), *Κύνθο* καί *Σέριφο*. Πρωτεύουσα ή Κέα (2.000 κατ.). Στο νησί Κύνθος ύπάρχουν ίαματικές πηγές καί στή Σέριφο μεταλλεία σιδήρου. Ή Κέα βγάξει βελανίδι καί κρασί.

2. ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Νησιά τοῦ ανατολικού Αιγαίου λέγονται τά νησιά πού βρίσκονται στό ανατολικό μέρος τοῦ Αιγαίου πελάγους, κοντά στό παράλια τής Μικρās Άσίας. Αυτά είναι τά έξης: *Δήμνος*, *Δέσβος*, *Άγιος Εύσεράτιος*, *Ψαρά*, *Χίο*, *Ίαρία*, *Φοῦρνοι*, *Σάμος* καί *Οινοῦσες*.

1. Φυσική εξέταση

Έκταση. Όλα μαζί τὰ νησιά ἔχουν ἔκταση 3.900 τ. χιλμ.

Παράλια. Τὰ παράλια τους εἶναι δαντελωτά. Ἔτσι σχηματίζονται γραφικοί κόλποι, ἀκρωτήρια καὶ ὠραῖα λιμάνια.

1) **Κόλλοι.** Τοῦ *Μούδρου* καὶ *Μπουρνιά* στὴ Λήμνο, *Καλλονῆς* καὶ *Γέρας* στὴ Λέσβο καὶ *Βαθέος* στὴ Σάμο.

2) **Ἀκρωτήρια.** *Πλάκας* στὴ Λήμνο, *Γέρο Ράχη* στὴ Λέσβο, *Οὐρά* στὴ Χίο καὶ *Πάπας* στὴν Ἴκαρία.

Ἔδαφος. Τὰ περισσότερα νησιά τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου εἶναι ὄρεινά. Μόνο ἡ Λέσβος καὶ ἡ Σάμος ἔχουν μικρὲς πεδιάδες.

Βουνά. Τὰ ψηλότερα εἶναι ὁ *Κερκιετὺς* 1440 μ. ψηλὸ καὶ ὁ *Ἄμπελος* 1225 μ. στὴ Σάμο. Καὶ τὸ *Πελληναῖον* 1315 μ. στὴ Χίο.

Πεδιάδες. Μικρὲς καὶ εὐφορες στὴ Λέσβο καὶ στὴ Σάμο.

Ποταμοί. Μικροὶ χεῖμαρροι.

Κλίμα. Όλα τὰ νησιά ἔχουν κλίμα γλυκὸ.

2. Οἰκονομικὴ εξέταση

Προϊόντα. Τὸ εὐφορὸ ἔδαφος καὶ τὸ γλυκὸ κλίμα εὐνοοῦν πολὺ τὴν καλλιέργεια. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ προϊόντα ἐδῶ εἶναι ἄφθονα. Τὰ σπουδαιότερα εἶναι λάδια, φρούτα, κρασιά. Ἡ Λέσβος βγάζει ἄφθονα καὶ καλὰ λάδια. «Λάδια Μυτιλήνης» λένε. Λεμονοπορτοκάλια καὶ φρούτα. Ἡ Χίος βγάζει φρούτα, μαστίχα, ἀμύγδαλα, ἔσπεριδοειδῆ. Τὸ κύριον προϊόν της εἶναι ἡ μαστίχα.

Ἡ Σάμος βγάζει κρασιά καλὰ καὶ ἄφθονα. «Σαμιώτικο κρασί», φημισμένο. Σταφίδα, φρούτα, μέλι, καπνά.

Βιομηχανία ἔχει ἀνεπτυγμένη. Ἡ Μυτιλήνη ἔχει ἐλαιοτριβεῖα, σαπωνοποιεῖα, ἡ Χίος βιομηχανία μαστίχας καὶ ἡ Σάμος οἰνοποιεῖα, βυρσοδεψεῖα κ.ἄ.

Ἐμπόριο. Ἄνεπτυγμένο εἰσαγωγικὸ καὶ ἐξαγωγικὸ

Ἄσχολίες κατοίκων. Οἱ κάτοικοι τῶν νησιῶν εἶναι ναυτικοί, ψαράδες, γεωργοί, δενδροκόμοι, ἔμποροι κλπ. Εἶναι φιλήσυχοι, πολιτισμένοι, προοδευτικοὶ καὶ ἐργατικοί.

Συγκοινωνία. Τὰ νησιά συγκοινωνοῦν μεταξύ τους καὶ μὲ τὸν Πειραιᾶ μὲ ἀτμόπλοια. Στὸ ἐσωτερικὸ τους ἡ συγκοινωνία γίνεται μὲ αὐτοκίνητα.

3. Πολιτικὴ εξέταση

Τὰ νησιά χωρίζονται σὲ 3 νομούς: 1) *Νομὸς Λέσβου*, 2) *Νομὸς Χίου* καὶ 3) *Νομὸς Σάμου*. Πληθυσμὸ ἔχουν 329.000 κατ.

1. ΝΟΜΟΣ ΛΕΣΒΟΥ

Ὁ νομὸς Λέσβου περιλαμβάνει τὰ νησιά: *Λέσβο*, *Λήμνο*, *Ἅγιο Ἐδστέραῖο* καὶ ἄλλα μικρότερα. Ἐχει πληθυσμὸ 173.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ *Μυτιλήνη* μὲ 28.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 4 ἐπαρχίες.

α) **Έπαρχία Μυτιλήνης.** Πρωτεύουσα ή *Μυτιλήνη*. Είναι στην ανατολική πλευρά του νησιού. Έχει ώραϊα χτίρια, δρόμους, πλατείες, κήπους.

Είναι μία από τις ωραιότερες πόλεις της Ελλάδος. Είναι πατρίδα του *Πιπτακού*, ενός εκ των 7 σοφών της Αρχαίας Ελλάδας και των αρχαίων ποιητών *Σαπφώς* και *Άλκαιο*.

β) **Έπαρχία Πλωμαρίου.** Πιάνει το νότιο μέρος του νησιού. Πρωτεύουσα ή *Πλωμάρι* (10.000 κατ.). Ανάμεσα στους κόλπους Καλλονής και Γέρας είναι ή κωμόπολη *Αγιάσος* (7.000 κατ.) με έργουσία αγγειοπλαστικής.

γ) **Έπαρχία Μολύβου.** Πιάνει το βόρειο μέρος του νησιού. Πρωτεύουσα ή *Μόλυβος* (4.000 κατ.). Στο δυτικό μέρος του νησιού είναι το παραλιακό χωριό *Έρεσσός*, όπου ο Παπανικολής στην Έπανάσταση του 1821 έκαψε ένα μεγάλο τουρκικό πολεμικό πλοίο. Στην περιοχή Γέρας υπάρχουν και πολλές Ιαματικές πηγές, ή *Θερμή*, ή *Πολυχίτος* κ. ά.

δ) **Έπαρχία Λήμνου.** Περιλαμβάνει τα νησιά Λήμνο και Άγιο Εύστράτιο. Πρωτεύουσα ή *Κάστρο* (3.000 κατ.), στη δυτική παραλία της Λήμνου. Άλλη κωμόπολη ή *Μοῦδρος*.

2. ΝΟΜΟΣ ΧΙΟΥ

Ο νομός Χίου περιλαμβάνει τα νησιά: *Χίο*, *Ψαρά* και *Οινοῦσες*. Έχει πληθυσμό 80.000 κατ. Πρωτεύουσα είναι ή *Χίος* με 26.000 κατ. Έχει μόνο μία έπαρχία.

Η Χίος είναι όρεινό νησί και πετρώδες. Οι Χιώτες όμως με την έργασία τους το έχουν μεταβάλει σε έναν άπεραντο δεντρόκηπο με μαστίχες, πορτοκαλλιές, λεμονιές και άλλα καρποφόρα. Στη Χίο καλλιεργούνται και πολλά άνηθ. Όταν άνθίζουν τα δέντρα κι' άνοίγουν και τα λουλούδια, όλο το νησί μοσχοβολά. Γι' αυτό λέγεται και «Μυροβόλος Χίος».

Η Χίος είναι πατρίδα του *Άδαμαντίου Κοραή* και του έθνικού ευεργέτου *Άνδρέα Συγγρού*.

Η πόλη Χίος είναι στο μέσον της ανατολικής παραλίας. Είναι ώραϊα πόλη με οικοδομές, δρόμους και πάρκα ώραϊα και καλό λιμάνι. Στο λιμάνι της ή *Κανάρης* έκαψε την Τουρκική ναυαρχίδα στην Έπανάσταση του 1821.

Κωμοπόλεις και χωριά: *Καρδάμυλα*, *Βρονιάδες*, *Βολισός*.

Τά *Ψαρά* φτωχό νησί, αλλά δοξασμένο πολύ. Είναι πατρίδα του ήρωα *Κανάρη*. Τά *Ψαρά* προσέφεραν μεγάλες υπηρεσίες στην πατρίδα. Πριν από την Έπανάσταση είχαν μεγάλο ναυτικό στόλο, τον όποιον διέθεσαν για την άπελευθέρωση της πατρίδας. Οι Τορκοί τα κατέστρεψαν τελείως. Θυμηθήτε το ποίημα του Σολωμού «Η δόξα των Ψαρών».

Οι *Οινοῦσες* είναι μικρά νησάκια κι' έχουν 3.000 κατ. Είναι όλοι ναυτικοί.

3. ΝΟΜΟΣ ΣΑΜΟΥ

Ὁ νομὸς Σάμου περιλαμβάνει τὰ νησιά *Σάμο* καὶ *Ίκαρία* καὶ ἄλλα μικρότερα. Ἔχει πληθυσμὸ 76.000 κατ. Πρωτεύουσα ἔχει τὸ *Διμένα* τοῦ *Βαθέος* μὲ 9.000 κατ. Χωρίζεται σὲ 2 ἐπαρχίες:

α) *Ἐπαρχία Σάμου*. Περιλαμβάνει ὁλόκληρο τὸ νησί Σάμο ποῦ εἶναι πολὺ κοντὰ στὴ Μ. Ἀσία. Ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Σάμο, στὴ Μ. Ἀσία εἶναι τὸ ἀκρωτήρι *Μυκάλη*, ὅπου ἔγινε ἡ ναυμαχία. Πρωτεύουσα ὁ *Διμένας* τοῦ *Βαθέος*. Ἐμπορική πόλη μὲ ἐργοστάσια σαπουνιῶν καὶ βυρσοδεψίας. Ἀξιόλογη κωμόπολη μὲ ἀνεπτυγμένη βυρσοδεψία εἶναι καὶ τὸ *Καρλόβασι* (6.000 κατ.). Ἡ Σάμος εἶναι πατρίδα τοῦ ἀρχαίου σοφοῦ *Πυθαγόρα*, τοῦ *Δυκούργου Λογοθέτη* καὶ τοῦ *Δαχανᾶ*.

β) *Ἐπαρχία Ἰκαρίας*. Περιλαμβάνει τὸ νησί *Ίκαρία*. Πρωτεύουσα ὁ *Ἅγιος Κήρυκος* (1.500 κατ.). Ἡ Ἰκαρία εἶναι φτωχὸ νησί. Ἔχει ὅμως ἀξιόλογες ἰαμαϊκὲς πηγές, ἴσως τὶς καλύτερες τῆς πατρίδας μας. Ἔχουνε μέσα πολὺ ράδιο, θεραπευτικὸ στοιχεῖο ἀπαραίτητο. Θυμηθῆτε ἀπὸ ποῦ πῆρε τ' ὄνομα αὐτό; Κοντὰ στὴν Ἰκαρία εἶναι τὰ μικρὰ νησιά *Φοῦρνοι*.

3. ΚΡΗΤΗ

1. Φυσικὴ ἐξέταση

Τοποθεσία. Ἡ Κρήτη εἶναι τὸ μεγαλύτερο νησί τῆς πατρίδας μας. Βρίσκεται στὸ νοτιώτερο μέρος τῆς Ἑλλάδας καὶ βρέχεται γύρω—γύρω ἀπὸ τὸ *Κρητικὸ* καὶ τὸ *Διβυκὸ* πέλαγος.

Ἐκταση ἔχει 8.300 τ. χλμ.

Παράλια. Ἡ βορεινὴ παράλια εἶναι ἀνώμαλη μὲ πολλοὺς κόλπους, ἀκρωτήρια καὶ χερσονήσους. Οἱ ἄλλες ὅμως εἶναι ὁμαλές.

1) **Κόλποι.** Οἱ σπουδαιότεροι εἶναι: τῶν *Χανίων*, τῆς *Σούδας*, *Ρεθύμνου*, *Ἡρακλείου*, *Μεγαπέλου*, *Κισιάμου* καὶ *Μεσαράς*.

2) **Ἀκρωτήρια.** *Γραμβούσα*, *Σπάθα* καὶ *Λίδινο*, τὸ μόνο στὴ νότια παράλια.

Νησιά. Γύρω ἀπὸ τὴν Κρήτη ὑπάρχουν καὶ πολλὰ μικρὰ νησάκια ἀπὸ τὰ ὁποῖα μόνο ἡ *Γαῦδος* κατοικεῖται.

Ἐδαφος. Τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης εἶναι ὄρεινό. Τὰ βουνά της εἶναι συνέχεια τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, ἔτσι ποῦ ἀποτελοῦν μιὰ συνεχῆ ὄροσειρὰ ἀπὸ τὰ δυτικὰ πρὸς τὰ ἀνατολικά.

1) **Βουνά.** Τὰ ψηλότερα βουνά εἶναι: τὰ *Λευκὰ Ὄρη* μὲ ὕψος 2.410 μ., *Ἰδη* (Ψηλορείτης) μὲ 2.407 μ. ὕψος καὶ ἡ *Δίκτη* μὲ 2.185 μ. Ὅλα τὰ βουνά τῆς Κρήτης πρὸς τὰ βόρεια κατεβαίνουν ὁμαλά, ἐκεῖ πρὸς τὰ νότια κατεβαίνουν ἀπότομα. Τὰ χαμηλὰ μέρη εἶναι δασωμένα μὲ καστανιές, χαρουπιές καὶ πεύκα, ἐνῶ τὰ ψηλότερα μὲ ἔλατα καὶ κέδρα. Μεγάλαι δάση δὲν συναντᾶμε στὰ βουνά τῆς Κρήτης γιατί δὲν ἔχει πολλὲς βροχές.

2) **Πεδιάδες.** Ἀνάμεσα στὰ βουνά καὶ στὰ παράλια σχηματίζονται

μικρές εύφορες πεδιάδες. Ἡ μεγαλύτερη πεδιάδα εἶναι τῆς *Μεσσαράς*, στὴ μέση τῆς Κρήτης, κοντὰ στὸν κόλπο Μεσσαρά. Ἄλλες μικρότερες εἶναι τῶν *Χανίων*, *Ρεθύμνου*, *Ἡρακλείου*, *Σητείας*.

3) Ὅροπέδια. Τοῦ *Δασηθίου*, τὸ κυριώτερο.

Νερά. Ἡ Κρήτη ἔχει μικρὰ ποτάμια. Τὰ σπουδαιότερὰ εἶναι: Ὁ *Δηθαῖος* ποὺ ποτίζει τὴν πεδιάδα τοῦ Μεσσαρά καὶ χύνεται στὸν ὁμώνυμο κόλπο. Ὁ *Ἀναποδιάρης* στὴν ἴδια πεδιάδα, καὶ ὁ *Μυλοπόταμος* στὴν πεδιάδα τοῦ Ρεθύμνου.

Κλίμα. Τὸ κλίμα τῆς Κρήτης εἶναι μεσογειακό. Γλυκὸ πολὺ καὶ ὕγιονό.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις.

Νὰ κάμετε τὸ γεωγραφικὸ χάρτη τῆς Κρήτης.

Στὸ τετράδιο ἢ σὲ χαρτόνι νὰ γράψετε σὲ στήλες τὰ παράλια, [τὰ βουνά, τὶς πεδιάδες, τὰ ποτάμια, τὶς λίμνες κ.λ.π.

Νὰ διαβάσετε καὶ στὰ λεξικά γιὰ τὰ Κρητικὰ βουνά, τὶς πεδιάδες, τὰ ποτάμια, τὶς λίμνες κ.λ.π.

2. Οἰκονομικὴ ἐξέταση

Προϊόντα. Τὸ γλυκὸ κλίμα καὶ τὸ εύφορο ἔδαφος εὐνοοῦν πολὺ τὴν καλλιέργεια. Ὁλόκληρο τὸ νησί εἶναι κατάσπαρτο ἀπὸ ὀπωροφόρα δέντρα καὶ μοιάζει σὰν ἕνας δεντρόκηπος. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα εἶναι:

1) Γεωργικά. Σιτηρά, ὄσπρια, πατάτες.

Δεντροκομία. Πολὺ ἀνεπτυγμένη. Ἐξαιρετικὰ καὶ πασίγνωστα τὰ χαρούπια, τὰ λεμονοπορτόκαλλα, οἱ ἐλιές, τὸ λάδι, οἱ μπανάνες, τὰ κάστανος, τὰ ἀμύγδαλα, τὰ κεράσια.

Ἀμπελοργία. Ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη. Φημισμένη ἢ σταφίδα (σουλτανίνα), τὰ σταφύλια καὶ τὰ κρασιά.

Σηροτροφία. Σὲ ὠρισμένα μέρη.

2) Κτηνοτροφικά. Ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη ἢ κτηνοτροφία. Ἐξαιρετικὰ τὰ τυριά, οἱ μυζήθρες, τὰ βούτυρα.

3) Δασικά. Ξυλεία, ξυλοκάρβουνα καὶ ρετσίνοι.

4) Ἀλιεία. Σὲ ὅλα τὰ παράλια γίνεται συστηματικὸ ψάρεμα.

Βιομηχανία. Ἀνεπτυγμένη πολὺ ἡ βιομηχανία τοῦ σαπουνιοῦ. Ἡ ἐπεξεργασία τῆς σουλτανίνας, τῶν χαρουπιῶν καὶ τῶν οἰνοπνευμάτων. Ἐχει πολλὰ ἐργοστάσια ποὺ ἐπεξεργάζονται τοὺς χυμοὺς τῶν ἐσπεριδοειδῶν. Ἐλαιοτριβεῖα, καὶ ὕφαντουργεῖα ποὺ κατασκευάζουν τὰ ὠραῖα λαϊκὰ κρητικὰ ὑφάσματα.

Ἐμπόριο. Πολὺ ἀνεπτυγμένο μὲ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα καὶ μὲ τὸ ἐξωτερικὸ ἀπ' εὐθείας. Ἐξάγει ἐσπεριδοειδῆ, μπανάνες, χαρούπια, σταφίδα (σουλτανίνα), ἐλιές, λάδι, κάστανος, πατάτες. Καὶ εἰσάγει ἀπ' ὄχι ἔχει ἀνάγκη.

Ἀσχολίες κατοίκων. Οἱ Κρητικοὶ εἶναι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, ἀμπελοουργοὶ κ.λ.π.

Συγκοινωνία. Έχει μεγάλο συγκοινωνιακό δίκτυο.

1) **Άτμοπλοϊκή συγκοινωνία.** Με την υπόλοιπη Ελλάδα ή Κρήτη συγκοινωνεί άτμοπλοϊκώς. Το καλύτερο φυσικό λιμάνι είναι της **Σούδας**. Άλλά το έμποριο όλο γίνεται από το τεχνητό λιμάνι του **Ήρακλείου**.

2) **Άεροπορική συγκοινωνία.** Έχει με την Άθήνα. Τα άεροδρόμια είναι στο Ήράκλειο και στα Χανιά.

Αύτοκίνητιστική συγκοινωνία. Στο έσωτερικό ή συγκοινωνία γίνεται με αύτοκίνητα, κάρρα κ.λ.π.

Έργασίες — Άσκήσεις

Νά κάμετε τον παραγωγικό χάρτη της Κρήτης.

Στο Δεύκωμα νά βάλετε φωτογραφίες Κρητικών προϊόντων.

Στο παντοπωλείο της τάξης νά συγκεντρώσετε σε κουτιά ή σε σακκουλάκια Κρητικά προϊόντα.

Νά κάμετε και προβλήματα με τις τιμές τους.

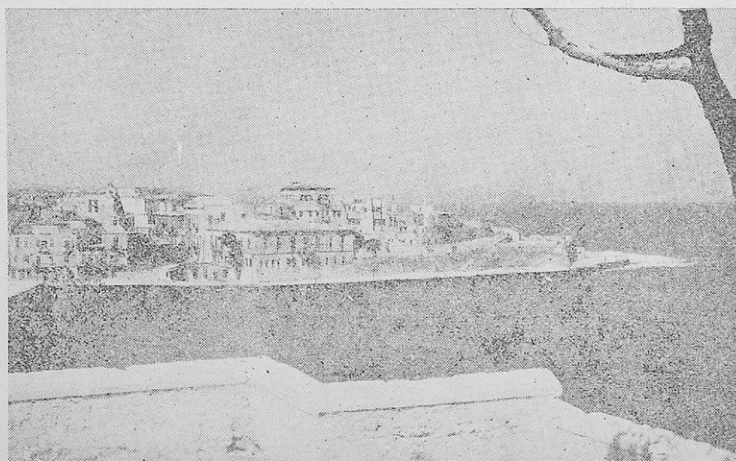
3. Πολιτική εξέταση

Ή Κρήτη χωρίζεται σε 4 νομούς: 1) **Χανίων**, 2) **Ρεθύμνου**, 3) **Ήρακλείου**, 4) **Λασηθίου**. Πληθυσμό έχει 430.000 κατ.

1. ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ

Πιάνει το δυτικό μέρος του νησιού. Έχει 125.000 κατ. Πρωτεύουσα είναι τα **Χανιά** με 30.000 κατ. Χωρίζεται σε 5 έπαρχίες.

α) **Έπαρχία Κυδωνίας.** Πρωτεύουσα τα **Χανιά**. Παράλια πόλη με



Τό Λιμάνι τών Χανίων.

ώρατα κτίρια και έξοχες. Είναι και η έδρα του Γενικού Διοικητού της Κρήτης. Κοντά στα Χανιά είναι και το περίφημο λιμάνι της *Σούδας*.

Από τις έξοχες ή πιό όνομαστή είναι η *Χαλέπα*.

Επίσης κοντά στα Χανιά είναι και το χωριό *Μουρνιές*, στο όποιο γεννήθηκε ο *Έλευθέριος Βενιζέλος*.

β) Έπαρχία Κισσάμου. Πρωτεύουσα το *Καστέλι* (2.000 κάτ.), στον κόλπο του Κισσαμου.

γ) Έπαρχία Άποκορώνου. Πρωτεύουσα ο *Βάμος* (2.500 κατ.).

δ) Έπαρχία Σελίνου. Πρωτεύουσα *Κάνδανος* (2.000 κατ.). Η κωμόπολη αυτή καταστράφηκε ολόκληρη από τους Γερμανούς στον πόλεμο.

ε) Έπαρχία Σφακίων. Πρωτεύουσα τα ήρωικά *Σφακιά* (1.000 κατ.). Κι' όλη η έπαρχία είναι ήρωική. Στον Τουρκο δεν έσκυψαν κεφάλι. Ο Σουλτάνος δεν μπόρεσε να τ'ά βάλη μαζί τους γι' αυτό και τους άφησε έλευθέρους.

2. ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Βρίσκεται στα ανατολικά του νομού Χανίων. Έχει 75.000 κατ. Πρωτεύουσα είναι το *Ρέθυμνο* με 10.000 κατ. Χωρίζεται σε 4 έπαρχίες.

α) Έπαρχία Ρεθύμνου. Πρωτεύουσα το *Ρέθυμνο*. Παραλιακή πόλη με τεχνητό λιμάνι. Κοντά στο Ρέθυμνο είναι το δοξασμένο μοναστήρι *Αρμάδι*. Στην Έπανάσταση του 1866, που έκαμαν οι Κρητικοί για την άπελευθέρωσή τους, τριακόσιοι γενναίοι Κρήτες μη θέλοντας να παραδοθούν στους Τούρκους, που το πολιορκούσαν, το ανατίναξαν και σκοτώθηκαν όλοι· μαζί τους σκοτώθηκαν και όσοι Τούρκοι βρέθηκαν εκεί.

β) Έπαρχία Μυλοποτάμου. Πρωτεύουσα τα *Ανώγεια* (1.000 κατ.).

γ) Έπαρχία Αμαρίου. Πρωτεύουσα το *Αμάρι* (500 κατ.).

δ) Έπαρχία Αγίου Βασιλείου. Πρωτεύουσα το *Σπήλι* (1.000 κατ.).

3. ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Πιάνει το κεντρικό μέρος του νησιού. Πληθυσμό έχει 160.000 κατ. Πρωτεύουσα το *Ήράκλειο* με 40.000 κατ. Χωρίζεται σε 7 έπαρχίες.

α) Έπαρχία Ήρακλείου. Πρωτεύουσα το *Ήράκλειο*. Παραλιακή πόλη και στο κέντρο της νήσου. Είναι η μεγαλύτερη πόλη της Κρήτης. Με άνεπτυγμένο έμπόριο και βιομηχανία. Σχεδόν όλο το έμπόριο της Κρήτης διεξάγεται από το Ήράκλειο. Στα νότια της πόλης είναι τα έρειπια της αρχαίας *Κνωσσοῦ*, που στην αρχαιότητα είχε αναπτύξει αξιόλογο πολιτισμό. Έδώ είχε το βασίλειό του ο *Μίνωας*.

β) Έπαρχία Μαλεβυζίου. Πρωτεύουσα ο *Άγιος Μύρων* (3.000 κατ.).

γ) Έπαρχία Πεδιάδας. Πρωτεύουσα το *Καστέλι* (2.500 κατ.).

δ) Έπαρχία Βιάννου. Πρωτεύουσα *Βιάννος* (2.500 κατ.).

ε) Έπαρχία Καινουρίου. Πρωτεύουσα *Μοίρες* (2.000 κατ.).

στ) Έπαρχία Μονιφατισίου. Πρωτεύουσα *Πύργος* (1.500 κατ.).

ζ) Έπαρχία Πυργιώτισσας. Πρωτεύουσα *Βόρροι* (1.000 κατ.). Στην έπαρχία Ήρακλείου είναι το χωριό *Αρχάνες*, που φημίζεται για τα κρασιά του.

4. ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΗΘΙΟΥ

Πιάνει τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ νησιοῦ. Ἔχει πληθυσμὸ 70.000 κατ. Πρωτεύουσα ὁ Ἅγιος Νικόλαος μὲ 5.000 κατ. Διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

α) Ἐπαρχία Μεραμπέλου. Πρωτεύουσα ὁ Ἅγιος Νικόλαος. Παραλιακὴ πόλη στὸν κόλπο τοῦ Μεραμπέλου.

β) Ἐπαρχία Ἱεραπέτρας. Πρωτεύουσα ἡ Ἱεράπετρα (3.000 κατ.), στὴ νότια παραλία. Φημίζεται γιὰ τὸ καλὸ τῆς λάδι.

γ) Ἐπαρχία Σητείας. Πρωτεύουσα ἡ Σητεία (3.000 κατ.), στὴ βορειοανατολικὴ παραλία.

δ) Ἐπαρχία Λασηθίου. Πρωτεύουσα ἡ Νεάπολη (4.000 κατ.). Ὁμορφὴ κωμόπολη.

Ἔργασίες — Ἀσκήσεις

Νὰ κάμετε τὸν πολιτικὸ χάρτη τῆς Κρήτης.

Νὰ κάμετε νοερὰ γεωγραφικὰ ταξίδια.

Νὰ διαβάσετε στὰ Λεξικά γιὰ τὶς Κρητικὲς πόλεις, ἱστορικοὺς τόπους, τοπία κλπ. Νὰ γράψετε ἐκθέσεις.

4. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

1. Φυσικὴ ἐξέταση

Τοποθεσία. Τὰ Δωδεκάνησα βρίσκονται στὰ νοτιοανατολικά τοῦ Αἰγαίου πελάγους, στὴ δυτικὴ παραλία τῆς Μι. Ἀσίας. Λέγονται Δωδεκάνησα γιὰτὶ μόνον 12 εἶναι μεγάλα καὶ ἀξιόλογα. Εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς!

1) *Ρόδος*, 2) *Κάρπαθος*, 3) *Κάσος*, 4) *Χάλκη*, 5) *Τήλος*, 6) *Σύμη*, 7) *Νίσυρος*, 8) *Ἀστυπάλαια*, 9) *Κῶς*, 10) *Κάλυμνος*, 11) *Λέρος*, καὶ 12) *Πάτμος*. Ἀνάμεσα στ' ἄλλα εἶναι καὶ τὸ *Καστελόριζο*, μικρὸ νησάκι στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἐκταση ἔχουν 2.614 τ. χλμ.

Ἀκρωτήρια. Ἐνα μόνον, τὸ *Πρασονήσι*, στὴ Ρόδο.

Ἔδαφος. Τὸ ἔδαφος τῆς Δωδεκανήσου εἶναι ὄρεινόν. Τὸ ψηλότερον βουνὸν εἶναι ὁ *Ἀτάβυρος* μὲ 1.240 μ. ὕψος στὴ Ρόδο. Πεδιάδες μικρὲς καὶ εὐφορὲς ἔχει ἡ Ρόδος καὶ ἡ Κῶς.

Ποταμοί. Μικροὶ χεῖμαρροι.

Κλίμα. Γλυκὸ καὶ ὑγιεινόν.

2. Οἰκονομικὴ ἐξέταση

Προϊόντα. Τὰ Δωδεκάνησα εἶναι φτωχὰ νησιά. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ προϊόντα τους εἶναι λίγα. Τὰ μόνον προϊόντα ποῦ βγάζουν εἶναι: Λίγα σιτηρά, ἀρκετὰ λαχανικά, φρούτα, ἐλιές, λάδι, λίγα ὄρुकτά (γύψο, μάρμαρα) κ.ἄ.

Ἡ Νίσυρος ἔχει θερμὲς ἰαματικὲς πηγές.

Τουρισμός. Τὰ Δωδεκάνησα ἔχουν ἀνεπτυγμένη τουριστικὴ κίνηση.

Πολλοί ξένοι τὰ ἐπισκέφονται γιά νά ἀπολαύσουν τίς ὀμορφίεσ των, πού εἶναι ἀφθονεσ.

Ἀσχολίεσ κατοίκων. Κυρίωσ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ σπογγαλιεία, τὴ ναυτικὴ, ἀλιεία, δενδροκομία καὶ λίγο μὲ τὴ γεωργία.

Συγκοινωνία. Ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη.

1) **Ἀτμοπλοικὴ.** Μεταξύ τουσ τὰ νησιά καὶ μὲ τὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα.

2) **Ἀεροπορικὴ.** Ἡ Ρόδοσ μὲ τὴν Ἀθήνα.

Στὸ ἐσωτερικὸ τουσ τὰ νησιά ἔχουν αὐτοκινητοδρόμουσ ἀσφαλτοστρωμένουσ.

3. Πολιτικὴ ἐξέτασὴ

Τὰ Δωδεκάνησα ἀποτελοῦν μιὰ Γενικὴ Διοίκησὴ μὲ ἔδρα τὴ Ρόδο.

Ἱστορία. Ἡ ἱστορία τουσ μὲ λίγα λόγια εἶναι αὐτὴ: Εἶναι Ἑλληνικὰ νησιά καὶ οἱ κάτοικοι τουσ ἀνέκαθεν Ἕλληνεσ. Τὰ ἀρχαῖα χρόνια εἶχαν ἀναπτύξει ἀξιόλογο πολιτισμό. Ὅταν οἱ Τούρκοι ὑπεδούλωσαν τὴν Ἑλλάδα κατέκτησαν καὶ τὰ Δωδεκάνησα. Οἱ Δωδεκανήσιοι ὀμωσ δὲν ἔμειναν μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα. Ἐπαναστάτησαν πολλέσ φορέσ γιά τὴν ἐλευθερία τουσ. Στὴν Ἐπανάστασὴ τοῦ 1821 πῆραν μέρος κι' αὐτά. Μάλιστα μερικὰ, ὀπως ἡ Κάσοσ, κατεστράφησαν τελείωσ. Δὲν ἀπελευθερώθηκαν ὀμωσ κι' ἔμειναν στοῦσ Τούρκοουσ ὤσ τὰ 1912, ὀπότε τὰ πῆραν οἱ Ἴταλοί. Μετὰ τὸν τελευταῖο πόλεμο ὀμωσ, τὸ 1946 παραχωρήθηκαν στὴν Ἑλλάδα κι' ἔτσι ἐνώθηκαν μαζί μας ὕστερα ἀπὸ 500 χρόνια σκλαβιά.

Πληθυσμόσ. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὁ πληθυσμόσ τῶν Δωδεκανήσων ἦταν 165.000 κατ. Ὅταν ὀμωσ τὰ πῆραν οἱ Ἴταλοί ὁ πληθυσμόσ λιγόστεψε. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ οἱ Ἴταλοί φέρθηκαν βάνουσα κι' ἔτσι πολλοί ἔφυγαν. Σήμερα ὁ πληθυσμόσ τουσ εἶναι γύρω στίε 140.000 κατ.

Ἄσ δοῦμε τῶρα τὰ νησιά ἕνα—ἕνα.

1. Ἡ Ρόδοσ. Εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ σπουδαιότερο ἀπ' ὀλα τὰ νησιά. Ἐχει πληθυσμό 40.000 κατ. Στὰ παλιὰ χρόνια ὕστερα ἀπ' τὸν Μ. Ἀλέξανδρο εἶχε ἀναπτύξει μεγάλο πολιτισμό, ἐμπορικὸ στόλο καὶ ναυτικὴ δύναμη μεγάλη. Στὴν εἰσοδο τοῦ λιμανιοῦ τὴε εἶχαν στήσει ἕνα τεράστιο ἀγάλμα, τὸν περίφημο «Κολοσσὸ τῆε Ρόδου». Κρατοῦσε στὰ χέρια του ἕνα μεγάλο φάρο καὶ κάτω ἀπὸ τὰ σκέλη του περνοῦσαν τὰ πλοῖα. Ὁ «κολοσσόσ» ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ 7 θαύματα τοῦ Κόσμου.

Στὴ βορεινὴ παραλία τοῦ νησιοῦ εἶναι ἡ πόλη Ρόδοσ, πρωτεύουσα τῆε νῆσου μὲ 20.000 κατ. Εἶναι ὤραιοτάτὴ πόλη. Φημίζεται γιά τὰ θαυμάσια χτήρια τῆε. Τὸ Διοικητήριο, τὰ θέατρα, τὰ σχολεία καὶ τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι τὰ καλύτερα κτήρια τῆε Ἀνατολήε. Ἐδῶ ἔχει τὴν ἔδρα του καὶ ὁ Γενικὸσ Διοικητήε τῶν Δωδεκανήσων.

2. Ἡ Κάρπαθοσ. Εἶναι στὰ νοτιοανατολικά τῆε Ρόδου, πρὸσ τὴν Κρήτη. Ἐχει πληθυσμό 8.000 κατ. Πρωτεύουσα ἡ Κάρπαθοσ. Οἱ περισ-



Ἡ προκυμαία τῆς Ρόδου.

σότεροι κάτοικοι τοῦ νησιοῦ εἶναι ψαράδες καὶ χτίστες. Ἄγρονο νησί καὶ πολλοὶ ξηνητεύονται.

3. Ἡ Κάσος. Κοντὰ στὴν Κάρπαθο. Στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ξεσηκώθηκε καὶ πολέμησε μὲ ἥρωισμό καὶ αὐτοθυσία ἀπαράμιλλη. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ὅμως τὴν κατέστρεψε τελείως. Ἔχει 2 000 κατ. Πρωτεύουσα τὸ *Κάστρο*. Οἱ κάτοικοί της εἶναι ναυτικοὶ καὶ σφουγγαράδες.

4. Ἡ Χάλκη. Στὰ δυτικὰ τῆς Ρόδου. Βραχῶδες νησί. Ἔχει 2.500 κατ. Ψαράδες, σφουγγαράδες καὶ ξηνητευμένους.

5. Ἡ Σύμη Βορείως τῆς Ρόδου. Βραχῶδες νησί καὶ ἄγρονο κ' αὐτό. Ἔχει πληθυσμὸ 12.000 κατ. Οἱ κάτοικοι εἶναι ψαράδες, σφουγγαράδες καὶ ξηνητευμένοι. Στὴ Σύμη εἶναι καὶ τὸ μοναστήρι «Μιχαὴλ ὁ Πανορμιώτης» μὲ τὴ θαυματουργὸ εἰκόνα τῶν Ταξιαρχῶν.

6. Ἡ Τήλος. Νοτιοδυτικὰ τῆς Σύμης. Μικρὸ νησί καὶ φτωχό. Ἔχει 3.000 κατοίκους.

7. Ἡ Νίσυρος. Βρίσκεται στὰ δυτικὰ τῆς Σύμης. Παλιότερα εἶχε καὶ ἔργερά ἠφαίστεια. Βγάζει θειάφι καὶ ἔχει καὶ ἱαματικὰς πηγὰς. Πληθυσμὸ ἔχει 3.000 κατοίκους.

8. Ἡ Κῶς. Εὐφορο νησί καὶ πλούσιο. Βγάζει πορτοκάλια, λεμόνια, σταφύλια κ.ἄ. Εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ πατέρα τῆς ἱατρικῆς Ἰπποκράτη. Στὴν πλατεῖα τῆς πόλης σώζεται καὶ ὁ πλάτανος τοῦ Ἰπποκράτη, ὁ ὁποῖος ἔχει περιφέρεια 14 μέτρα· εἶναι ἓνα τεράστιο δέντρο. Ἔχει πληθυσμὸ 16 000 κατ., πού ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γεωργία, δεντροκομία, ἀλιεία κ.λ.π.

9. 'Η **Ἀστυπάλαια**. Στὰ νοτιοδυτικά τῆς Κῶ. Μικρὸ νησί. Βγάζει λίγα δημητριακὰ καὶ μέλι. Ἔχει 3.000 κατοίκους.

10. 'Η **Κάλυμνος**, Στὰ βόρεια τῆς Κῶ. Εἶναι τὸ νησί τῶν σφουγγαρῶδων. Μὲ τὰ σκάφανδρα ἀυλακῶνουν ὅλα τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς ψαρεύοντας σφουγγάρια. Ἔχει πληθυσμὸ 29.000 κατοίκους.

11. 'Η **Λέρος**, Στὰ βόρεια τῆς Καλύμνου. Ἔχει καλοὺς κόλπους καὶ λιμάνια. Βγάζει μὲλὸν καὶ λίγα γεωργικά. Ἔχει 7.000 κατ. Οἱ κάτοικοι εἶναι σφουγγαράδες καὶ γεωργοί.

12. 'Η **Πάτμος**. Στὰ βορειοδυτικά τῆς Λέρου καὶ στὰ νότια τῆς Σάμου. Ἄγρονο νησί τελείως. Ἐδῶ βρίσκεται τὸ σπήλαιο, στὸ ὁποῖο ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔγραψε τὴν **Ἀποκάλυψη**. Στὸ ἐπάνω μέρος τῆς πόλης Πάτμου εἶναι τὸ μοναστήρι τοῦ Ἰωάννου Θεολόγου. Ἔχει ἀξιόλογη βιβλιοθήκη μὲ πολλὰ χειρόγραφα, παλαιὰ βιβλία καὶ ἄλλα ἔθνηκα καὶ θρησκευτικὰ κειμήλια. Ἡ Πάτμος εἶναι πατρίδα τοῦ Φιλικοῦ Ἐμμανουὴλ Ξάνθου. Ἔχει πληθυσμὸ 5.000 κατ. Οἱ κάτοικοι εἶναι σφουγγαράδες, ψαράδες καὶ ξενητευμένοι.

Τ Ε Λ Ο Σ